

Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

National University
«Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

ЕКОНОМІКА І РЕГІОН

№ 4 (83) 2021

ECONOMICS AND REGION

Vol. 4 (83) 2021

www.eir.nupp.edu.ua

Полтава 2021

Poltava 2021

ЕКОНОМІКА І РЕГІОН

№ 4 (83)
2021

ECONOMICS AND REGION

Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

Грудень 2021 р.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- ОНИЩЕНКО В.О.** – головний редактор, д.е.н., проф., ректор Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ЧЕРНИШ І.В.** – заступник головного редактора, д.е.н., проф., директор навчально-наукового інституту фінансів, економіки і менеджменту Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- СІВІЦЬКА С.П.** – відповідальний секретар, к.е.н., доц., проректор з наукової та міжнародної роботи Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ВАРНАЛІЙ З.С.** – д.е.н., проф., професор кафедри фінансів Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка (за згодою);
- ГРИШКО В.В.** – д.е.н., проф., завідувач кафедри публічного управління, адміністрування та права Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ДУБИЩЕВ В.П.** – д.е.н., проф., професор кафедри економічної теорії та економічної кібернетики Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- КОЗАЧЕНКО Г.В.** – д.е.н., проф., професор кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань Національної академії внутрішніх справ (за згодою);
- КОМЕЛІНА О.В.** – д.е.н., проф., завідувач кафедри менеджменту і логістики Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- КОРГАНШВІЛІ Л.Д.** – д.е.н., проф., керівник центру забезпечення якості та наукової діяльності Міжнародної школи туризму Тбіліського державного університету імені І. Джавахішвілі (за згодою);
- ОНИЩЕНКО С.В.** – д.е.н., проф., професор кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ПАЛАЩАКОВА ДАНІЕЛЛА** – доктор філософії (PhD), молодший науковий співробітник кафедри економічної теорії Технічного університету у Кошице (Словаччина) (за згодою);
- ПТАЩЕНКО Л.О.** – д.е.н., проф., завідувач кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- РОЛЬНИК-САДОВСЬКА Є.** – доктор (Dr), асоц. професор, заступник декана з навчальної роботи факультету менеджменту Білостоцької Політехніки, м. Білосток (Польща) (за згодою);
- РЯЩЕНКО Вікторія** – д.е.н., асоц. професор, Університет ISMA (Латвія) (за згодою);
- ХУНЬСТ Аніца** – д.ф., проф., проректор Університету Північ (Хорватія) (за згодою);
- ЧЕВГАНОВА В.Я.** – к.е.н., проф., завідувач кафедри економіки, підприємництва та маркетингу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ЧИЧКАЛО-КОНДРАЦЬКА І.Б.** – д.е.н., проф., завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та туризму Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка».

Журнал «Економіка і регіон»

Внесений до переліку наукових фахових видань України (наказ МОН України 1279 від 16.11.2014, зі змінами згідно наказу № 157 від 09.02.2021).

Вид видання – науковий журнал. Концепція журналу базується на багаторічному науковому, фаховому висвітленні актуальних проблем економіки України і світу.

Основні рубрики: економіка та управління національним господарством; розвиток продуктивних сил і регіональна економіка; економічна теорія та історія економічної думки; світове господарство і міжнародні економічні відносини; економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності); економіка природокористування і охорона навколишнього середовища; демографія, економіка праці, соціальна економіка та політика; гроші, фінанси і кредит; бухгалтерський облік, аналіз та аудит; статистика; математичні методи, моделі й інформаційні технології в економіці; економічна безпека держави та суб'єктів господарювання.

Видається з липня 2003 р.

Виходить чотири рази на рік.

Свідчення про державну реєстрацію

КВ 24613-14553 ПР, видане 29.10.2020 р.

Міністерство юстиції України

Засновник і видавець журналу – Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Назва, концепція, зміст і дизайн журналу «ЕІР» є інтелектуальною власністю редакції журналу «Економіка і регіон» та охороняється законом про авторські й суміжні права. При передрукуванні посилення на журнал «ЕІР» обов'язкове.

Матеріали друкуються мовою оригіналу.

Відповідальність за точність поданих

даних несуть автори матеріалів,

редакція не завжди поділяє думку авторів.

ISSN 2218-1199 (Print)

ISSN 2414-0538 (Online)

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 98763

Рекомендовано до друку Вченою радою

Національного університету «Полтавська

політехніка імені Юрія Кондратюка

(прот. № 6 від 01.12.2021)

Верстка Л.А. Свистун

Коректор англ. Ю.Ю. Гришко

Коректор укр. Я.В. Новічкова.

Здано до набору 06.12.2021.

Підписано до друку 08.12.2021.

Формат 60x80 1/8. Обл.-видавн. арк. 10,64.

Тираж 300 прим. Замовлення № 139.

Надруковано поліграфцентром Національного

університету «Полтавська політехніка імені

Юрія Кондратюка».

Свідчення про внесення суб'єкта видавничої

справи до державного реєстру видавців,

виговотників і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 7019 від 19.12.2019 р.

Адреса: 36011, Полтава,

Першотравневий просп., 24.

Тел.: (0532) 57-32-20;

e-mail: eir@nupp.edu.ua;

Сайт журналу: http://eir.nupp.edu.ua/

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- 6 **Оболенський О.Ю., Буряк А.А., Новицька І.В., Андріяш А., Коломієць К.** Вплив іноземних інвестицій на розвиток органічного виробництва в Україні
- 13 **Шарий Г.І., Оболенський О.Ю., Нестеренко С.В., Одарюк Т.С.** Методологічні аспекти інституціоналізму в питаннях адміністративнотериторіального розвитку

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

- 20 **Гришко В.В.** Помилкове трактування поняття «адміністрування» і його вплив на ефективність стратегічного управління розвитком територій

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

(за видами економічної діяльності)

- 24 **Редкін О.В., Зима О.Є., Пахомов Р.І., Гунченко М.В.** Особливості впровадження інжинірингу та девелопменту для підвищення ефективності інноваційних перетворень в Україні
- 31 **Амеліна І.В., Біланенко К.П.** Шляхи удосконалення системи управління персоналом на вітчизняних підприємствах
- 38 **Амеліна І.В., Дмитренко О.І.** Теоретичні основи менеджменту збуту продукції підприємства
- 45 **Васюта В.Б., Кривошей Д.С., Товстун О.М.** «Зелене» будівництво як перспективний напрям розвитку малого підприємництва в Україні

- 62 **Чайкіна А.О., Івасенко Н.О.** Особливості впровадження HR-менеджменту в діяльність банківської установи

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

- 60 **Безрукова Н.В., Свічкарь В.А., Різник Ю.Ю.** Інноваційна політика корпорацій у сучасних умовах міжнародної конкуренції
- 67 **Маслій О.А., Белкіна М.О.** Вплив пандемії на розвиток страхового ринку України
- 75 **Онищенко С.В., Скриль В.В., Дрібна А.В.** Драйвери забезпечення фінансової безпеки підприємства
- 84 **Онищенко С.В., Таранець Б.В.** Аналіз фінансової безпеки бізнесу в умовах пандемії
- 92 **Птащенко Л.О., Колінчук Д.В.** Актуальності підвищення рівня фінансової грамотності українців у період розвитку фінтеху

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

- 100 **Дмитренко А.В., Матяш Т.В.** Особливості надходження та документального оформлення основних засобів на сільськогосподарському підприємстві
- 106 **Дмитренко А.В., Матяш Т.В.** Автоматизована система бухгалтерського обліку як організаційно-технічна складова облікової політики ПрАТ "Фірма "Полтавпиво"

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

- 113 **Щуров І.В.** Оцінювання ефективності діяльності підприємств нафтогазовидобувної галузі в контексті їх безпекових параметрів

ECONOMICS AND REGION № 4 (83) 2021

EKOONOMIKA I REGION

National University
«Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

December 2021

EDITORIAL BOARD:

- ONYSHCHENKO V.O.** – Editor-in-Chief, Doctor of Sciences (Economics), Professor, Rector of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- CHERNYSH I.V.** – Deputy Chief Editor, Doctor of Sciences (Economics), Professor, Director of Educational-Scientific Institute of Finance, Economics and Management of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- SIVITSKA S.P.** – Executive Secretary, PhD (Economics), Associate Professor, Vice-Rector for Scientific and International Work of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- VARNALII Z.S.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor at Finance Department of Kyiv National Taras Shevchenko University (with the consent);
- HRYSKO V.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of Personnel Management, Administration and Law Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- DUBISHCHEV V.P.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor at Economic Theory and Economic Cybernetics Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- KOZACHENKO H.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor at Department of Economic Security and Financial Investigations of National Academy of Internal Affairs (with the consent);
- KOMELINA O.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of Management and Business Logistics Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- KORGANASHVILI L.D.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of Quality Assurance and Research Activities Centre of the International Tourism School of Tbilisi State I. Javahishvili University (with the consent);
- ONYSHCHENKO S.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor at Finance, Banking and Taxation Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- PALASHCHAKOVA DANIELLA** – PhD, Research Worker at Economic Theory Department of Technical University in Kosice (Slovakia) (with the consent);
- PTASHCHENKO L.O.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of Finance, Banking and Taxation Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- ROLLNIK-SADOVSKA E.** – Dr, Associate Professor, Vice-Dean for Educational Work of Management Faculty of Bialystok Polytechnic University (Poland) (with the consent);
- RIASHCHENKO VIKTORIA** – Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor of ISMA University (Latvia) (with the consent);
- HUNJET ANICA** – PhD, Associate Professor, Vice-Rector for Scientific and Art Work and International Cooperation, University «North» (Croatia) (with consent).
- CHEVHANOVA V.Ya** – PhD (Economics), Professor, Head of Economics, Entrepreneurship and Marketing Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- CHYCHKALO-KONDRATSKA I.B.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of International Economic Relations and Tourism Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic».

Journal «Economics and Region» is included into
The register of specialized scientific publications
of Ukraine (MES of Ukraine Departmental
Order No. 1279 of 16.11.2014,
No. 157 of 09.02.2021).

Publication – scientific journal.

Conceptual paradigm of the journal is based on the long-term
scientific and professional treatment of topical problems of the
world and Ukrainian economics.

Main milestones: economics and national economy management; productive
forces development and regional economy; economics theory and economic
thought history; world economy and international economic relations;
economics and business administration; economics of nature management
and environmental protection; demography, labor economics; social
economics and politics; money, finance and credit; accounting, analysis
and audit; mathematic methods, models and information technologies in
economics; economic security of the state and economic entities.

Issued since July, 2003.

Four issues published yearly.

State Registration Certificate

KB 24613-14553 IIP, issued 29.10.2020

by the Ministry of Justice of Ukraine.

The journal's founder and the owner: National University «Yuri
Kondratyuk Poltava Polytechnic».

The name, conceptual paradigm, content and
design of the journal «Economics and Region»
is the intellectual property of the journal's

Editorial Board and is copyright.

Pass-through copyright.

Printed in the source language. Liability
for the data precision rests with the authors.

The Editorial Board does
not always share the author's opinion.

ISSN 2218-1199 (Print)

ISSN 2414-0538 (Online)

SUBSCRIPTION INDEX 98763

Recommended for publication by the Academic Board of National
University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»
(№ 6 of 01.12.2021)

Computer-assisted makeup by L.A. Syystun

Proof-reader: Yu.Yu. Hryshko

Proof-reader: Ya.V. Novichkova.

Sent to the printer's on 06.12.2021.

Signed to print on 08.12.2021.

Page size: 60x80 1/8. Published sheets 10,64.

Circulation: 300 copies. Print Order No. 139.

Printed by the Printing and Publishing

Centre of National University «Yuri Kondratyuk Poltava

Polytechnic». Certificate of the publishing venture entity

registration in the State Register of editors, manufacturers and
distributors of printed output DK No. 7019 of 19.12.2019.

Address: Pershotravnevyi Avenue, 24,

Poltava, 36011.

Phone: (0532) 57-32-20;

e-mail: eir@nupp.edu.ua;

the journal's site: <http://eir.nupp.edu.ua/>

**ECONOMICS AND NATIONAL
ECONOMY MANAGEMENT**

- 6 Obolenskyi Oleksii, Buriak Alona, Novytska Iryna, Andriyash Anastasia, Kolomiets Kseniya.** An influence of foreign investments on the development of organic production in Ukraine
- 13 Sharyi Grygorii, Obolenskyi Oleksii, Nesterenko Svitlana, Odariuk Tetiana.** Methodological aspects of institutionalism in the issues of administrative-territorial development

**PRODUCTIVE FORCES DEVELOPMENT
AND REGIONAL ECONOMY**

- 20 Grishko Volodymyr.** Wrong interpretation of the concept of «administration» and its influence on the efficiency of strategic management of territorial development

**ECONOMICS AND BUSINESS
ADMINISTRATION**

- 24 Redkin Oleksandr, Zyma Oleksandr, Pakhomov Roman, Hunchenko Mariia.** Features of engineering and development implementation to increase the efficiency of Ukraine innovative transformations
- 31 Amelina Iryna, Bilanenko Kateryna.** Ways to improve the personnel management system at domestic enterprises
- 38 Amelina Iryna, Dmytrenko Oleksandr.** Theoretical foundations of sales management of enterprise products
- 45 Vasiuta Viktoriia, Kryvoshei Daryna, Tovstun Oleksandr.** “Green” construction as a promising direction for the development of small entrepreneurship in Ukraine

- 53 Chaikina Alina, Ivasenko Nina.** Features of hr-management introduction in the bank activities

MONEY, FINANCE AND CREDIT

- 60 Bezrukova Nataliia, Svichkar Vitalii, Riznyk Yuliia.** Innovative policy of corporations in modern conditions of international competition
- 67 Maslii Oleksandra, Bielkina Mariia.** Impact of the pandemic on the development of the Ukrainian insurance market
- 75 Onyshchenko Svitlana, Skryl Vitaliia, Dribna Anna.** Drivers to ensure the financial security of the enterprise
- 84 Onyshchenko Svitlana, Taranets Bohdan.** Analysis of financial security of business in a pandemic
- 92 Ptashchenko Liana, Kolinchuk Daria.** Current issues of increasing the level of financial literacy of Ukrainians during the development of financial technologies

ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT

- 100 Dmytrenko Alla, Matiash Taisiia.** Features of receipt and documentary registration of fixed assets at the agricultural enterprise
- 106 Dmytrenko Alla, Solod Vladyslava.** The automated accounting system as an organizational and technical component of the accounting policy of PJSC "Firm "Poltavpivo"

**ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE
AND ENTITIES**

- 113 Shchurov Ihor.** Evaluation of the efficiency of oil and gas production enterprises in the context of their safety parameters

ECONOMY AND OPERATION OF NATIONAL ECONOMY

UDC 330.332
JEL F2, Q10, Q20

DOI: 10.26906/EiR.2021.4(83).2472

AN INFLUENCE OF FOREIGN INVESTMENTS ON THE DEVELOPMENT OF ORGANIC PRODUCTION IN UKRAINE

Oleksii Obolenskyi*, Doctor of Economics, Professor**
Vadym Hetman Kyiv National University of Economics
Alona Buriak, PhD in Economics,**
Iryna Novytska*, Assistant**
Anastasia Andriyash, Student
Kseniya Kolomiets, Student
National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”

**ORCID: 0000-0001-6828-9224*

***ORCID: 0000-0002-0814-7459*

****ORCID: 0000-0001-7068-8320*

@ *Obolenskyi O., 2021*

@ *Buriak A., 2021*

@ *Novytska I., 2021*

@ *Andriyash A., 2021*

@ *Kolomiets K., 2021*

Стаття отримана редакцією 08.11.2021 р.

The article was received by editorial board on 08.11.2021

Introduction. An attraction of foreign investments is one of the most effective ways to form a competitive agriculture. According to the global practice, foreign investment exactly strengthens the market, provides access to the latest technologies in both production and management, which is an important factor in the development of market forms and methods of management, product sales and their promotion on foreign markets. Furthermore, they provide the need for the necessary resources, raw materials and products; and mainly—stimulate the development of cost-effective and competitive exporters. Whether it is used properly, foreign investment can ensure the necessary scale and pace of the domestic agricultural transformation. In turn, this will provide all the conditions for entering international system of division of labor. International investment is an important component of integration, which allows accumulating international capital movements and ensuring global economic growth. The study of this issue is important because it is necessary to take into account the current state of domestic agriculture and the impact of foreign investment, especially in organic production sector, which creates the preconditions and opportunities for organic producers to enter foreign markets. The particular attention needs to be paid to the formation of scientific, goal-oriented investment policy, which would promote the development of organic production in Ukraine with its logic and principles, and ensure its competitiveness at the global level.

Review of recent sources of research and publications. The current situation features, changing trends and the increasing impact of foreign investment for providing development of organic agricultural enterprises have been subjects of researches by scientists such as Valkhovich I.V. [1], Kisil M.V. [2], Kodenska M.Y. [3], Musienko O.L. [4] and Plotnikov M.F. [5; 6]. Theoretical researches about the development and functioning of the organic products market were made by Andrusenko N. [7; 8], Granovska V.G. [9], Dankevich V.E. [10], Zavadskaya Y.

[11], Maslak O. [12], Ovcharenko A.S. [13], Yatsenko O.M. [14]. At the same time, the question about the impact of international investment on organic production development in Ukraine is insufficiently studied.

Setting objectives. Despite the significant achievements of domestic and foreign scientists, currently there is a lack of research to study the macroeconomic problems of attracting foreign investment in agriculture aimed at the production of organic products in Ukraine. The prospects for the development of foreign investment identified in the works of the mentioned scientists need further research, deepening and adaptation to nowadays conditions. The aim of the article is to study the impact of income and exploitation of foreign investment in agriculture of Ukraine, engaged in the production and sale of organic products.

Main material and results. As a basic industry in Ukraine, agriculture is able to be a leader in ensuring a progressive and qualitatively new level of socio-economic development of Ukrainian society. However, in order to fulfill this mission, the industry must go through a difficult path of reconstruction and modernization: it is necessary to increase the volume of quality and environmentally friendly products, reduce costs and introduce the latest technologies, increase productivity etc. In addition, foreign capital plays not the last role in this process.

The investment attraction, support and protection at the state level are prerequisites for sustainable development. That is why, the task is to intensify investment activities in agriculture. Since the main source of investing is investment, it is necessary to define this concept. Therefore, by investment we mean resources of monetary, material and other forms that are contributed in various areas of business and other activities to obtain or increase profits and / or other results in the future. According to this definition, investments should not be considered only in cash, and the main purpose of their investment is not only to make a profit.

The main sources which form an investment are own, borrowed and attracted resources. Own ones can consist of savings of citizens or the enterprise, a part of profit, depreciation deductions, the insurance sum of reimbursement of expenses, etc. Borrowed investments consist of bank and state loans, bond loans. Attracted investments include the issue of shares, contributions of foreign investors to the statutory fund, funds for targeted investment, provided free of charge [15].

Under the limited own financial resources and investment crisis in Ukraine, foreign capital in the form of direct and portfolio investment is one of the sources of funding, which allows to cover the temporary needs of domestic agricultural producers in finance. We believe that foreign direct investment (FDI) is the most profitable way of financing, because in this case the state should not make payments for debt service, i.e. foreign direct investment does not lead to an increase in external debt, which now reaches more than 110% of GDP [16]. According to the position of the balance of payments, foreign direct investment is any granting of a loan or acquisition of property by a foreign enterprise, a certain share of which is owned by residents of the investor's country.

In a broader context, foreign investment should be considered as an element of attracting aggregate foreign capital for economic transformation.

However, in this case foreign direct investment must come in the form of machinery, technology, expertise, patents for the reconstruction and modernization of agriculture and material resources.

Foreign direct investments encourage the country's exports, allow the company to expand its sales network and therefore expand the range of goods sold in foreign markets, largely than if all trade was carried out through exports.

During the period 2010–2020, the volume of FDI in agriculture in Ukraine was very small, their share in total FDI in Ukraine was about 2% [16].

Moreover, during the analyzed period, the amount of foreign investment in agriculture decreased by 25%, which indicates a significant outflow of foreign capital from the industry. In turn, this indicates that the level of attractiveness of Ukrainian agriculture for foreign investors is quite low due to high investment risks and insufficient return on investment.

First, they are interested in companies that can provide a short return on investment with the greatest profit. According to this fact, processing agricultural products seems to be more attractive for them rather than its production.

Since there is no single register of producers of organic products at the time of the study, we propose to analyze the state and distribution of enterprises engaged in the production of organic products in the following categories: producer, processor, packaging and sale of finished products. In fact, at the end of 2020, there were 722 operators of organic products in Ukraine (those enterprises engaged not only in the production of organic products, but also in the processing and sale of finished products), we can say that their number increased by 33% compared to the previous year. The number of operators of certified organic products in Ukraine for 2019–2020 is described in detail below (table 1).

Table 1

Number of operators of certified organic products in Ukraine by years

Characteristics	Number of operators		
	Year 2019	Year 2020	Growth rates 2020/2019, %
Operators engaged in the production (primary production or cultivation of raw materials) of organic products	482	544	13
Operators for processing organic products	86	114	33
Operators, who pack products for retail shelves	60	64	7
Total	617	722	17

Some regions in Ukraine lead in the number of producers (operators) of organic products. It is evidenced by the data below (table 2).

Table 2

Number of operators of organic products by regions of Ukraine in 2019

Region	Number of operators	Region	Number of operators
Volyn region	19	Cherkasy region	16
Lviv region	32	Chernihiv region	16
Zakarpattia region	18	Sumy region	7
Ivano-Frankivsk region	11	Poltava region	27
Rivne region	22	Kharkiv region	25
Ternopil region	10	Mykolaiv region	45
Chernivtsi region	4	Kherson region	54
Zhytomyr region	34	Zaporizhia region	18
Kyiv region	83	Odessa region	40
Kirovograd region	12	Luhansk region	12
Vinnytsia region	64	Donetsk region	1
Khmelnitsky region	25	Dnipropetrovsk region	22

The top ten operators of organic products in Ukraine include Kyiv, Kherson, Mykolaiv, Vinnytsia, Odessa, Zhytomyr, Lviv, Poltava, Khmelnytsky and Kharkiv regions [17].

Switzerland is one of the main investors in the agricultural and organic sector of Ukraine. The main goal of the Swiss-Ukrainian program "Development of Trade in Higher Value Added in the Organic and Dairy Sectors of Ukraine" (short name: Quality FOOD Trade Program) is to increase trade in higher value added in the organic and dairy sectors in domestic and foreign markets in order to promote the overall goal of sustainable and comprehensive growth in Ukraine [19].

The Swiss State Secretariat for Economic Affairs (SECO) funds the Swiss-Ukrainian program «Development of Trade with Higher Value Added in the Organic and Dairy Sectors of Ukraine», with the involvement of the private sector of Ukraine. The program is implemented by the Research Institute for Organic Agriculture (FiBL, Switzerland) in partnership with SAFOSO AG (Switzerland)—a Swiss consulting company working in the field of food safety from healthy animals. The program began its activities in August 2019 and will run until June 2023 [19].

We should also consider a project related to German-Ukrainian cooperation in the field of organic agriculture. The German-Ukrainian cooperation in the field of organic agriculture / Cooperation in Organic Agriculture (Project COA – Phase II) is implemented since 2016: the first four-year phase of the project lasted until August 2020, the second phase began on September 1, 2020. Under the Bilateral Cooperation Program, the Federal Ministry of Food and Agriculture of Germany / BMEL provides support to partner countries in building efficient, resource-saving agriculture and the food industry. The COA project, aimed at promoting the development of organic agriculture, makes a special contribution to the development of efficient and resource-saving agriculture in Ukraine. The purpose of this project is to strengthen professional competencies and institutional structures for the further development of organic agriculture [20]. The period of this project is shown in Table 3.

The United States has developed a project "Credit Resources for Agricultural Producers" which states that the project aims to support sustainable economic growth in a broad public base by building the capac-

ity of Ukrainian credit unions to expand lending to agricultural producers, which will create new working places [21].

The CEP project (2016–2023) strengthens the market of credit unions of Ukraine and therefore contributes to the expansion of access to agricultural lending [22].

Understanding the importance of the agri-food sector in Ukraine in terms of its role in GDP and employment, exports and food security, the European Investment Bank has entered into a € 400 million loan to support selected value chains. Cereals, oilseeds, aquaculture and fisheries have been identified by those value chains that have the best position to meet domestic demand for quality products and increase the competitiveness of sectors and exports to EU and world markets, in line with trade liberalization commitments and harmonization of standards adopted by both parties to the Deep and Comprehensive Free Trade Agreement between Ukraine and the EU (DCFTA) [23].

Loans under the EIB Project "Main Loan for Agriculture – Ukraine" are provided through financial intermediaries to the final beneficiaries of the private and public sectors. Donors for providing professional Technical Assistance services support the project. Such services are implemented by a consortium led by NIRAS A/S to ensure timely, appropriate and efficient allocation and use of credit.

The European Investment Bank (EIB) is a credit institution of the European Union. It is the largest multi-lateral financial institution in the world. The important tasks of the EIB are to promote economic development, create working places, promote the principles of equality and improve the living standards either of EU citizens or of people in other countries.

In the framework of the Project "Main loan for the agricultural sector – Ukraine" The EIB has provided € 400 million to Ukraine to lend to agricultural enterprises operating in value-added grain, oilseeds and aquaculture/fisheries industries. This was made in order to increase resource efficiency, reduce costs and losses, and improve product safety and quality, and increasing competitiveness in national and international markets.

Under this program it is planned to finance the following areas: primary production of grain and oilseeds; development, modernization and certification of facilities for drying, cleaning, sorting, testing and storage of grain and oilseeds; reconstruction of aquaculture and fisheries production facilities; equipment and infrastructure for fish processing and canning; research stations, testing laboratories, equipment for research and vocational training; agricultural knowledge dissemination and certification services; fisheries control and monitoring systems [20].

Furthermore, in Ukraine there is a following project "Advising Ukraine on agricultural trade – in the framework of the Agreement on Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA) between the EU and Ukraine". AFC Agriculture and Finance Consultants GmbH and IAK Agrar Consulting GmbH implement the project in cooperation with the Humboldt University (Berlin).

The aim of the project is to provide support to Ukrainian agricultural producers and agri-food companies in finding European markets, entering, consolidating and expanding their activities, as well as preparing these companies to open their own markets. In addition, the project aims to inform German companies about agricultural trade with Ukraine.

Project activities will be aimed at achieving the following results:

1. Improving the political dialogue on agricultural trade in the framework of the DCFTA.
2. Provision of services to Ukrainian agricultural producers and agri-food companies in order to increase competitiveness and increase export potential under the DCFTA.

There was allocated EUR 2.14 million for this project. The project implementation is based on a comprehensive approach. In decision-making processes, the initial goal is to create conceptual projects and search for ideas that will be further developed in more detail at different levels of the decision-making process. This will help to more accurately identify the national partners of the project. The proposals that will result from this process will be discussed at the political level.

The project cooperates with numerous Ukrainian and German associations and institutions that will facilitate the dissemination of information about the opportunities of the Ukrainian market.

In order to achieve a synergistic effect, the project also works closely with other projects operating in Ukraine, especially with projects supported by the Federal Ministry of Food and Agriculture of Germany.

The above-mentioned foreign projects contribute to the development of organic production in Ukraine and the ability of producers to enter new markets, as these projects provide either direct financial support or information and communication space between organizers and producers (or stakeholders).

Table 3

Foreign investment projects which are aimed at the development of organic production in Ukraine

Name of the project / foreign investment tax	Donor	Investment realization period
1. Swiss-Ukrainian program “Development and trade with higher added value in the organic and dairy sectors of Ukraine”	Government of the Swiss Conference	2019–2023
2. German-Ukrainian cooperation project “German-Ukrainian cooperation in the field of organic agriculture”	Federal Ministry of Food and Agriculture of Germany	2016–2024
3. United States Agricultural Credit Project (USAID)	WOCCO “World Council of Credit Unions”	2016–2023
4. German-Ukrainian cooperation project “Consulting Ukraine on agricultural trade—in the framework of the Full and Comprehensive Free Trade Agreement (FTA) between EU and Ukraine”	Federal Ministry of Food and Agriculture of Germany	2016–2021
5. Ukrainian fruit and vegetable business development project	Ministry of International Affairs of Canada and co-financing of the Mennonite Association for Economic Development	2014–2021
6. EU technical assistance project “Support to the implementation of agri-food policy in Ukraine”	EU	2016–2020

High investment attractiveness of the industry is a key factor in increasing its competitiveness, ensuring high and sustainable economic growth. Thanks to a clear mechanism for investment, the agricultural sector of the economy has the opportunity to embark on a path of sustainable development, which leads to the possibility of innovation in the industry, which in turn provides a continuous process of updating the technical, technological and organizational base of agricultural production. The introduction of new technologies in agriculture increases the competitiveness of products and producers themselves.

Obviously, without a balanced investment policy and mechanisms of scientific and technological development in the field of agriculture, it will not be able to obtain the status of one that is dynamically developing and functioning effectively. Activation of investment activity in agro-industrial production can be carried out by both mobilization of internal resources and attraction of foreign capital. So far, agriculture is an industry with the smallest number of foreign investors, because compared to a number of other industries, it is a rather complex and high-risk area of business with virtually impossible capital outflows.

Support of farms with organic production forms a mechanism for using economic methods and levers with simultaneous legal and information support, which will increase the efficiency of the process of production of organic agricultural products in the national economy.

An important factor in increasing the investment attractiveness of agricultural enterprises is to improve the quality of their products, bringing it into line with international standards. Modern standards should give a new impetus to the development of innovative technologies; play a significant role in addressing environmental issues, improving safety and health programs, upgrading the quality of life and economic development in general. They will promote the production of high-quality competitive products, as well as the expansion of export opportunities of agricultural enterprises, including the production of organic products.

Conclusions. According to our opinion, only detailed investment support for organic agriculture should be provided through the implementation of regulatory certification, tax, depreciation, customs, pricing and credit policies. Due to constant problems with the availability of funds in the state and local budgets, the organic industry cannot rely on investment resources from state and local authorities. Despite the significant number of financial institutions in Ukraine, access to investment resources for producers of organic products is significantly limited, as well as the reluctance of banking institutions to develop banking products that focus on the specifics of the organic production industry. Prospects for the development of the market for organic products are positive, especially in the context of the deployment of European integration processes and growing demand for organic products in foreign markets.

REFERENCES:

1. Vakhovych I.M., Denysiuk H.L. (2011) Kontseptualni zasady investytsiinoho zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku rehionu. *Aktualni problemy ekonomiky*. № 1. S. 138–144. (in Ukrainian)
2. Kisil M.I. (2009) Investytsiine zabezpechennia rozvytku ahrarnoho vyrobnytstva ta silskykh terytorii. *Menedzhment: zbirnyk naukovykh prats*. № 11. 225 s. (in Ukrainian)
3. Kodenska M.Iu. (2013) Motyvatsiini chynnyky investytsiinoho zabezpechennia rozvytku ahrarno-promyslovoho vyrobnytstva. *Visnyk Akademii pratsi i sotsialnykh vidnosyn Federatsii profspilok Ukrainy*. № 2. S. 62–66. (in Ukrainian)
4. Musiienko O.L. (2013) Faktory investytsiinoi pryvablyvosti pidpryemstv ahrarnoho vyrobnytstva. *Innovatsiina ekonomika*. № 4. S. 90–95. (in Ukrainian)
5. Plotnikova M.F. (2016) Katalizatory investytsiino-innovatsiinoho rozvytku na silskykh terytoriakh. *Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy*. № 39. S. 107–117. (in Ukrainian)
6. Plotnikova M.F. Prysiashniuk O.F. (2014) Innovatsiino-proektnyi vektor stiikoho silskoho rozvytku. *Nauk. pr. Poltavskoi derzh. ahrar. akad. Ser. Ekon. nauky*. № 1(8). T. 1. S. 246–255. (in Ukrainian)
7. Andrusenko N.V. (2015). Development of organic agricultural production in Ukraine. Economics, management, law: problems and prospects: Collection of scientific articles. Vol. 1. Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom. P. 43–46.
8. Andrusenko N.V. (2017). Institutionalization of the market of organic agriculture, economics and management of the national economy. Vol. 15. P. 31–35.
9. Hranovska V.H. (2017) Perspektyvy rozvytku rynku orhanichnoi produktsii v Ukraini. *Ekonomika APK*. № 4. S. 31–40. (in Ukrainian)
10. Dankevych V.Ie. (2013) Osoblyvosti rozvytku orhanichnoho zemlerobstva v umovakh Ukrainiskoho Polissia. *Naukovo-praktychnyi zhurnal Zbalansovane pryrodokorystuvannia*. № 4. S. 71–75. (in Ukrainian)
11. Zavadzka Yu.S. (2013) Suchasni tendentsii rozvytku vitchyznianoho rynku orhanichnoi ahroprodovolchoi produktsii. *Ekonomika APK*. № 8. S. 95. (in Ukrainian)
12. Maslak O. (2017) The status and prospects of the organic agricultural products market in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. № 2. S. 81–85. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2017-3-2-81-85>
13. Ovcharenko A.S. (2018) Eksportoorientovana model rozvytku orhanichnoho ahroprodovolchoho rynku Ukrainy. *Prychornomorski ekonomichni studii*. № 26–1. S. 21–25. (in Ukrainian)
14. Iatsenko O.M., Zavadzka Yu.S. (2010) Formuvannia popytu na orhanichnu produktsiiu na ahroprodovolchomu rynku. *Innovatsiina ekonomika*. № 3(17). S. 204–208. (in Ukrainian)
15. Feniak L.A. (2010) Dzherela formuvannia investytsiinykh resursiv. *Zbirnyk naukovykh prats VNAU*. № 36. S. 134–139. (in Ukrainian)
16. Statistics of the external sector / National Bank of Ukraine. Available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36693528>
17. Organic in Ukraine / Federation of Organic Movement of Ukraine. Available at: <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-39-01>
18. Official site of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. Available at: <http://minagro.gov.ua>
19. Swiss-Ukrainian program “Development of trade with higher added value in the organic and dairy sectors of Ukraine”. Available at: <https://qftp.org/>
20. German-Ukrainian cooperation project “German-Ukrainian cooperation in the field of organic agriculture”. Available at: <http://www.coa-ukraine.com/ua/>
21. “Credit resources for agricultural producers” USAID. Available at: <https://www.usaid.gov/uk/ukraine/agriculture>
22. US-Ukraine Cooperation Program. Available at: <https://www.facebook.com/USAID.WOCCU.CAP/>
23. Investment projects. Available at: <https://uafata.org.ua/pro-proekt-poziki/>

UDC 330.332

JEL F2, Q10, Q20

Oleksii Obolenskyi, Doctor of Economics, Professor. Vadym Hetman Kyiv National University of Economics. **Buryak Alyona**, PhD in Economics, Associate Professor. **Iryna Novytska**, Assistant. **Anastasia Andriyash**, **Kseniya Kolomiets**. Poltava Polytechnic National Yuri Kondratyuk University. **An influence of foreign investments on the development of organic production in Ukraine.**

The article identifies the impact of foreign investment on the production of agricultural organic products in Ukraine. The development of organic production is quite relevant today due to a number of obvious environmental, economic and social benefits inherent in this field. The recent intensification of agriculture around the world has a negative impact not only on the environment, but also on the depletion of natural resources, without which agricultural production is impossible. Therefore, organic agriculture has environmental benefits, which have great potential to correct the previously mentioned negative trends, as well as reduce emissions of carbon dioxide, nitrous oxide and methane, which contribute to global warming. Organic farming also has significant health benefits. First, it reduces the risk of health loss for agricultural workers, as they are the most vulnerable to pesticides and other chemicals used in conventional production. Second, organic products are more beneficial to consumers by minimizing the

health effects of toxic and persistent chemicals. Therefore, the global market for organic products is growing rapidly. Ukraine is only taking the first steps in forming and establishing a market for organic products, which is already well developed in other countries (including the EU). Trends in the development of organic production in the domestic market are considered.

The study substantiates the conclusion that foreign investment is one of the effective tools for the development of organic agriculture and ensure its competitiveness. Today, due to their large scale, foreign investments have a significant impact on the state and functioning of the domestic market of organic products and contribute to the solution of development priorities. Foreign sources of investment cannot play the role of the main lever of economic growth, but if they are used wisely and rationally, even small incomes will help revive agricultural production and increase its efficiency, especially in the direction of organic production.

Key words: the foreign investment, the foreign direct investment, the organic market, the agricultural organic products, the agro-industrial complex.

УДК 330.332

JEL F2, Q10, Q20

Оболенський Олексій Юрійович, д.е.н., професор, ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана". **Буряк Альона Анатоліївна**, кандидат економічних наук, доцент. **Новицька Ірина Василівна**, асистент. **Андріяш Анастасія**, **Коломієць Ксенія**. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Вплив іноземних інвестицій на розвиток органічного виробництва в Україні.**

У статті визначено вплив іноземних інвестицій на виробництво сільськогосподарської органічної продукції в Україні. Розвиток органічного виробництва є досить актуальним на сьогодні через низку явних екологічних, економічних та соціальних переваг, що притаманні цій сфері діяльності. Інтенсифікація сільського господарства, яка останнім часом відбувається в усьому світі, має негативний вплив не лише на навколишнє середовище, але і виснажує природні ресурси, без яких ведення агровиробництва неможливе. Тому органічне сільське господарство має екологічні переваги, які проявляються у тому, що воно має великий потенціал, щоб виправити попередньо перелічені негативні тенденції, а також скоротити викиди вуглекислого газу, закису азоту й метану, які сприяють глобальному потеплінню. Також органічне сільське господарство має значні переваги для здоров'я. По-перше воно знижує ризик втрати здоров'я для сільськогосподарських працівників, адже саме вони найбільш уразливі до дії пестицидів та інших хімікатів, які використовує конвенційне виробництво. По-друге, органічні продукти більш корисні для споживачів завдяки мінімізації впливу на здоров'я токсичних і стійких хімічних речовин. Тому світовий ринок органічної продукції розвивається швидкими темпами. Україна робить лише перші кроки у формуванні та становленні ринку органічної продукції, який є вже досить розвинутим у інших країнах (зокрема ЄС). Розглянуто тенденції розвитку виробництва органічної продукції на вітчизняному ринку.

За результатами дослідження обґрунтовано висновок, що іноземне інвестування є одним із дієвих інструментів для розвитку органічного сільського господарства та забезпечення його конкурентоспроможності. На сьогоднішній день іноземні інвестиції через значні їхні масштаби мають суттєвий вплив на стан та функціонування вітчизняного ринку органічної продукції та сприяють розв'язанню пріоритетних завдань розвитку. Зарубіжні джерела інвестування не можуть відігравати ролі головного важеля економічного зростання, але за умови їх обґрунтованого й раціонального використання навіть незначні надходження сприятимуть пожвавленню сільськогосподарського виробництва, підвищенню його ефективності, особливо у напрямку органічного виробництва.

Ключові слова: іноземні інвестиції, прямі іноземні інвестиції, органічний ринок, сільськогосподарська органічна продукція, АПК.

METHODOLOGICAL ASPECTS OF INSTITUTIONALISM IN THE ISSUES OF ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL DEVELOPMENT

Grygorii Sharyi*, Doctor of Sciences (Economics), Professor
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

Oleksii Obolenskyi**, Doctor of Economics, Professor
Vadym Hetman Kyiv National University of Economics

Svitlana Nesterenko***, PhD, Associate Professor

Tetiana Odariuk, Senior Lecturer

National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

* ORCID 0000-0001-5098-2661

** ORCID 0000-0001-6828-9224

*** ORCID 0000-0002-2288-3524

@ Sharyi G., 2021

@ Obolenskyi O., 2021

@ Nesterenko S., 2021

@ Odariuk T., 2021

Стаття отримана редакцією 08.11.2021 р.

The article was received by editorial board on 08.11.2021

Introduction. The lack of the administrative-territorial system and political consensus reform final vision results between the capital and regional politicians on the powers redistribution has led to decentralization in Ukraine. Over the last 5 years, the level of powers centralization of central executive authorities has reached hypertrophied forms. For instance, in the land relations field, the state institute of land management – «Derzhgeokadast» centralized powers, bringing them to the absurdity, when the granting of any plot outside settlements is conducted by the order of regional department head with orders registration under the sign of extraterritoriality providing conclusions and approvals at the metropolitan level. In this case, structural units in districts and cities, as legal entities, were liquidated.

Essentially, simulator institutes (simulacrum – lat. copy, likeness) are being formed in the country as copies of what does not really exist. Unfortunately, the simulation of decentralization is not the only one simulator. A unique simulator is the ministries, thanks to the regulatory policy of which and for economic entities, the ecological framework of the Ukrainian territory and its individual elements – forests, reserves, rivers, fertile black earths are simply destroyed and state interest is subordinated to the shadow economy. Even more negative are institutions that borrow (import) and which are not inherent in our society but are being imposed.

Borrowing, or importing institutions, carries extreme risks not only of economic but also social-political and geopolitical character. What we have received in the land, agrarian and economic reforms and have generated negatives in the social and political spheres of society, especially in the countryside.

The institutional and cultural genotype of a society where institutional culture acts as a complex of traditions and habits that shapes certain standards of generations is objectively existent and is a development definite factor [1].

Materials and research methods. The problems of institutionalism methodology improving and administrative-territorial development are relevant in the scientific articles of our time. The scientific works of O.S. Sukharev, R.M. Nureyev, A.A. Chukhno, P.M. Leonenko, P.I. Yukhymenko and other prominent scientists have enriched institutionalism at the scientific, methodological and applied levels.

The essence and forms of administrative – territorial reform implementation in Ukraine are developed and substantiated in the scientific researches of V.S. Kuybida, V.D. Bakumenko, I.B. Koliushko, P.M. Kondyk,

V.P. Tymoschuk and others. P. Tolochko actively promotes the power decentralization and notes that regional culture-historical and spiritual diversity of Ukrainian population becomes quite evident. However, the issues of applying the institutional methodology of administrative-territorial development have not been sufficiently studied in domestic and foreign economic science.

The purpose of the article is to determine executive power institutionalization ways, territories development in accordance with institutionalism requirements and its role and place in administrative-territorial reform.

Discussions of Results. In Ukraine, none of the reforms in the last 28 years has yielded positive results. Ukraine has lost part of its territory, part of its production, scientific potential and more than 12 million citizens. The administrative-territorial reform does not give any positives either.

Scientists have found answers to questions about deep roots and crisis phenomena and processes causes in Ukrainian society, in methodological foundations search and civilization development laws.

History of economic science and economic theories reflects the development of productive forces and society industrial relations. New modern institutional and neo-institutional economic theories are confirming this. And the only society institutional complex is determined by institutional matrix, theoretical and methodological aspects of which were suggested by K. Polanyi [2; 3] and actively developed by D. North [4; 5; 6; 7] and modern world scientific schools [8] (Fig. 1).

Society institutional matrix is presented as a stable triad of basic elements – macro-institutions, integrating and stabilizing society: economy, politics and culture.

It is necessary to consider matrices properties, namely:

- symmetry of dual positions;
- institutions interdependence within matrix;
- invariance of dominance (matrix absolute invulnerability), allows the possibility of coexistence in institutions system the maternal matrix of different matrices elements, but with obligatory native matrix dominance.

The effectiveness of above properties is proved by historical development of states and civilizations, the state and civilization exist based on the matrix, otherwise the state disappears, and civilization ceases to exist.

Negative contemporary examples of imposing and importing institutions and social values from one matrix to another emphasize the inadmissibility of these actions, because they entail social disasters, revolutions, wars.

Borrowing a natural, unlike self-regulatory market, completely ignoring in Ukraine the relevancy for fair national wealth redistribution, reforms simulating, and natural resources plundering implicates crisis phenomena not only in economy but in social and political fields as well. This has undermined military, economic, demographic and socio-political stability of country and geopolitical stability of Ukraine.

The crisis in Ukraine is getting worse by the fact that during previous historical period, in western regions, dominant institutions were the matrix Y, and in the central, eastern and southern regions, the matrix X. Conducting agrarian and land reform without these aspects, when reform should be carried out in western regions until the restitution (returning) of land to their owners until 1945, and in the eastern regions – to keep cooperatives without bundling whole arrays within the framework of institutional matrices methodology, could provide a positive synergetic effect. And for the matrix X we got the opposite result.

Modernization of public administration institutions system, decentralization of powers to the level of united territorial communities should form a stable territory development system and safe economic and social environment in regions.

State and regional institutional transformations generate effective reforms: administrative-territorial, economic, land, and other interconnected transformations of society, including political and legal ones.

Today there is an institutional mismatch between administrative territorial division of the country's needs, when the state cannot effectively manage territories and local governments are not mobilized locally to organize the territorial self-development.

Territorial development and real economy also require system of governance institutions reform within the framework of governance vertical-level system [9; 10].

State regulation system involves territories division into parts, including natural, political, economic, ethnic, linguistic, national and other spatial and social aspects. States systematically, as productive forces and relations develop, change administrative-territorial division, without local approval procedures.

The voluntary principle is unique in the development of Ukraine. There were no voluntary reforms experiences in the world.

The administrative system purpose is the most efficient state mechanism and system of local self-government organization and functioning. Herewith, a balance of goals and interests are forming, on the one hand –

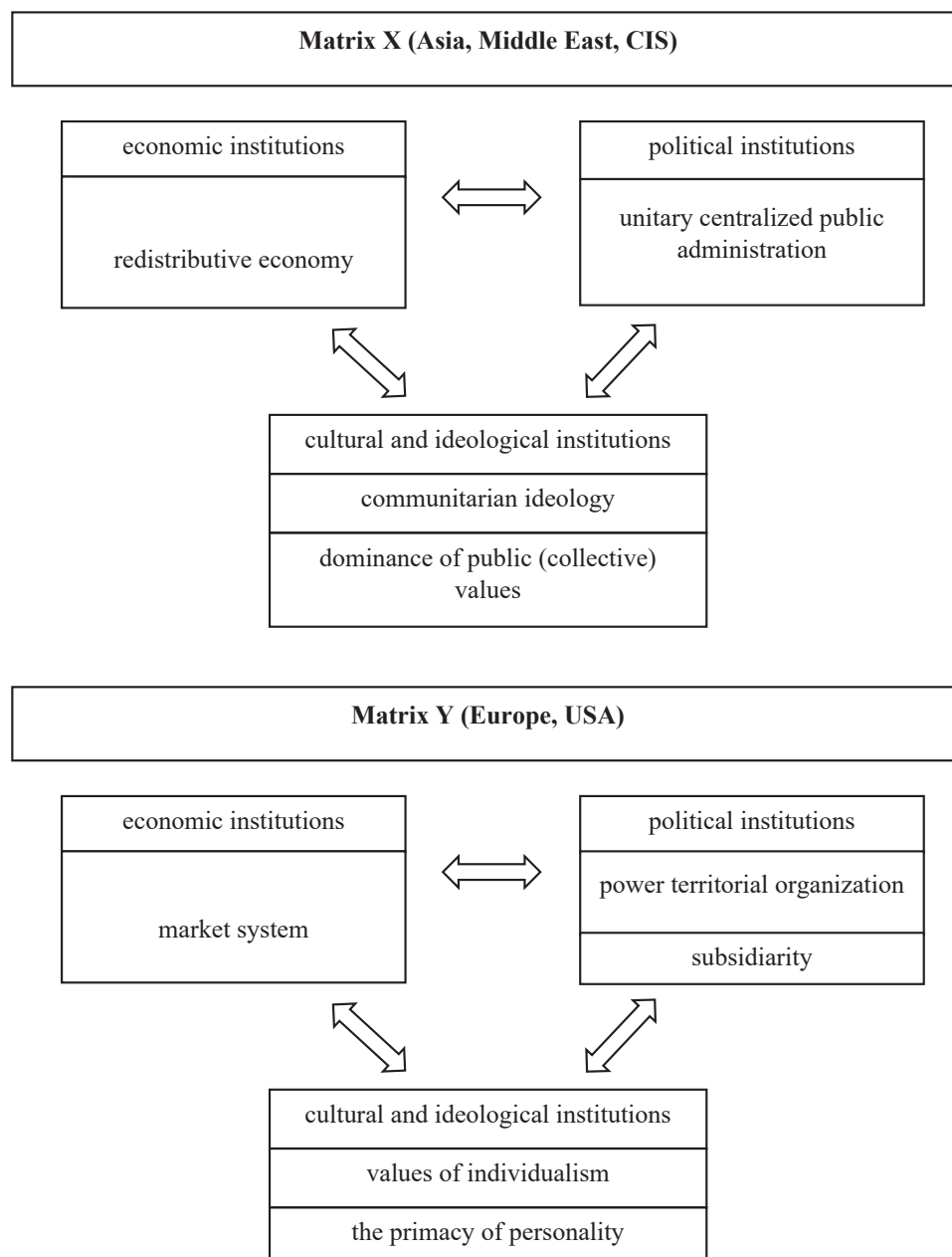

Fig. 1. Institutional matrices as society institutional complex

local self-government, based on the objective-historical, economic and spatial conditions of development and state administration, on the other [11].

Interesting is administrative and territorial structure reforming experience of France, beginning with reform of De Gaulle, when 27 regions, 101 departments, more than 4,000 cantons and 36658 communes in the mainland were formed [12; 13]. This corresponds to the current fragmentation of Ukraine into village councils.

Stepwise, by this time there is similar administrative structures amalgamation; today the number of cantons fall by one half to 2074. The number of regions from 22 to 13 is planning to reduce, and departments to 96. Only in 2015, 6 departments and 123 communes were reduced.

The principle of inter-municipal cooperation in spheres of transport, services provision, communal and spatial development is based on the merger of communes [14].

The administrative-territorial division requires consideration of socio-institutional features: culture community, dialects, religion, physical characteristics and mental values, and not only economic, financial expediency and rationality [15].

In many countries, small nationalities or minorities within provinces have significant abatements and benefits in terms of training, employment and different types of service compared to the main territory population.

There has been a significant amount of interest in experience in powers distribution and the executive branch functions and provision of services in Sweden. The commune is the basic unit (sw. sveriges kommuner) of local self-government, 290 of them and form 21 enfeoffments – district or area (subnational entity). State executive bodies are represented only at the flax level. At the commune level, there is a communal council, which independently forms executive bodies and appoints a manager, and the chairman of the council performs ceremonial functions.

At the flax level, governors are appointed for a six-year term. They control the various peripheral services of central agencies, the police department and local executive and representative bodies. The heads of central executive bodies are determined by the Council. The enfeoffments are combined in three countries.

The division of powers and responsibilities are determined by law. So the communes solve common issues concerning their territories: housing, streets and roads, public transport maintenance, communication networks and water supply, production and supply of electricity, culture development, leisure activities [16].

By special legislation communes also provide: childcare facilities, pre-school education, nine-year compulsory education organization from 7 to 16 years, high schools, adult education and Swedish language for expatriates, special schools for children and adults with developmental disabilities.

Local communities are also responsible for social issues, care for the elderly and people with mental and physical disabilities, separate powers for environmental protection and maintenance of rescue services (fire safety), cultural institutions maintenance, 30 K sports facilities, 1,5 K libraries and museums, 1,5 K recreation centers for youth [17].

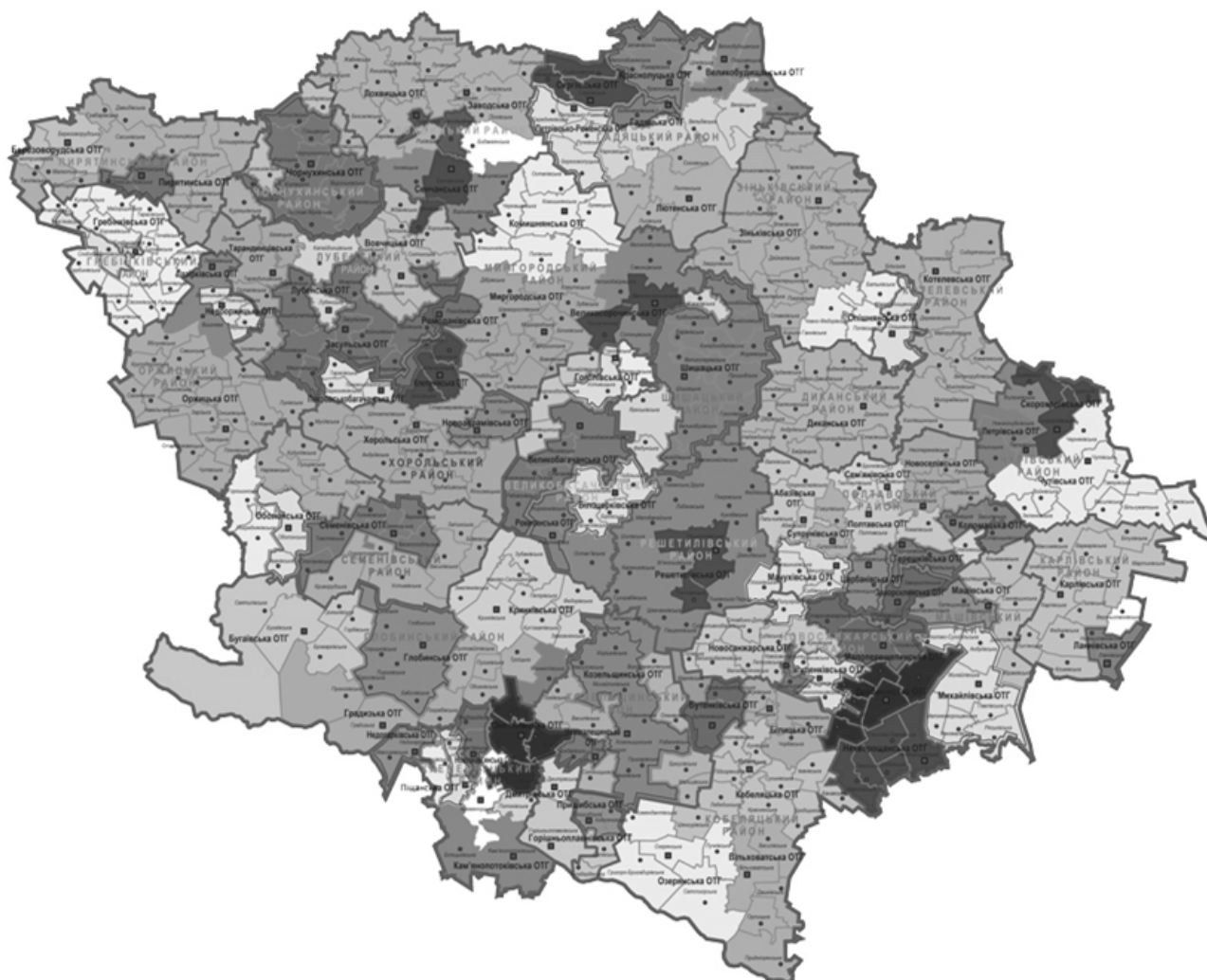

Fig. 2. Perspective plan of united territorial communities organization of Poltava region

At the flax level, the executive branch is responsible for health care, medical institutions and state dental clinics maintenance, public secondary schools and high schools, cultural events, mother and child centers, for agriculture, art, regional development and entrepreneurship [18; 19].

Together with the communes, the landings are responsible for local and regional public transport, which is managed by the joint ventures they have created.

Returning to the problem of Ukraine, let us carefully analyze the real picture of spatial plans created by the RTC in Ukraine, when the current reform carries deep crisis phenomena and generates protest moods of the population, chaos in providing services to population.

So in the place of existing 15-30 village councils we are now forming one community. Revolutionary character and hyper-integration do not improve service quality, but remove services from population, small settlements, simply by destroying them.

Even the superficial survey shows irrationality, disproportionateness, complexity of administrative-territorial entities of the united territorial communities on the Poltava region example (Fig. 2).

The deep components of settlement conservation system lie not in administrative units consolidation plane, but through:

- restoration and creation of village and town-forming industries with workplaces, up to their standards (15 ha of farmland – 1 workplace, or payment of a fine to the community for not created workplace by the standard) [20];

- financial self-sufficiency and an increase in the tax base to European standards (land tax from 100 to 200 Euro for 1 ha per year).

- socio-economic and demographic sustainability ensuring of rural areas;

- settlements status change and self-governing rights expansion: settlements with 500 inhabitants: a town, with 2,5 thousand inhabitants; a city (experience of many countries of the world indicates this).

Summary. In Ukraine, local government bodies, district and regional administration are deprived of any influence on the most central executive bodies activities and do not have any levers of influence over overall management system.

This applies not only to land issues, but also to police-fiscal, medical-educational, customs, prosecutor's and any other spheres and institutions of public administration.

The central government's declaration of decentralization remains a simulator, while legislative development forms a hyper-centralized state government machine and a stable corruption vertical, which gradually displaces and replaces economic viability and social component of community development.

In Ukraine, it is necessary to review reform measures that led to import institutions intrusion that are not adapted to mentality and traditions of our society. The state should change and adapt the institutional environment, as a set of rules, norms that form the basis of public health protection, ecological safety in order to prevent ecocatastrophes and to create ecological stability of territories.

It is necessary to return to the «path» of civilizational development, a just redistribution of national wealth in the country.

Internal and external challenges and threats in Ukraine have reached the limit, requiring real action under the laws of civilization development, in accordance with institutional matrix, including administrative and territorial changes.

REFERENCES:

1. Burkinsky, B. V., Goriachyk, V. F., Murzanovskiy, G. M. (2018). The administrative and territorial reform in Ukraine: the system presentation. *Economic innovations*, vol. 20, no. 3(68). (in English)
2. Lukashevych, M. P. Sotsiolohiya ekonomiky. Retrieved from: http://tourlib.net/books_others/lukashevych25.htm
3. Polany, K. (2002). The great transformation the political and economic origins of our time / Edited by S. E. Phe-dorov. S.-Peterburg, 220 p. (in Russian)
4. Nort, D. Vklad neoynstutsyonalizma v ponymanye problem perekhodnoy ekonomyky. Retrieved from: https://royallib.com/book/nort_duglas/vklad_neoinstitutsionalizma_v_ponimanie_problem_perekhodnoy_ekonomiki.html
5. Bohoiavlenska, Yu. V., Shaposhnykov, K. S. (2010). Evolyutsiya instytutsionalnoyi teorii v konteksti transformatsiyi suchasnykh ekonomichnykh system: monohrafiya, Zhytomyr, 550 p. (in Ukrainian)
6. Bortis, H. (2007). Instytutsiyi, povedinka ta ekonomichna teoriya: Vnesok do klasyko-keynsianskoyi politychnoyi ekonomiyi / per. z anhl. T. Bardadym. Kyiv, 560 p. (in Ukrainian)
7. Nort, D. (2000). Instytutsiyi, instytutsiyna zmina ta funktsionuvannya ekonomiky / per. z anhl. I. Dzyub. Kyiv, 198 p. (in Ukrainian)

8. Molodtsov, O. V. (2016). Metodolohichni aspekty teoriiy instytutsionalnykh matryts u konteksti dynamiky instytutsionalnykh zmin. *Teoriya ta praktika dergavnogo upravlinnya i misceвого samovryaduvannya*. vol. 2, 19 p. Retrieved from: http://el-zbirn-du.at.ua/2016_2/8.pdf
9. Administratyvno-terytorialnyi ustriy Ukrainy: metodolohichni osnovy ta praktyka reformuvannya: monohrafiya. DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy»; nauk. red. V.S. Kravtsiv (2016). Lviv, 264 p. (in Ukrainian)
10. Strukturni transformatsiyi v natsional'niy ekonomitsi: problemy diahnostyky ta instytutsiynoho zabezpechennya: monohrafiya (2012) / Edited by A. F. Melnyk. Ternopil', 175 p. (in Ukrainian)
11. Sharyi, G. I. (2016). Instytutsiynе zabezpechennya rozvytku zemelnykh vidnosyn v aharnomu sektori Ukrainy: monohrafiya. Poltava, 604 p. (in Ukrainian)
12. Huber, R., Buttler, H., Rigling, A. (2013). Sustainable Land-use Practices in European Mountain Regions under Global Change: an Integrated Research Approach. *Ecology and Society*, vol. 18(3). (in English)
13. Pérez-Soba, M., Paterson, J., Metzger, M., Gramberger, M., Houtkamp, J., Jensen, A. et. al. (2018). Sketching sustainable land use in Europe by 2040: a multi-stakeholder participatory approach to elicit cross-sectoral visions. *Regional Environmental Change*, vol. 18(3), pp. 775–787. (in English)
14. Opdam, P., Foppen, R., Vos, C. (2001). Bridging the gap between ecology and spatial planning in landscape ecology. *Landscape Ecology*, vol. 16(8), pp. 767–779. (in English)
15. Buby, N. (2019). The role of land-use planning for organize the balanced territorial development within the united territorial communities. Proceedings of the 3rd annual conference, pp. 83–85. (in English)
16. Stoiko, N., Parsova, V. (2017). Environmental dimensions of rural development in land use planning circumstances in Ukraine. *Engineering for rural development*, pp. 964–969. (in English)
17. Voronkova, O. Y., Yankovskaya, V., Kovaleva, I., Epishkin, I., Iusupova, I., Berdova, Y. (2019). Sustainable territorial development based on the effective use of resource potential. *Entrepreneurship and Sustainability*, issues 7(1), pp. 662–673. (in English)
18. Administratyvno-terytorialnyi ustriy krayin Yevropeyskoho Soyuzu (2015). Natsional'na akademiya dergavnogo upravlinnya pry prezidentovy Ukrainy»; red. Yu. V. Kovbasuka. Kyiv, 628 p. (in Ukrainian)
19. Medeiros, E. (2019). Spatial Planning, Territorial Development, and Territorial Impact Assessment. *Journal of Planning Literature*, vol. 34, issue 2. Retrieved from: <https://doi.org/10.1177/0885412219831375>
20. Yemelyanov, V., Shulga, A. (2016). Regulatory framework of local government reform and unification of territorial communities in Ukraine. Public policy and economic development. *Scientific and Practical Journal*, issue 9(13), pp. 7–27. (in English)

UDC 332.1:711.1

JEL Q15, R14

Grygorii Sharyi, Doctor of Sciences (Economics), Professor. National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic». **Oleksii Obolenskyi**, Doctor of Economics, Professor, Vadym Hetman Kyiv National University of Economic. **Svitlana Nesterenko**, PhD, Associate Professor. **Tetiana Odariuk**, Senior Lecturer. National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic». **Methodological aspects of institutionalism in the issues of administrative-territorial development.**

The irrationality, disproportionality, complexity of the administrative-territorial entities of the united territorial communities are taken into consideration. It is noted, that the application of the institutional methodology of administrative and territorial development is insufficiently studied in domestic and foreign economics. Institutional inadequacy territorial division to the country's needs has been revealed. The ways of executive power institutionalization, the development of territories in accordance with institutionalism requirements, and its role and place in administrative-territorial reform are determined. It is noted that the only institutional set of society is the institutional matrix. The institutional matrix of society is presented as a stable triad of basic elements - macro-institutions that integrate and stabilize society: economy, politics and culture. In forming a matrix, its properties are taken into account, namely the symmetry of dual positions, the interdependence of institutions within matrix, invariance of dominance, the co-existence possibility in the system of maternal matrix of different elements and matrices institutions, with native matrix obligatory dominance. The historical development of states and civilizations, existing by matrix principles above properties effectiveness has proved; otherwise the state disappears, and civilization ceases to exist. It is determined that state and regional institutional transformations generate effective reforms: administrative-territorial, economic, land and other interconnected transformations of society, including political and legal ones. Territorial development and the real economy require a governance system reform within a vertically-level management system into account natural, political, economic, ethnic, linguistic, national and other spatial and social aspects. And modernization of public administration institutions system, decentralization of powers to the level of united territorial communities should form a stable territory development system and safe economic and social environment in regions.

Key words: decentralization of powers, executive power, territorial development, institutional matrix, territorial community.

УДК 332.1:711.1

JEL Q15, R14

Шарий Григорій Іванович, доктор економічних наук, професор. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Оболенський Олексій Юрійович**, д.е.н., професор, ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана". **Нестеренко Світлана Вікторівна**, кандидат технічних наук, доцент. **Одарюк Тетяна Семенівна**, старший викладач. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Методологічні аспекти інституціоналізму в питаннях адміністративно-територіального розвитку.**

В статті врахована нераціональність, непропорційність, складноконтурність адміністративно-територіальних утворень об'єднаних територіальних громад. Зазначено, що питання застосування інституціональної методології щодо адміністративно-територіального розвитку є недостатньо дослідженими у вітчизняній та зарубіжній економічній науці. Виявлена інституціональна невідповідність адміністративного територіального поділу потребам країни. Визначено шляхи інституціоналізації виконавчої влади, розвитку територій у відповідності до вимог інституціоналізму, та його роль і місце в адміністративно-територіальній реформі. Відмічено, що єдиним інституціональним комплексом суспільства визначається інституціональна матриця. Інституціональна матриця суспільства подається, як стійка тріада базових елементів – макроінститутів, що інтегрують і стабілізують суспільство: економіка, політика і культура. При формуванні матриці враховано її властивості, а саме симетрія дуальних позицій, взаємозумовленість інститутів в межах матриці, інваріантність домінантності, можливість співіснування в системі інститутів материнської матриці різних елементів різних матриць з обов'язковим домінуванням рідної матриці. Історичним розвитком держав і цивілізацій, які існують за принципами матриці, доведена дієвість вище наведених властивостей; в іншому разі держава зникає, перестає існувати і цивілізація. Визначено, що державні та регіональні інституціональні перетворення генерують проведення ефективних реформ: адміністративно-територіальної, економічної, земельної та інших взаємопов'язаних трансформацій суспільства, включаючи політико-правові. Територіальний розвиток і реальна економіка вимагають проведення реформи системи інститутів управління в рамках вертикально-рівневої системи управління з урахуванням природних, політичних, економічних, етнічних, мовних, національних та інших просторових і соціальних аспектів. А модернізація системи інститутів державного управління, децентралізація повноважень на рівень об'єднаних територіальних громад повинна формувати стійку систему розвитку території і безпечне економіко-соціальне середовище в регіонах.

Ключові слова: децентралізація повноважень, виконавча влада, розвиток територій, інституціональна матриця, територіальна громада.

DEVELOPMENT OF PRODUCTIVE POTENTIAL AND REGIONAL ECONOMY

УДК 35.075.5(477)
JEL M11, M10, R58

DOI: 10.26906/EiR.2021.4(83).2520

ПОМИЛКОВЕ ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «АДМІНІСТРУВАННЯ» І ЙОГО ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ

Гришко Володимир Васильович*, доктор економічних наук,
професор, заслужений економіст України,
посадова особа місцевого самоврядування 1 рангу, 1 категорії.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

* ORCID 0000-0001-9183-4008

© Гришко В.В., 2021

Стаття отримана редакцією 08.11.2021 р.
The article was received by editorial board on 08.11.2021

Вступ. Як зазначено в Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки [3], однією з загроз безпеці держави є слабкість органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, насамперед на регіональному та місцевому рівнях, що проявляється у відсутності ініціативи, досвіду та компетенцій особливо в царині стратегічного управління.

Теорія і практика управління перебуває в перманентному пошуку ефективної системи управління, яка була б адекватною діючим умовам в економіці і суспільстві.

Про це свідчить огляд наукових напрацювань двадцятого століття про управління, де ми бачимо постійний процес удосконалення, породження нових ідей: Ф. Тейлор – теорія наукового управління; А. Файоль – класична школа менеджменту; М. Фоллет – гармонія стосунків; П. Друкер – управління за цілями; М. Вебер – ефективна бюрократія; У. Оучі – теорія Z; М. Грегор – теорія ХУ; Т. Пітерс – теорія 7S та інші.

При цьому нові ідеї не завжди опереджали практику, яка виявлялася складнішою, глибшою та різноманітнішою ніж теоретичні узагальнення. Тому питання теоретичних досліджень і розробок є і буде постійно актуальним.

Метою дослідження є узагальнення існуючих методологічних підходів щодо розуміння і здійснення функції адміністрування, виявлення їх впливу на ефективність стратегічного управління розвитком регіону, формулювання нового розуміння об'єднувальної функції управління-адміністрування.

Основний матеріал і результати. 5 серпня 2020 року Постановою КМУ № 695 затверджена Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки [3].

Стратегічною метою цієї стратегії є розвиток та єдність, орієнтовані на людину – гідне життя в згуртованій, децентралізованій, конкурентоспроможній і демократичній Україні, забезпечення ефективного використання внутрішнього потенціалу територій, що створює умови для підвищення добробуту.

Три стратегічні цілі:

1. Формування згуртованої держави.
2. Підвищення рівня конкурентоспроможності.
3. Розбудова ефективного багаторівневого врядування.

Досягненню цих важливих цілей не сприятиме слабкість публічних інституцій в Україні і особливо в її регіонах. За субіндексом «державні інституції» індексу глобальної конкурентоспроможності всесвітнього економічного форуму Україна займає 104 місце [7].

І тому абсолютно обґрунтованим є судження авторів державної стратегії регіонального розвитку про те що «інституційна спроможність стратегічного розвитку базового рівня врядування перебуває на початковому етапі».

На наш погляд, це тісно пов'язане з неадекватним рівнем управління, з неповним забезпеченням адміністративної функції, зокрема з очевидною недооцінкою значення стратегічного планування і управління, що проявляється в заниженому горизонті стратегій, формалізмі, нерозумінні тощо.

Стратегічне бачення і стратегія це найважливіша складова функції адміністрування. Проблема полягає і в тому, що поняття «адміністрування» у теорії і практиці трактується неоднозначно і це ускладнює формування дієвих, ефективних систем адміністрування як в публічній, так і в бізнесових сферах.

Трактування здійснюється в широкому і вузькому значенні, в позитивному і негативному значенні. Зокрема в свідомості багатьох закріпився стереотип, що адміністрування – це керівництво, засноване на примусових методах управління, нав'язуванні волі вищих посадових осіб нижчим, виданні наказів без логічного обґрунтування, на підставі суб'єктивних рішень.

Велика Українська Енциклопедія це поняття трактує в трьох підходах [2]:

1. Управлінська діяльність посадових осіб, що має чітко регламентовані функції.
2. Уміння практично організовувати розпорядчу та виробничу діяльність.

3. Стиль управління, за якого діяльність фокусується на процедурах і контролі правильного виконання розпоряджень.

Ці та більшість інших трактувань поняття адміністрування об'єднує ідея, що основна функція адміністрування-втілення в життя управлінських рішень, реалізація поставлених завдань.

Виникає питання, а хто ж приймає управлінські рішення, визначає мету, цілі, стратегію?

Це завдання якої функції управління і яке відношення до цього має адміністративна функція?

Звернемося до А. Файоля – автора класичної школи менеджменту, який визначив шість функцій та п'ять основних елементів управління [8].

За А. Файолем існує шість функцій управління:

1. Технічна (виробництво продукції);
2. Комерційна (купівля, продаж, обмін);
3. Фінансова (залучення і ефективне використання фінансових ресурсів);
4. Охоронна (зменшення ризиків);
5. Облікова (фіксація реального стану);
6. АДМІНІСТРАТИВНА, яка складається з п'яти елементів.

Складові елементи функції адміністрування за А. Файолем: передбачення (постановка цілей, стратегія); організування; розпорядництво (реалізація планів); координація (узгодження дій); контроль.

Ми бачимо, що АДМІНІСТРАТИВНА функція управління забезпечує практично всі загальні функції менеджменту (планування, організування, мотивація, контроль).

Робимо наголос на тому, що першим елементом функції адміністрування А. Файоль ставить ПЕРЕДБАЧЕННЯ.

Згідно академічного тлумачного словника, передбачення – це метод визначення опису об'єктів, явищ, які ще не існують на момент дослідження, але можуть бути в майбутньому [1].

Очевидно мова йде про планування перспективи, про стратегічне бачення мети, цілей, завдань і шляхів їх досягнення.

На основі вище приведеного, власних знань та досвіду приводимо наше визначення поняття адміністрування. Адміністрування – управлінський системно-ситуаційний комунікаційний процес прийняття управлінських рішень по організації ефективної колективної роботи по розробці, інституалізації і реалізації мети, цілей і завдань (стратегії і тактики) організації.

Спрощений варіант: адміністрування – управлінський процес по розробці і реалізації стратегії і тактики організації.

Принципова відмінність нашого трактування в тому, що адміністрування це не лише реалізація рішень зверху, а розробка і реалізація власних рішень.

Мова про ініціативу і підприємливість місцевих органів державної влади і особливо органів самоврядування, що стало реальним після реформи децентралізації де-юре і не стало де-факто.

На наш погляд саме цей фактор є визначальним в низькому рівні підприємницької активності, непродуктивній регіональній економіці, низькому рівні конкурентоспроможності територій.

Більше того під поняттям розробка власних рішень ми перш за все розуміємо планування, яке, апріорі, може бути ефективним за умови реалізації певної стратегії, яка чітко окреслює мету, цілі і завдання регіону, громади, організації на період не менше п'яти років.

Що ми маємо де-факто? Стратегії, особливо механізми координації і інструменти моніторингу результативності, розробляються формально і декларативно і, як результат, рівень досягнення задекларованих індикаторів є незадовільним. Поміж інших факторів ми це пов'язуємо з тим, що в широко розповсюджених трактовках функції адміністрування відсутній найважливіший елемент – стратегічне планування.

Враховуючи, що функцію адміністрування, як об'єднувальну, мають забезпечувати керівники різних рівнів, а державне регулювання розвитку територій здійснюється в межах нового управлінського підходу, згідно з яким держава та регіони розглядаються не як супідлеглі системи влади, а як системи з розподіленими центрами управління, зорієнтовані на власні інтереси та цілі, питання стратегічного планування на рівні регіонів, громад, організацій стає гостро актуальним і вимагає адекватних змін в трактування і розуміння адміністративної функції управління.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отримані результати досліджень засвідчують застарілу ідею трактування і розуміння найважливішої для ефективного управління регіону, території, громади, організації адміністративної функції, зведення її до забезпечення виконання прийнятих рішень, розпоряджень і вказівок зверху. В умовах децентралізації владних повноважень і відповідальності для ефективного управління стратегічним розвитком регіоном на перший план виходить не виконавча, а творча складова управлінського процесу.

В нових реаліях для керівників всіх рівнів найважливішою умовою ефективності є усвідомлення того, що розв'язання складної проблеми розвитку об'єкту управління має стартувати з розробки стратегії з горизонтом планування не менше п'яти-десяти років залежно від складності проблеми. Всі послідовні адміністративні дії і процеси повинні підпорядковуватися меті, цілям і завданням, передбачених довгостроковою стратегією. Інакше це буде схожим на ходіння по замкнутому колу, що в кращому випадку не сприяє розвитку регіону, території, громади, організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua>
2. Велика Українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua>
3. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 рр.: Гостанова КМУ № 695 від 05.08.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
4. Конституція України від 28.06/1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Про місцеве самоврядування : Закон України від 25.05.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>
7. Україна опустилася на 85-те місце в щорічному рейтингу конкурентоспроможності WEF. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/617843.html>
8. Функції управління за А. Файолем. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/management>

REFERENCES:

1. Akademichnyi tлумachnyi slovnyk. Available at: <http://sum.in.ua>
2. Velyka Ukrainська entsyklopediia. Available at: <https://vue.gov.ua>
3. Derzhavna stratehiia rehionalnoho rozvytku na 2021–2027 rr.: Postanova KМУ № 695 vid 05.08.2020 r. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
4. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06 1996 r. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Pro mistseve samovriadyvannia: Zakon Ukrainy vid 25.05.1997 r. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Pro mistsevi derzhavni administratsii: Zakon Ukrainy vid 09.04.1999 r. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>
7. Ukraina opustylasia na 85-te mistse v shchorichnomu reitynhu konkurentospromozhnosti WEF. Available at: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/617843.html>
8. Funktsii upravlinnia za A. Faiolem. Available at: <https://osvita.ua/vnz/reports/management>

УДК 35.075.5(477)

JEL M11, M10, R58

Гришко Володимир Васильович, доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України, посадова особа місцевого самоврядування 1 рангу, 1 категорії. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Помилкове трактування поняття «адміністрування» і його вплив на ефективність стратегічного управління розвитком територій.**

У статті визначено зміст поняття управлінської функції «адміністрування». Узагальнено існуючі методичні підходи щодо його розуміння та здійснення. Досліджено взаємозв'язок понять регіональний розвиток, стратегія і адміністрування. Обґрунтовано наявність помилкового і не повного трактування поняття адміністрування і його негативний вплив на стратегічний розвиток регіону, згідно з яким основна складова функції адміністрування зводиться до втілення в життя управлінських рішень, реалізації поставлених завдань.

При цьому поза увагою залишається така його важлива складова, як стратегія і стратегічне планування з визначенням мети, цілей і постановки завдань. Сформульовано нове розуміння досліджуваної дефініції, де поняття адміністрування розуміється як управлінський системно-ситуаційний комунікаційний процес прийняття управлінських рішень по організації ефективної колективної роботи по розробці, інституціалізації і реалізації мети, цілей і завдань (стратегії і тактики) організації.

Ключові слова: управління, адміністрування, стратегія, функції менеджменту, управлінські рішення, регіональний розвиток.

UDC 35.075.5(477)

JEL M11, M10, R58

Volodymyr Grishko, Doctor of Economics, Professor, National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Honored Economist of Ukraine, official of local self-government 1 rank 1 category. **Wrong interpretation of the concept of «administration» and its influence on the efficiency of strategic management of territorial development.**

The article defines the content of the concept of management function «administration». The existing methodological approaches to its understanding and implementation are generalized. The relationship between the concepts of regional development, strategy and administration is studied. The existence of erroneous and incomplete interpretation of the concept of administration and its negative impact on the strategic development of the region, according to which the main component of the function of administration is reduced to the implementation of management decisions, implementation of tasks.

This ignores such an important component as strategy and strategic planning with the definition of goals, objectives and objectives. A new understanding of the studied definition is formulated, where the concept of administration is understood as a managerial system-situational communication process of making managerial decisions to organize effective collective work to develop, institutionalize and implement the goals, objectives and tasks (strategies and tactics) of the organization.

Key words: management, administration, strategy, management functions, managerial decisions, regional development.

ECONOMY AND ENTERPRISE MANAGEMENT

UDC 330.005.312(477)
JEL M11

DOI: 10.26906/EiR.2021.4(83).2521

FEATURES OF ENGINEERING AND DEVELOPMENT IMPLEMENTATION TO INCREASE THE EFFICIENCY OF UKRAINE INNOVATIVE TRANSFORMATIONS

Oleksandr Redkin*, PhD (Technical Sciences), Associate Professor
Oleksandr Zyma**, PhD (Technical Sciences), Associate Professor
Roman Pakhomov***, PhD (Technical Sciences), Associate Professor
Mariia Hunchenko****, PhD (Economics), Associate Professor
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

* ORCID 0000-0002-6449-050X

** ORCID 0000-0001-7484-7755

*** ORCID 0000-0001-9169-8296

**** ORCID 0000-0003-2488-6566

© Redkin O., 2021

© Zyma O., 2021

© Pakhomov R., 2021

© Hunchenko M., 2021

Стаття отримана редакцією 15.11.2021 р.

The article was received by editorial board on 15.11.2021

Introduction. The organizational form choice of innovation, implementation of projects and programs for the development of high-tech research and production systems (HRPS) depends on many factors. Among the main ones are: the content and complexity of the innovation strategy and development program; the size and potential of HRPS elements, their market positions, as well as financial opportunities.

Also, to select the optimal organizational structure of innovation and production elements of HRPS, it is necessary to determine what type of innovators they belong to. According to the international classification, the following types of innovators (innovative enterprises and organizations) are distinguished:

a) venture enterprises and enterprises that develop radical innovations, i.e. work at the stages of a purely innovation cycle;

b) patients, violent and commutants engaged in improving innovations and worked at the stages of the ordinary goods life cycle (GLC), which have become a radical innovation.

Accordingly, specific innovation strategies and organizational forms of innovation implementation (innovation projects and development programs) are selected.

Overview of recent research sources and publications. The analysis of the leading scientists' opinions and the world leading companies experience showed the lack of existing research and proposals for innovative and high-tech development of domestic enterprises in the new economic conditions. Today there are still no effective mechanisms, procedures and tools for strategic and project management of the national economy scientific and technological progress, including through the introduction of engineering and development, the creation of high-tech systems (RHPS).

The purpose of the article. The purpose of the work is to highlight the results of theoretical research and practical recommendations for effective implementation of engineering and development functions in programs for the development of high-tech research and production systems, scientific and technical centers in

Ukraine, which will increase innovative transformations of the national economy, its high-tech systems and enterprises capable of creating science-intensive and competitive products with a high level of added value. The analytical method of researches is used in the work. The methodological basis of the study is a systems approach, which is based on such principles as integrity, structure, the relationship of system and environment.

Basic material and results. Today there are a large number of organizational structures that create science-intensive and high-tech innovations. These include: technopolises, science and technology parks, powerful innovative corporate systems (companies, corporations, research and production associations, innovative alliances and enterprises). Their main common feature is the presence of a powerful scientific and technical center (STC). The presence of HRPS other structural elements defines the specific features of each of the above innovation and organizational structures. But for the HRPS effective formation and development in its structure should be:

a) coordination councils (or committees), which unite the HRPS heads and other representatives of the structural elements (participants). These councils are created to determine the innovation and production activities strategic parameters and development key areas;

b) special bodies of scientific, scientific-technical and other forecasting, planning and development support, which coordinate innovation activities and project management of programs for the development of high-tech research and production systems;

c) innovation infrastructure, which ensures the viability of HRPS all elements and supports the implementation of its targeted programs;

d) various engineering firms and organizations that form a scientific and technical center for research, design and estimate work, research and development, research production and special tests of complex innovations, development of organizational and construction-investment parts of the development program. These firms provide consulting, engineering, author's supervision and control over the targeted programs implementation;

e) production and industrial corporate systems (ICS), innovative ICS, venture business, information and communication systems, which are engaged not only in creating high-tech production systems for high-tech products, but also develop and implement risky innovations and technologies, all types of HRPS information services activities;

f) financial, marketing, development and other institutions.

The conducted research allowed to determine the main principles and procedure for building the organizational structure of a modern scientific and technical center (STC), as well as the features of the engineering and development functions implementation to increase the efficiency and commercial efficiency of innovative development programs. Therefore, to accelerate the national economy modernization while increasing the innovative transformations commercial efficiency, it is recommended in programs and projects for the development of high-tech research and production systems (HRPS) to implement the following proposals:

1. When forming the structure of the scientific and technical center (STC), during the implementation of the HRPS development program it is necessary to ensure the organization of the main structural elements of the STC, which are shown in Figure 1.

2. For practical implementation of economy modernization acceleration, increase of commercial efficiency of innovative and technological transformations in HRPS development programs and STC activity it is necessary to introduce modern engineering and development. The following stages of the program implementation are envisaged:

I. Pre-investment phase of pre-project research and formation of the concept of the HRPS development program (innovation project).

II.a. Sub-phase of program activities research and design (project).

II.b. Sub-phase of the HRPS development program active implementation (innovation project):

– orders and tenders;

– construction, reconstruction and technical re-equipment;

– creation and development of new production;

– turnkey completion of innovation and investment transformations.

III. Post-investment phase of the program: development of HRPS capacities, current production, commercial activity, firm service and further development.

Features of the engineering and development functions implementation in the HRPS development programs and the STC activities are shown in Figure 2.

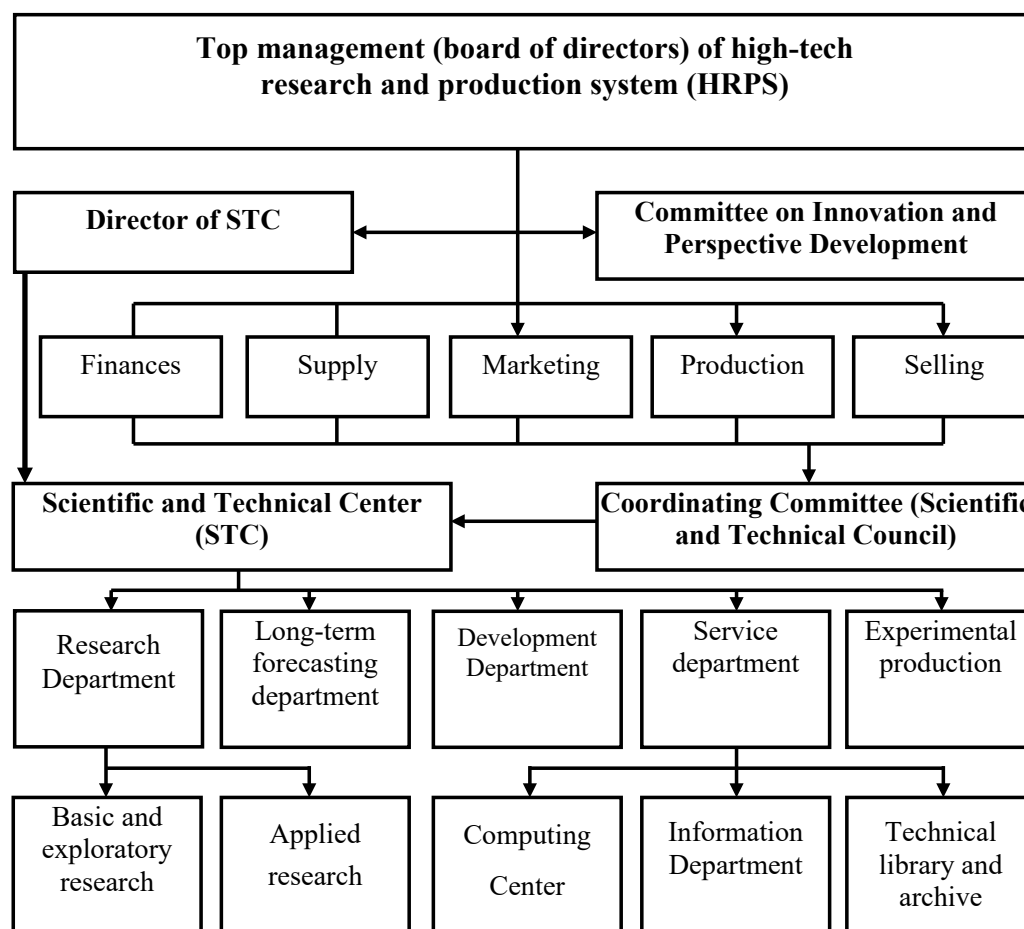

Fig. 1. Recommended organizational structure of scientific and technical center (STC)

Functional engineering includes:

1) *Design and software engineering*: pre-design studies with the design of the source and permit documentation; justification of required resources and investments, including feasibility studies and business plans; collection of initial data and preparation of tasks for research and design; execution of research and design works; examination and support of programs until their full implementation.

2) *Cost engineering*: development of program (project) estimates and budget plans, control of their implementation.

3) *Technological engineering*: providing the customer with innovative, production, construction and operational technologies together with licenses for their use, transfer of high technologies to Ukraine; formation and maintenance of custom specifications for process equipment.

4) *Financial engineering*: development of new financial, economic and investment instruments and operational schemes for their application and controlling.

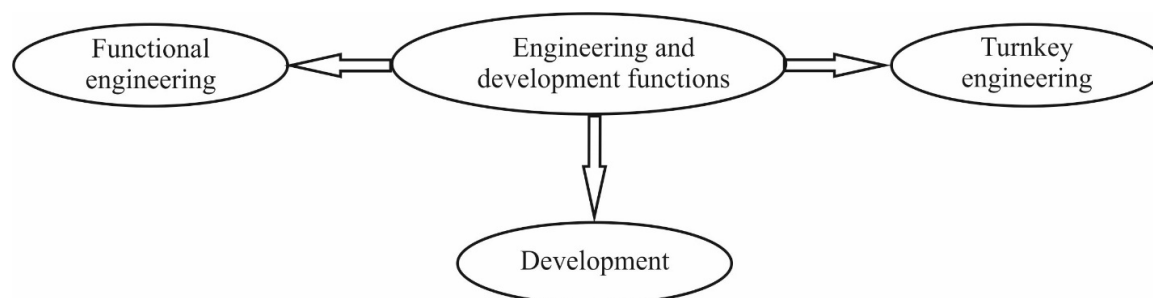

Fig. 2. Features of the engineering and development functions realization in HRPS development programs and STC activity

5) *Operational and production engineering*: preparation of tender and order documentation, their implementation and administration; organizational-technological and other design of working documentation, implementation and support of design solutions in new production organization; author's supervision and controlling the implementation of the program; quality management and ensuring the competitiveness of production and products; installation and testing of equipment, turnkey delivery of facilities, development.

6) *Consulting engineering*: all listed services.

Complex (system-integrated) engineering covers all functions and services provided by Functional Engineering, which provides the ability to implement "turnkey" programs (projects) or BOOT (Build – Own – Operate – Transfer). This system assumes that the main implementer of the program – its management team (PMT) – not only designs and creates HRPS (its objects), but also provides branded operation and administration with the customer on the terms of development for a long time (up to 20-25 years). The manufacturer provides maintenance and further innovation, technical and technological development.

Modern innovative and other marketable products (complex machinery, machines, mechanisms, equipment, transport, buildings, structures), various property complexes and real estate have a long service life: from several to tens of years. And it is during the period of operation that all these properties must bring the maximum economic and other effects, work stably and efficiently, have the appropriate technical and technological level of development, i.e. must be constantly updated. Therefore, in the period of creation, operation and further development of HRPS and complex innovations – the results of programs and projects, it is necessary to use development. This is achieved by forming a "development partnership" between the owner (customer of the property) and its manufacturer, which will ensure long-term integration of their interests, capabilities and mutually beneficial development, production and commercial activities.

To implement engineering and development functions it is necessary to take the following measures:

1) Formation of the internal structure and functions of STC and other HRPS elements, capable of implementing a full range of engineering and development functions to perform "turnkey" development programs and projects.

2) Creation of modern production, able to quickly master and manufacture complex science-intensive and high-tech products that are freely sold in a competitive environment, including those required to perform "turnkey" projects for other customers.

3) Formation on the whole territory of Ukraine (and abroad) of HRPS representations extensive network, which provide:

- search for customers, development and implementation of turnkey projects for them;
- implementation of a full range of branded commercial and development services and "lifelong" maintenance of complex long-term developments.

Procedures for the implementation of branded service are shown in table 1.

1) The most important engineering advantages in innovative measures are:

- increasing the efficiency of scientific and practical, engineering, technical and other project solutions, rational attraction and use of investment resources within the program budget;
- reduction of the works stages performance terms, operational and general expenses;
- consolidation prospects attractiveness for the customer of modern program realization procedures and tools;
- individual standards creating possibility for the professional activity benefits implementation and development programs and projects management;
- investment and other risks reduction;
- increasing the competitiveness and commercial efficiency of innovative developments, products, programs and projects.

2) The usage of engineering and development functions in development programs and innovative projects allows:

- to reduce the works complexity and program duration up to 25%;
- to reduce operating costs up to 25%;
- to reduce the total program cost up to 15%.

Thus in the leading countries of the world:

- engineering is considered one of the recognized and highly effective functions of modern business and innovation, the essence of which is to provide research, design, calculation, analysis, production and organi-

Table 1

**The essence, procedures and tools of modern branded and life-long service,
which is implemented on the basis of engineering and development**

The essence of branded and life service
Today, branded service is the same key area of business of the world's leading manufacturing companies, as well as the innovative process of creating and manufacturing the most modern competitive complex high-tech and science-intensive equipment. The concept of "branded service" should cover the full range of services of marketing, research, design, calculation and analytical, production, organizational, financial, economic and development nature, including the development of feasibility studies and business plans, projects and programs, recommendations and services in areas of training, organization and continuous improvement of production, business processes, marketing and management. Implementation of innovative "turnkey" projects and lifelong development ensure the highest quality of results, commercial efficiency and competitiveness of results.
Basic procedures and tools for the branded service implementation
<i>The concept of "branded service" includes:</i> • constant marketing and a full range of commercial activities in the strategic, tactical and current (operational) content of these concepts; • search and maximum satisfaction of consumers and clients needs with the most advanced, reliable, qualitative and effective production at the shortest terms of orders execution; • providing turnkey branded service, covering: – receiving (according to the individual scheme of work with the client) his orders; – preparation of contract documentation to order under mutually beneficial for the customer and the manufacturer (supplier) conditions of the contract implementation and payment; – individual design, manufacture, transportation, construction and installation, commissioning, testing and transfer of equipment and all infrastructure in the volumes and nomenclature required by the client; – "lifelong" (warranty and post-warranty) branded maintenance during operation, including training (preparation) of personnel, provision of the full range of planned and preventive repairs (PPR), implementation of necessary modernization, replacement morally and physically worn equipment, its components and details, implementation of rearmament; • creation (design), manufacture, supply, construction and installation, commissioning of various flexible modules and systems based on the unique products of an innovative manufacturer (so-called "turnkey" projects and development projects); • leasing of all equipment according to schemes that are mutually beneficial for both the client and the innovative enterprise; • attracting investors, banking and insurance companies, suppliers and trade intermediaries under modern schemes of economically sound cooperation and cooperation in order to obtain an effective comprehensive and competitive infrastructure in the long run; • organization of exhibitions, presentations and other promotional events.

Source: author's development

zational nature, including the development of feasibility studies and business plans, projects and programs, recommendations in the field of production organization, marketing and management;

– development is considered as one of the most advanced concepts of program-target and project (system) management, when within the innovation-investment program (project) not only the object of any complexity and uniqueness is created (complex HRPS or one enterprise, building or shop, engineering structure, equipment and communications, etc.), but also the constant and long-term development of the object, and also its system management is carried out. All this is a function of both the legal owner, which will carry out commercial or other operation of the entire object (equipment), and the possible or actual co-owner – its manufacturer (creator). Such a development company of these two entities is interested in continuous improvement of the facility, increasing its technical and technological capacity, increasing competitiveness, modernization, improving the system of branded service, as well as mutually beneficial production and commercial operation of the facility in the long run. That is, development is a mutually beneficial form of implementation of various business projects and programs for innovative enterprises – developers and manufacturers of a unique product – a product, and for buyers – the main owners of this product.

Conclusions. As a result, it should be noted that the experience of engineering and development-oriented innovation companies in the world when applying in their business projects the above engineering and development functions and systems allows these companies to significantly reduce the complexity, duration and cost of innovation projects and economic development programs with a significant increase in the quality and competitiveness of program and project results.

REFERENCES:

1. The Global Innovation Index. Retrieved from: <http://www.wipo.int/publications/er/details.jsp?id=4193@pland=EN>
2. Redkin O.V., Tolkachov D.M. (2019). Strategic and project management of the national economy innovative development, its high-tech research and production systems and enterprises: [monograph]. Poltava: PoltNTU, 334 p.
3. Twiss B. (2017) Management of scientific and technical innovations. Minsk: Economics, 479 p.
4. Heiets V.M., Semynozhenko V.P. (2006). Innovative prospects of Ukraine. Kharkiv: Constanta, 272 p.
5. Serra C.E.M. & Kunc M. (2014). Benefits Realization Management and its influence on project success and on the execution of business strategies. *International Journal of Project Management*, 33(1), pp. 53–66.
6. Fedulova L.I. (2007). Technological development of Ukraine's economy. Kyiv: Published by the Institute of Economics and forecasting of the NAS of Ukraine, 627 p.
7. Fedulova L.I. (2008). Prospects for innovation and technological development of Ukrainian industry. *Ukraine Economy*, no 7, pp. 24–36.
8. Sredojevic, D., Cvetanovic, S. and Boskovic, G. (2016). Technological changes in economic growth theory: neo-classical, endogenous, and evolutionary-institutional approach. *Economic Themes*, 54(2), pp. 177–194.
9. Technological modernization of Ukrainian industry (2008) / ed. L.I. Fedulova; Inst. of Economics and Forecasting. Kyiv, 472 p.
10. Shushkova, Yu.V. (2020). Integral assessment of innovation and technological development of Ukraine's economy. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Economic Sciences Series*, vol. 37, pp. 18–23. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2020-37-3>
11. Dubei Yu.V., Pylypenko Yu.I. (2019). Innovation and technological component of economic development in the context of globalization. *Economic Bulletin*, 4, pp. 27–34. DOI: <https://doi.org/10.33271/ev/68.027>
12. Sus T.I. (2019). The role of program-targeted financing in the innovative development of the agricultural sector of the region. *Economy and Society*, vol. 21, pp. 123–127. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2019-20-87>
13. Redkin O.V., Pakhomov R.I., Zyma O.Ye. New forms and world experience of organization and management of business processes and build-investment projects in the field of the complex objects development of Ukraine. *Academic journal. Industrial Machine Building, Civil Engineering*, issue 1(50), pp. 238–245. DOI: <https://doi.org/10.26906/znp.2018.50.1081>
14. Mrykhina O.B. (2014). Pricing is a key element of technology transfer system (in the context of natural monopolies). *International Scientific Journal «Euro-American scientific cooperation»*: research articles, 3, pp. 12–17.
15. Piva M. & Vivarelli M. (2018). Technological change and employment: is Europe ready for the challenge. *Eurasian Business Review*, 8(1), pp. 13–32. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40821-017-0100-x>

UDC 330.005.312(477)

JEL M11

Oleksandr Redkin, PhD (Technical Sciences), Associate Professor. **Oleksandr Zyma**, PhD (Technical Sciences), Associate Professor. **Roman Pakhomov**, PhD (Technical Sciences), Associate Professor. **Mariia Hunchenko**, PhD (Economics), Associate Professor. National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. **Features of Engineering and Development Implementation to Increase the Efficiency of Ukraine Innovative Transformations.**

The study identified that the most effective organizational structure of the modern combination of advanced science, advanced production systems and technologies, commercialization and competitiveness of innovation is the creation of high-tech research and production systems (HRPS) in Ukraine. Analogs of these systems are such successful global companies as Boeing, BMW, Sony, Samsung and many others, which are integrated into a single system of research (engineering), manufacturing, commercial, development and other departments. It is proved that for effective work and achievement of competitive results the modern HRPS should include: coordination and scientific and technical councils, divisions on strategic researches, forecasting and planning; engineering departments that form the basis of scientific and technical centers (STC); effective financial, marketing, development and other institutions; extensive and flexible infrastructure. In the process of research and in the article the following are determined: rational-organizational structure and functions of STC; the content and sequence of development and implementation of "turnkey" programs for the HRPS development; the essence of branded and lifelong service of unique innovative objects. The implementation of the developed proposals will accelerate the transition of domestic enterprises to world standards of management and continuous innovation and high-tech progress, as well as: reduce the complexity of work and duration of programs; reduce operating costs; reduce the total cost of programs; significantly increase the quality and competitiveness of domestic innovative developments and their manufacturers.

Key words: engineering, development, innovative transformations, research and production systems.

УДК 330.005.312(477)

JEL M11

Редкін Олександр Васильович, кандидат технічних наук, доцент. **Зима Олександр Євгенович**, кандидат технічних наук, доцент. **Пахомов Роман Іванович**, кандидат технічних наук, доцент. **Гунченко Марія Володимирівна**, кандидат економічних наук, доцент. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Особливості впровадження інжинірингу та девелопменту для підвищення ефективності інноваційних перетворень в Україні.**

В ході дослідження визначено, що найбільш ефективною організаційною структурою сучасного поєднання передової науки, прогресивних систем виробництва і технологій, комерціалізації та забезпечення конкурентоспроможності інновацій є створення в Україні високотехнологічних науково-виробничих систем (ВНВС). Аналогом цих систем є такі успішні світові компанії, як Боїнг, БМВ, Соні, Самсунг та багато інших, в яких інтегровані в єдину систему науково-дослідницькі (інжинірингові), виробничі, комерційні, девелоперські та інші підрозділи. Доведено, що для ефективної роботи і досягнення конкурентних результатів сучасна ВНВС має включати: координаційні та науково-технічні ради, підрозділи зі стратегічних досліджень, прогнозування і планування; інжинірингові підрозділи, що створюють основу науково-технічних центрів (НТЦ); дієві фінансові, маркетингові, девелоперські та інші установи; розгалужену і гнучку інфраструктуру. В процесі дослідження і в статті визначено: раціонально-організаційну структуру і функції НТЦ; зміст і послідовність розробки та реалізації «під ключ» програм розвитку ВЕВС; сутність фірмового та по-життєвого сервісу унікальних інноваційних об'єктів. Впровадження розроблених пропозицій дозволить прискорити перехід вітчизняних підприємств на світові стандарти господарювання та неперервного інноваційно-високотехнологічного прогресу, а також: скоротити трудомісткість робіт і тривалість реалізації програм; зменшити експлуатаційні витрати; знизити загальну вартість програм; значно підвищити якість і конкурентоспроможність вітчизняних інноваційних розробок та їх виробників.

Ключові слова: інжиніринг, девелопмент, інноваційні перетворення, науково-виробничі системи.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Амеліна Ірина Володимирівна, кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту і логістики

Біланенко Катерина Павлівна, здобувач вищої освіти
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

© Амеліна І.В., 2021

© Біланенко К.П., 2021

Стаття отримана редакцією 10.11.2021 р.

The article was received by editorial board on 10.11.2021

Вступ. Нинішні умови господарювання вітчизняних підприємств по поправу можна називати одними з найскладнішими за останні роки. Сьогодні підприємствам доводиться у процесі своєї господарської діяльності зустрітися з низкою викликів зовнішнього середовища, які ще пару років назад не можна було спрогнозувати. До таких викликів насамперед відноситься: пандемія Covid-19, різке підвищення вартості енергоресурсів, нестабільність політико-економічної системи, а також постійне загострення військових дій на сході України. Усе це в сукупності негативно впливає на суб'єктів господарювання та вимагає пошуку резервів підвищення ефективності свого функціонування.

У таких умовах найбільш реальними резервами підвищення ефективності функціонування персоналом є удосконалення системи управління персоналом. Що дозволяє забезпечити більш ефективну роботу персоналу, підвищити їх продуктивність праці, об'єднати для досягнення спільних цілей, повністю розкрити та використати трудовий потенціал. Виходячи з цього вітчизняні підприємства потребують пошуку шляхів підвищення ефективності системи управління персоналом. Саме зазначеним і обумовлена актуальність обраної теми.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження системи управління персоналом завжди знаходилося у центрі уваги великої кількості науковців. Зокрема, можемо відзначити у даній сфері таких вчених, як: Веретенникова Г.Б., Грідін О.В., Данилевич Н., Древецька О.І., Жуковська В.М., Кальєніна Н.В., Мельник О.Ю. та інших. Незважаючи на великий науковий доробок з даного питання тема дослідження не втрачає своєї актуальності й на сьогодні та набуває лише нових обрисів.

Мета статті. Щоб вижити в сучасних нестабільних умовах господарювання, вітчизняні підприємства змушені мобілізувати внутрішні резерви підвищення ефективності своєї діяльності. Як показує досвід, основні з них криються у персоналі, який є найбільш цінним ресурсом будь-якої організації. Відповідно метою дослідження є узагальнення наукових здобутків вітчизняних та зарубіжних фахівців, а також визначення шляхів підвищення ефективності системи управління персоналом на вітчизняних підприємствах.

Основний матеріал і результати. Персонал є ключовим ресурсом на будь-якому підприємстві. Незважаючи на стрімкий розвиток діджиталізації, науково-технічного прогресу та роботизації жодна техніка у повній мірі не замінила роль персоналу. Наявність найкращих досягнень науки та техніки, високі фінансові можливості втрачають свою силу без наявності кваліфікованих кадрового складу налаштованого на ефективну роботу.

Саме персонал відповідає за ключові бізнес-процеси підприємства, управління усіма іншими ресурсами. Водночас, щоб персонал працював ефективно, досягав поставлених цілей необхідно здійснювати систематичне управління ним. Адже в іншому випадку наявність персоналу на підприємстві може перетворитися на хаос та загрожуватиме його існуванню. Персонал може як забезпечити успіх підприємству, так і завдати збитків.

Під управлінням персоналом слід розуміти мистецтво по залученню висококваліфікованого кадрового складу, забезпеченню ефективного їх використання, створенню мотиваційного середовища до продуктивної роботи, об'єднанню зусиль для досягнення спільних цілей та збалансування інтересів акціонерів й персоналу [6].

Сфера управління персоналом є однією з найбільш важливих на підприємстві. Її основна ціль полягає у формуванні висококваліфікованого кадрового складу здатного вирішувати найскладніші завдання з метою досягнення спільних цілей. На неї покладається велика кількість завдань та функцій [4]. Проведений поглиблений аналіз дозволив на рис. 1 виокремити перелік ключових завдань, які покладені на систему управління персоналом.

Управління персоналом відіграє важливу роль в діяльності будь-якого підприємства. Результати підприємства прямо залежать від ефективності управління персоналом. Тому дану сферу управління у жодному разі не можна ігнорувати, а лише розвивати та удосконалювати. Лише вона за правильного підходу може забезпечити ефективне використання кадрового ресурсу підприємства.

Нині у науковій думці тривають дискусії щодо складових системи управління персоналом підприємства. Кожен з науковців, який досліджує дану галузь виділяє різну кількість складових системи управління персоналом. При цьому їх варіанти дуже різняться від 3 складових до 15.

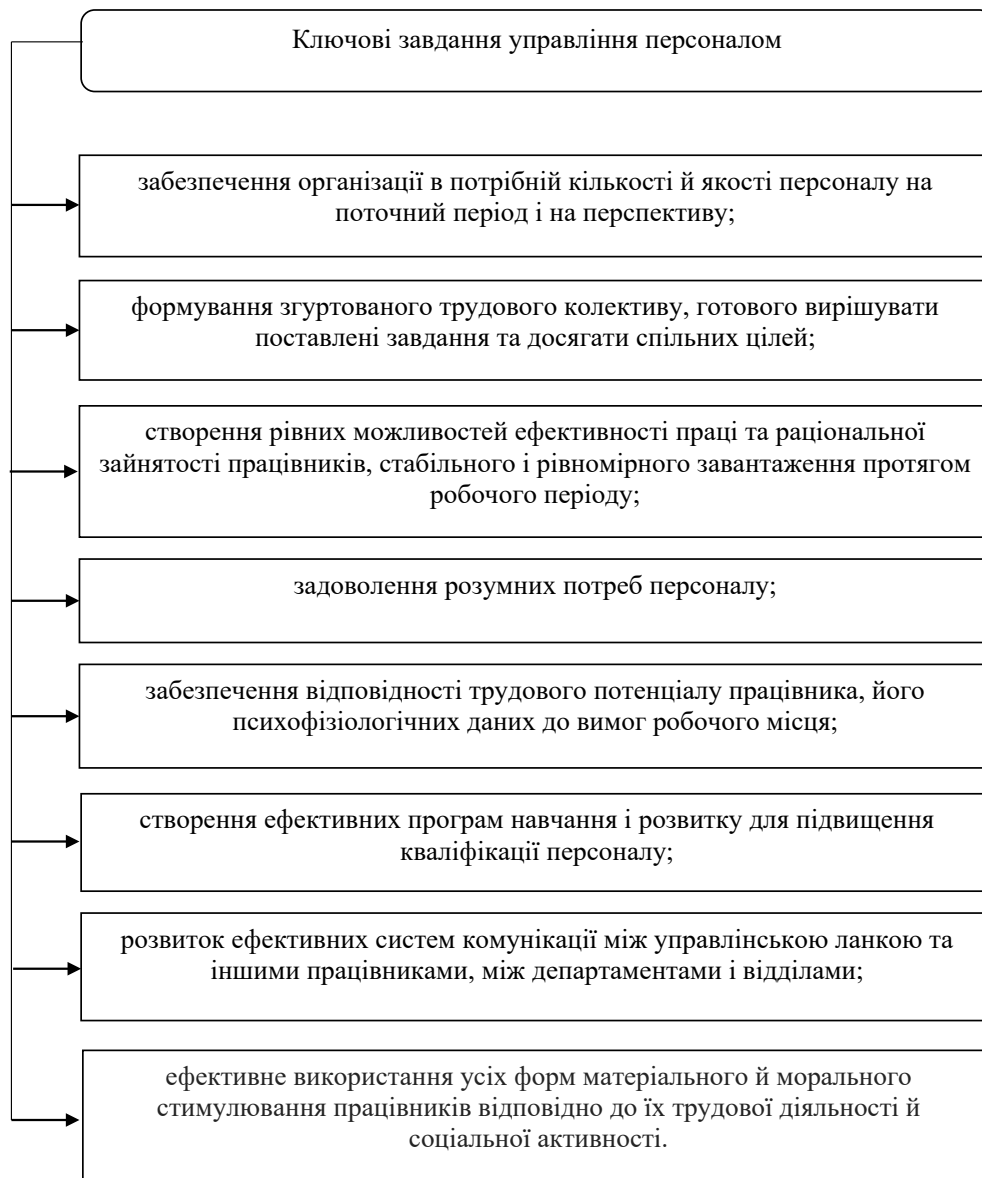

Рис. 1. Ключові завдання управління персоналом

Джерело: складено за даними [2; 6]

Ми є прихильниками підходу запропонованого О.І. Древецькою та Г.М. Юрчик, які виділяють три ключові складові сучасної системи управління персоналом підприємства [4]:

- підсистема аналізу та планування персоналу;
- підсистема організації роботи персоналу;
- підсистема мотивації та контролю персоналу.

Підсистема аналізу та планування персоналу включає функції рекрутменту, тобто пошуку персоналу та його найму. Вона виконує забезпечуючу роль й складається з таких елементів як: адаптація персоналу та організація праці та умов праці. Третя підсистема мотивації та контролю персоналу є найбільш ширшою. Вона включає такі елементи, як: мотивацію персоналу, оцінку персоналу, розвиток персоналу та управління продуктивністю.

На рис. 2 наведено структуру системи управління персоналом підприємства.

Рис. 2. Основні складові системи управління персоналом підприємства

Джерело: складено за даними [4]

Зауважимо, що останніми роками суттєво зросла роль такої функції як розвиток персоналу. З стрімким науково-технічним прогресом, впровадженням високих технологій знання мають здатність застарівати. Тому на підприємствах повинні бути створені власні програми навчання персоналу та підвищення їх кваліфікації. Іноземні великі компанії інвестують до 10% від товарообороту в розвиток персоналу, оплачують їм навчання в сторонніх організаціях, надають можливість безкоштовного навчання у кращих університетах. І це все робиться для того, щоб такі працівники мали можливість набуті знання використовувати у подальшому на підприємстві.

Усі підсистеми системи управління персоналом знаходяться у тісному взаємозв'язку між собою. Збої у одній з них неминуче призводять до проблем в усій системі управління персоналом. За дану сферу управління на малих підприємствах може відповідати окрема посадова одиниця або відділ. На великих за чисельністю працюючих підприємств для сфери управління персоналом створюється декілька структурних підрозділів (департаментів), які у собі концентрують основні функції по управлінню персоналом. Сферою управління персоналом не можна нехтувати, інвестиції у персонал обов'язково окупляться та принесуть дивіденди.

Як показує досвід функціонування системи управління персоналом на вітчизняних підприємствах є не досить ефективними. Головна причина цього криється у наступному [1; 3; 5]:

власники підприємств не бажають інвестувати в систему управління персоналом та намагаються мінімізувати витрати на них;

роль кадрових служб відводиться переважно до виконання рутинних операцій, які є мало ефективними, як то облік кадрів, ведення кадрового діловодства тощо;
переважання паперового документообігу у кадровій роботі, що забирає багато часу та є малоефективним;
орієнтація на короткострокову перспективу в сфері управління персоналом;
відсутність спеціалізованого програмне забезпечення, яке б дозволяло автоматизувати кадрові процеси та як наслідок підвищити ефективність системи управління персоналом.

Науковці постійно знаходяться у пошуку шляхів усунення вищенаведених проблем та підвищення ефективності системи управління персоналом. Так, як це є основою до високоефективної роботи персоналу та досягнення головних цілей підприємства. Ми є прихильниками підходу запропонованого М.Ю. Мельником та Л.Г. Саркісяном [7], які для удосконалення системи управління персоналом пропонують використовувати останні здобутки діджиталізації, а саме впроваджувати спеціалізовані програмні продукти.

Дана категорія науковців відзначають, що «економічний досвід накопичив велику кількість методів управління персоналом. Проте необхідно використовувати інноваційні підходи, базуючись на реальних потребах і можливостях підприємства, зокрема впроваджувати автоматизовані програми управління персоналом. Серед найбільш відомих зарубіжних автоматизованих програм управління персоналом виділяють: SAP Human Resources Management System, Oracle Human Resources Analyzer, Renaissance Human Resources/ Payroll, Rodertson & Blums Payroll 3.1, Scala HR» [7].

Найбільш відомими програмними продуктами по управлінню персоналом в Україні є: «Inteam: Діловодство»; програма «PersonPro 2.0» та «PersonPro 2.0 SQL» та «Відділ кадрів» пакету X– DOOR [1]. У програмі «Inteam: Діловодство» відсутній модуль щодо розрахунку заробітної плати та відбору кандидатів на вакантну посаду, в програмах «PersonPro 2.0» та «PersonPro 2.0 SQL» відсутній модуль щодо розрахунку заробітної плати, в «Відділ кадрів» пакету X–DOOR відсутній модуль щодо планування, навчання та кар'єрного переміщення персоналу. Відтак, кожен з наявних програмних продуктів вітчизняного виробництва має свої недоліки. Програмні продукти іноземного походження мають більш багатий функціонал, але їх основний недолік полягає у великій вартості, що ускладнює процес їх впровадження [5].

Можемо констатувати, що впровадження спеціалізованих програмних продуктів переводить систему управління персоналом на значно вищий рівень ефективності. Як мінімум вона дозволяє приймати більш оперативні кадрові рішення, звільняти кадрові служби від рутинної роботи, а також підвищує швидкість передачі інформації. Цікавими є результати дослідження викладені колективом вітчизняних вчених Н. Данилевич, С. Рудаковою, Л. Щетініною та Я. Касяненко [3]. Вони провели незалежне опитування щодо питання впровадження програмних продуктів у сферу управління персоналом, у якому взяло участь 124 працівника з сфери HR-менеджменту. У ході якого встановлено, що 91,3% опитаних вважають, що автоматизація сфери управління персоналом для вітчизняних підприємств є критично важливою. Відповіді респондентів на питання «Які, на вашу думку, основні переваги автоматизації HR-процесів?» представлено на рис. 3.

Відтак, спеціалізоване програмне забезпечення дозволяє значно підвищити ефективність системи управління персоналом. Повністю замінити її не може, але воно служить допоміжним інструментом для системи управління персоналом та значно підвищує її ефективність через автоматизацію основних кадрових процесів.

Проведений аналіз сучасних автоматизованих систем управління персоналом дає змогу констатувати, що головними їх функціями є визначення і планування вакансій, ведення бази даних претендентів, збирання резюме в Інтернет, забезпечення відповідного діловодства. Такі системи ефективно розв'язують задачі обліку вакансій, резюме претендентів, планування подій, і тільки деякі програмні продукти проводять комплексну оцінку кваліфікації робітників і кандидатів та визначення кадрового плану.

Висновки. Таким чином, персонал є головним активом будь-якого підприємства. Від правильного використання персоналу залежить успіх чи невдача підприємства на ринку. Відтак, першочерговим завданням підприємства є забезпечення ефективної роботи персоналу. Для цього необхідна відповідна система управління персоналом, яка зможе підібрати необхідний персонал, навчити його, належним чином мотивувати та розкрити професійний потенціал на благо підприємства й безпосереднього працівників. Водночас, як показує досвід більшості вітчизняних підприємств, роль їх системи управління персоналом зводиться переважно до виконання рутинної роботи як-то ведення кадрового діловодства.

**Рис. 3. Результати відповідей на запитання:
«Які, на вашу думку, основні переваги автоматизації HR-процесів?»***

Джерело: [3]

*респонденти мали можливість обирати декілька відповідей

У той час як на стратегічно важливі питання у сфері управління персоналом у них не вистачає часу. Для зміни ситуації рекомендовано впровадити у систему управління персоналом останні здобутки діджиталізації, а саме спеціалізоване програмне забезпечення. Останнє дозволяє автоматизувати значну частину процесів системи управління персоналом та відповідно підвищити ефективність її функціонування.

Кожне підприємство повинно приділяти важливу увагу питанню пошуку шляхів підвищення ефективності системи управління персоналом. Вона повинна бути під постійним удосконаленням та максимально автоматизованою. Також вітчизняним підприємствам слід здійснювати вивчення кращого європейського досвіду з питань удосконалення системи управління персоналом та намагатися його впровадити адаптуючи до вітчизняних реалій. Саме це стане основою для подальших досліджень та написання наступної наукової статті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Веретенникова Г.Б., Устименко О.С. Діджиталізація, як інструмент управління підприємством. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи*. 2021. № 2. С. 42–43.
2. Грідін О.В. HR-менеджмент в сучасних організаціях: особливості та перспективи впровадження. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2017. Вип. 185. С. 160–172.

3. Данилевич Н., Рудакова С., Щетініна Л. Діджиталізація HR-процесів у сучасних реаліях. *Галицький економічний вісник*. 2020. Том 64. № 3. С. 147–156.
4. Древецька О.І., Юрчик Г.М. Сутність та складові управління персоналом в сучасному науковому дискурсі. *Студентський вісник національного університету водного господарства та природокористування*. 2017. № 2. С. 78–80.
5. Жуковська В.М. Цифрові технології в управлінні персоналом: сутність, тенденції, розвиток. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 2. С. 13–17.
6. Кальєніна Н.В. Сутність категорії «управління персоналом». *Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво*. 2018. № 3. С. 111–115.
7. Мельник О.Ю., Саркісян Л.Г. Удосконалення системи управління персоналом підприємства. 2017. С. 118–122. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2009_6_2/pdf/046-051.pdf (дата звернення 31.10.2021).
8. Carroll, A.B., & Shabana, K.M. (2010). The business case for corporate social responsibility: a review of concepts, research and practice. *International Journal of Management Reviews*, 12(1), 85–105.
9. Starks L.T. (2009). Corporate governance and corporate social responsibility. *Financial Review*, 44, pp. 461–468.
10. Aguilera R.V., Rupp D.E., Williams C.A. (2007). “Putting the S back in corporate social responsibility: A multi-level theory of social change in organization”. *Academy of Management Reviews*, 32(3), pp. 836–863.
11. Mathis R.L., Jackson J.H. (2011). Human Resource Management. South-Western Cengage Learning, 13th ed.
12. Mason C., Simmons J. (2014). “Embedding Corporate Social Responsibility in Corporate Governance: A Stakeholder Systems Approach”. *Journal of Business Ethics*, 119, pp. 77–87.
13. Walker K., Dyck B. (2014). “The Primary Importance of Corporate Social Responsibility and Ethicality in Corporate Reputation: An Empirical Study”. *Business and Society Review*, 119(1), pp. 147–174.
14. Modak N.M., Panda S., Sana S.S., Basu M. (2014). “Corporate social responsibility, coordination and profit distribution in a dual-channel supply chain”. *Pacific Science Review*, 16(4), 235–249.

REFERENCES:

1. Veretennikova G.B., Ustimenko O S. (2021). Didzhitalizatsiya, yak instrument upravlinnya pidpryyemstvom. [Digitalization as a tool for enterprise management]. *Business, innovation, management: problems and prospects*, vol. 2, pp. 42–43.
2. Gridin O.V. (2017). HR-menedzhment v suchasnykh orhanizatsiyakh: osoblyvosti ta perspektyvy vprovadzhennya [HR-management in modern organizations: features and prospects of implementation]. *Bulletin of the Petro Vasylenko Kharkiv National Technical University of Agriculture*, vol. 185, pp. 160–172.
3. Danylevych N., Rudakova S., Shchetinina L. (2020). Didzhitalizatsiya HR-protseviv u suchasnykh realiyakh [Digitalization of HR-processes in modern realities]. *Galician Economic Bulletin*, vol. 64, pp. 147–156.
4. Drevetskaya O.I., Yurchik G.M. (2017). Sutnist' ta skladovi upravlinnya personalom v suchasnomu naukovomu dyskursi [The essence and components of personnel management in modern scientific discourse]. *Student Bulletin of the National University of Water Management and Environmental Sciences*, vol. 2, pp. 78–80.
5. Zhukovskaya V.M. (2017). Tsyfrovi tekhnolohiyi v upravlinni personalom: sutnist', tendentsiyi, rozvytok [Digital technologies in personnel management: essence, tendencies, development]. *Scientific Bulletin of the International Humanities University*, vol. 2, pp. 13–17.
6. Kalenina N.V. (2018). Sutnist' katehoriyi «upravlinnya personalom» [The essence of the category «personnel management»]. *State and regions. Series: Economics and Entrepreneurship*, vol. 3. pp. 111–115.
7. Melnyk O.Y., Sarkisyan L.G. (2017). Udoskonalennya systemy upravlinnya personalom pidpryyemstva [Improving the personnel management system of the enterprise], pp. 118–122. Available at: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2009_6_2/pdf/046-051.pdf (accessed 31 October 2021).
8. Carroll, A.B., & Shabana, K.M. (2010). The business case for corporate social responsibility: a review of concepts, research and practice. *International Journal of Management Reviews*, 12(1), 85–105.
9. Starks L.T. (2009). Corporate governance and corporate social responsibility. *Financial Review*, 44, pp. 461–468.
10. Aguilera R.V., Rupp D.E., Williams C.A. (2007). “Putting the S back in corporate social responsibility: A multi-level theory of social change in organization”. *Academy of Management Reviews*, 32(3), pp. 836–863.
11. Mathis R.L., Jackson J.H. (2011). Human Resource Management. South-Western Cengage Learning, 13th ed.
12. Mason C., Simmons J. (2014). “Embedding Corporate Social Responsibility in Corporate Governance: A Stakeholder Systems Approach”. *Journal of Business Ethics*, 119, pp. 77–87.
13. Walker K., Dyck B. (2014). “The Primary Importance of Corporate Social Responsibility and Ethicality in Corporate Reputation: An Empirical Study”. *Business and Society Review*, 119(1), pp. 147–174.
14. Modak N.M., Panda S., Sana S.S., Basu M. (2014). “Corporate social responsibility, coordination and profit distribution in a dual-channel supply chain”. *Pacific Science Review*, 16(4), 235–249.

УДК 331.108

JEL M12

Амеліна Ірина Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент. **Біланенко Катерина Павлівна**, здобувач вищої освіти. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка».

Шляхи удосконалення системи управління персоналом на вітчизняних підприємствах.

В статті з'ясовано сутність поняття «управління персоналом». Визначено основні завдання системи управління персоналом та надана характеристика її основним елементами. Обґрунтована необхідність щодо удосконалення системи управління персоналом на вітчизняних підприємствах, а також визначено існуючі головні проблеми. Розглянуто шляхи підвищення ефективності системи управління персоналом, основним з яких є забезпечення її автоматизації за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення. Доведено, що в умовах цифрової економіки зростає актуальність впровадження програмних продуктів у систему управління персоналом. Наведено головні переваги, які надає підприємствам автоматизація системи управління персоналом.

Ключові слова: система управління персоналом, діджиталізація, автоматизації управління персоналом, програмні продукти, персонал.

UDC 331.108

JEL M12

Iryna Amelina, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor. **Kateryna Bilanenko**, Student. Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic National University. **Ways to Improve the Personnel Management System at Domestic Enterprises.**

Ways to improve the personnel management system at domestic enterprises. The essence of the concept of "personnel management" is clarified in the article. The main tasks of the personnel management system are determined and the characteristic of its main elements is given. The necessity to improve the personnel management system at domestic enterprises is substantiated, as well as the existing main problems are identified. Ways to increase the efficiency of the personnel management system are considered, the main of which is to ensure its automation with the help of specialized software. It is proved that in the conditions of digital economy the urgency of introduction of software products in the personnel management system grows. The main advantages provided by the automation of the personnel management system are given to the enterprises. It is determined that staff is the main asset of any company. The success or failure of the company in the market depends on the proper use of staff. Therefore, the primary task of the enterprise is to ensure the efficient work of staff. This requires an appropriate personnel management system that can select the necessary staff, train them, properly motivate and unleash professional potential for the benefit of the company and the immediate employees. At the same time, as the experience of most domestic enterprises shows, the role of their personnel management system is mainly to perform routine work such as personnel records management. While they do not have enough time for strategically important issues in the field of personnel management. To change the situation, it is recommended to implement the latest achievements of digitalization in the personnel management system, namely specialized software. The latter allows to automate a significant part of the processes of the personnel management system and, accordingly, to increase the efficiency of its operation. Every company should pay important attention to finding ways to improve the efficiency of personnel management. It must be under constant improvement and as automated as possible. Also, domestic companies should study the best European experience in improving the personnel management system and try to implement it by adapting to domestic realities.

Key words: personnel management system, digitalization, automation of personnel management, software products, personnel.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЗБУТУ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Амеліна Ірина Володимирівна, кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту і логістики

Дмитренко Олександр Ігорович, здобувач вищої освіти
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

© Амеліна І.В., 2021

© Дмитренко О.І., 2021

Стаття отримана редакцією 12.11.2021 р.

The article was received by editorial board on 12.11.2021

Вступ. На сучасному етапі розвитку економіки України проблема реалізації продукції набуває виняткового значення, а тому потребує першочергового розв'язання. Умови конкурентної боротьби, що притаманні ринковому типу, вимагають від підприємства шукати шляхи, які забезпечуватимуть прибутковість їх діяльності. Провідне місце серед них посідають завоювання широкої мережі постійних платоспроможних і надійних клієнтів, проведення ефективної рекламної політики, вдалі дії управлінського персоналу, формування дієвої та ефективної системи збуту.

Підприємства з метою забезпечення успішного функціонування та одержання прибутку змушені виробляти конкурентоспроможну продукцію. Необхідність створення збутових служб на підприємствах була усвідомлена нещодавно. Але, тим щонайменше, зараз збутова діяльність на підприємствах є пріоритетною. Збутова діяльність на підприємстві включає у собі різні напрями, такі як маркетингові дослідження, організація на рекламну діяльність, формування портфеля замовлень, розробка стратегії товароруку. Одним з найважливішим напрямків збутової діяльності є просування товарів на ринку.

Огляд останніх досліджень і публікацій теоретичним дослідженням організації та управління збутовою діяльністю, пошукам шляхів її удосконалення присвячено значну кількість робіт зарубіжних і вітчизняних учених, серед яких варто відзначити наукові праці М.В. Акулича, Л.В. Балабанової, Г.Дж. Болта, В.В. Бурцева, В.О. Вертоградова, А.М. Виноградської, Я.В. Вірлова, М.П. Гордона, В.Е. Демидова, П.Р. Діксона, Дж.Р. Еванса, Л.Ф. Зверенчук, М.І. Козака, О.О. Ком'якова, Д.Д. Костоглодова, Ф. Котлера, В.В. Кривещенко, Б.Г. Мазманової, В.Є. Николайчука, А.М. Новелева, М.А. Окландера, Л.В. Осипової, О.М. Проволоцької, І.А. Рабіновича, І.Л. Решетнікової та інших.

Метою статті є розгляд основних питань з менеджменту збуту продукції підприємства, а також надання сутності поняття збуту продукції.

Основний матеріал і результати. У господарській діяльності підприємства основними питаннями є: постачання, виробництво і збут готової продукції. Останнє передбачає закінчені виробництвом на цьому підприємстві вироби, роботи й послуги, які можна запропонувати на ринку як товари. Робота підприємств у нових економічних умовах передбачає реструктурування всіх функціональних сфер діяльності суб'єктів господарювання, але переважно це стосується сфери збуту готової продукції.

Збут – це система відносин у сфері товаро-грошового обміну між економічно і юридично суб'єктами ринку збуту комерційні потреби, що реалізують свої. Суб'єктами ринку збуту виступають продавці й покупці, а об'єктом збуту є безпосередньо товар.

Збутова діяльність підприємства будується на результатах маркетингового аналізу ринку. Основними цілями такого аналізу є пошук шляхів найповнішого задоволення запитів споживачів, підвищення обсягу продажу, найповніше використання ресурсів підприємства, зниження комерційних ризиків [1].

Проблеми збуту підприємствам необхідно вирішувати під час розробки маркетингової політики. Саме на цьому етапі слід прийняти рішення стосовно вибору ринків збуту, методів збуту і його стиму-

лювання. Розробка збутової політики підприємства передбачає визначення пріоритетних напрямків, засобів та методів, необхідних для активізації збуту.

Розробка збутової політики підприємства повинна базуватись на результатах аналізу наявної збутової системи. Причому цей аналіз доцільно здійснювати не лише за кількісними показниками, але й за якісними: рівень обслуговування, задоволеність і прихильність покупців, результативність комунікаційної політики, правильність вибору сегментів ринку, результативність роботи збутового персоналу тощо.

Збут у системі маркетингу має велике значення, оскільки забезпечує зворотний зв'язок з ринком, надає підприємству інформацію про динаміку та структуру попиту, про зміни у потребах і перевагах покупців. Розробка збутової політики є невід'ємною частиною програми маркетингу підприємства.

Особливе значення при формуванні збутової політики підприємства має вибір методів взаємодії з покупцями та їх удосконалення. При цьому необхідно визначити розмір та структуру витрат на обслуговування покупців, на придбання необхідної техніки, навчання персоналу тощо.

Для обґрунтування збутової політики необхідним є вибір оптимального варіанта розрахунку витрат у розрізі основних напрямків реалізації збутової політики підприємства [2].

Розробка збутової політики передбачає прийняття наступних маркетингових рішень:

- розробка системи цілей у сфері збуту;
- вибір цільового ринку;
- вибір методів збуту;
- розробка стратегії збуту;
- визначення місця, часу і способу виходу на ринок;
- розробка заходів стимулювання збуту (РЗСЗ) і визначення переліку додаткових послуг.

Рис. 1. Форми і методи збуту продукції підприємства

Розглянемо детальніше форми і методи збуту. Традиційні форми збуту: індивідуальне обслуговування покупців, самообслуговування, продаж за зразками, продаж товарів з відкритою викладкою.

Індивідуальне обслуговування покупців: покупці знайомляться з асортиментом товарів самостійно або з допомогою продавця. Операції щодо розрахунку й упакування товарів застосовуються на робочому місці продавця або контролера-касира.

Самообслуговування: вільний доступ споживачів до товарів; самостійний, без допомоги продавця вибір товарів; оплата за товар здійснюється у вузлах розрахунку, які обслуговуються контролерами-касирами.

Продаж за зразками: товари репрезентовані індивідуалами зразками з вільним доступом. Зразки товарів мають ярлики, в яких указуються найменування товару, артикул, сорт, ціна. Покупець самостійно або з допомогою продавця знайомиться з товаром, отримує покупку із запасу аналогічних товарів, який може формуватися на робочому місці продавця, на складах. Продаж товарів з відкритою викладкою: викладка згрупованих товарів за видами і цінами в зоні обслуговування продавця; споживачі вільно здійснюють огляд і відбір товарів при консультації продавця [3].

Активні форми збуту: торгівля за попередніми замовленнями; телезбут, продаж через Internet; директ-мейл; особистий продаж.

Торгівля за попередніми замовленнями: покупці попередньо замовляють необхідні товари з числа наявних у продажу і отримують їх в обумовлений час в магазині, удома або за місцем роботи. Замовлення приймаються при відвідуванні магазину, по телефону, поштою. Форма оплати: при отриманні товару, у формі передоплати або шляхом поштового переказу.

Телезбут, продаж через Internet: покупець, який отримав пропозицію від продавця у вигляді теле-реклами або спеціально надісланого електронною поштою каталогу, рекламного повідомлення, замовляє необхідну кількість товарів. Потім він надсилає за адресою продавця документ, який підтверджує оплату товарів, і очікує доставку товарів поштою або безпосередньо з підприємства. Директ-мейл: продавець надсилає звертання споживачеві, покупець замовляє необхідні товари й отримує їх поштою [4].

Таблиця 1

Переваги і недоліки форм та методів збуту продукції

Форми і методи збуту	Функції продавця	Переваги і недоліки
1	2	3
1. Традиційні форми збуту		
Індивідуальне обслуговування покупців	Зустріч з покупцями з метою виявлення їх потреб, пропозиція товарів; супутнє консультування; надання комплексу послуг, пов'язаних з реалізацією; здійснення розрахункових операцій	Найбільшою мірою індивідуалізується процес обслуговування покупців, але це найбільш трудомісткий процес продажу
Самообслуговування	Консультація покупців, надання інформації про розміщення товарів у торговому залі, про строки придатності товару, його якість; виконання розрахункових операцій; упакування товарів; контроль за збереженням товарів	Скорочення часу торговельної операції; збільшується пропускна спроможність магазину; раціонально використовуються праця продавців
Продаж за зразками	Консультування покупців; надання різного роду інформації про товар, надання допомоги покупцям при огляді і виборі товарів. Організація доставки товарів покупцям додому зі складів баз і промислових підприємств	Ефективна експлуатація виставкових площ: на невеликій торговельній площі можна представити зразки достатньо широкого асортименту товарів
Продаж товарів з відкритою викладкою	Перевірка якості, консультування покупців, зважування, упакування, відпускання товарів	Надається можливість покупцеві самостійно ознайомитись і відібрати викладені товари; економія затрат праці
2. Активні форми збуту		
Торгівля за попередніми замовленнями	Приймання і оформлення замовлень, їх комплектування, організація доставки товарів, здійснення розрахункових операцій	Економія часу покупців на придбання товарів; продаж не потребує великої торгової площі і відповідних витрат на її утримання; можливість залучення працівників на неповний робочий день
Телезбут, продаж через Internet	Оформлення реклам в каталогах; приймання і оформлення замовлень по телефону й електронною поштою; організація доставки товарів додому	Наявність двостороннього зв'язку, діалоговий режим спілкування дозволяє гнучко реагувати на запити споживача; можливість надання товарів зі знижкою; економія на оформленні або викладенні товару в торговому залі
Особистий продаж	Пошук і оцінка потенційних споживачів; прийняття рішення щодо того, яким чином підійти до клієнта; притягнення уваги покупця; презентація товару; підписання угоди; установлення довгострокових відносин з покупцем	Установлюються довгострокові особисті відносини між продавцем і покупцями; можливість передачі значного обсягу інформації; чіткий і швидкий характер зворотного зв'язку; при безпосередньому звертанні охоплюється мала аудиторія; найбільш дорогий у розрахунку на один контакт тип комунікації

Особистий продаж: вивчаються потенційні споживачі; здійснюється зустріч з покупцем, де виявляються його проблеми і потреби і демонструється товар; здійснюється угода; підтримуються відносини з покупцями шляхом після продажних заходів. Підприємства, що орієнтуються на маркетинг, значну увагу повинні приділяти організації товарного руху від виробника продукції до споживача. Комерційний успіх підприємства багато в чому визначається тим, як вдало вибрані канали реалізації виготовлених товарів, форми і методи збуту або чи достатнім є асортимент і рівень якості наданих підприємством послуг, що супроводжують продаж продукції. Тому в цій галузі маркетинг має виключно велике значення [5]. Розглянемо переваги і недоліки а також функції продавців при застосуванні названих методів.

Маркетингова організація збуту передбачає найефективніше використання насамперед існуючих форм реалізації товарів. Тому щоб перейти до маркетингу, необхідно спочатку розглянути, які саме в сучасних умовах використовуються форми збуту засобів виробництва і предметів споживання [6].

Розвиток і вдосконалення зазначених форм оптової торгівлі необхідно враховувати при організації маркетингової діяльності підприємства. Однак всі ці форми – лише один з елементів маркетингу. У цілому ж у концепції маркетингу в галузі збуту продукції можна виділити такі складові частини:

Вибір з перерахованих вище органів постачання такого типу, який найкраще відповідає конкретним умовам реалізації продукції з мінімальними збутовими витратами (затрати на складування, транспортування, комплектування і т. п.) [7].

Прийняття рішення про використання в кожному географічному районі збуту:

- а) одного збутового органу даного типу;
- б) декількох посередників;
- в) усіх збутових посередників.

Вибір конкретного збутового підприємства. Вирішення першого питання залежить від різноманітних умов, які можна звести до декількох груп факторів.

У першій групі визначаються фактори, які характеризують дане підприємство, його фінансове становище, спрямованість ринкової стратегії і тактики, масштаби виробництва, конкурентоспроможність.

Невеликі промислові підприємства з обмеженими фінансовими ресурсами повинні намагатися звести свій торгово-розподільний апарат до мінімуму і передати всі функції щодо реалізації продукції оптовому підприємству, яке здійснює кінцевий продаж товару. Чим більше підприємство, чим ширший асортимент товарів, які воно виготовляє, тим більша його потреба й водночас можливість організації власної збутової мережі. При визначенні каналу збуту істотне значення має торгова практика аналогічних підприємств [8].

Друга група факторів зводиться до характеристики товару, що реалізується. В даному випадку має значення вид товару (засоби виробництва, предмети споживання, товари масового попиту, предмети тривалого користування), середня ціна товарної одиниці, сезонність виробництва або попиту, необхідність технічного післяпродажного обслуговування клієнтів, здатність товару до зберігання. Так, при реалізації дорогих товарів, збут яких приносить перепродавцям високий прибуток, підприємства-виробники повинні скоротити число торгових посередників з метою утримання якомога більшої частини прибутку в своїх руках. У зв'язку з цим доцільно створювати власну роздрібну торгову мережу, встановлювати контроль за всією системою руху товарів до споживача [9].

Водночас реалізація сезонних товарів, наприклад овочів, фруктів, пов'язана з необхідністю створення значних товарних запасів, які забезпечують збут цієї продукції протягом тривалого часу. В цих умовах підприємство-виробник зацікавлене перекласти витрати щодо створення запасів на оптового продавця.

Третя група факторів пов'язана з характеристикою даного товарного ринку. Йдеться про ємність ринку (як фактичну, так і потенційну), компактність розміщення покупців, закономірності поведінки споживачів, середній доход на душу населення в даному районі і т.д. Четверта група факторів характеризує функціонування торгових каналів. У даному випадку береться до уваги: довжина каналу реалізації, його забезпеченість різними технічними службами (складами, пунктами технічного обслуговування), торговим персоналом; порівняльна вартість різних каналів збуту. Залежно від значення перерахованих вище факторів можуть бути вибрані: прямий зв'язок із споживачем, збут з допомогою оптового посередника, через фірмові магазини або оптові бази міністерств.

Що стосується другої проблеми (прийняття рішення про використання в даному географічному районі збуту певного посередника), то тут, як свідчить досвід, найкращий ефект досягається, коли реалізують продукцію декілька посередників [10].

Планування збутової діяльності підприємства визначається фінансовий кошторис збуту, в якому основне місце займають витрати обігу. Вони можуть бути розраховані на базі прогнозів обсягу продажу і торгових витрат. У результаті підсумовування окремих кошторисів на кожен товарну групу складається зведений кошторис збуту. Загальні торгові витрати включають: заробітну плату робітників збутового апарату, транспортні й складські витрати, торгові знижки і т. п. Відповідальність за складання кошторису і контроль за його дотриманням покладається на керівництво відділу збуту [11].

Важливим моментом у плануванні є встановлення завдань щодо збуту на певний проміжок часу, їх значення не можна зводити до механічного поділу обсягу реалізації на число уповноважених, на яких покладається збут або окремої групи товарів, або в певному географічному районі чи секторі ринку. На обсяг роботи цих уповноважених впливає багато різноманітних факторів: географічні фактори, товар (один вид, група, весь асортимент), характер діяльності (відвідування нових клієнтів, повторні замовлення, спеціалізовані види робіт), одиниця виміру збуту, база виміру результатів, період часу, база винагороди.

Найефективнішою системою стимулювання збуту є система виплат преміальних сум понад заробітну плату. Широко можуть використовуватися також системи групового заохочування, націлені на стимулювання діяльності товарних груп [12].

Вибір каналу збуту, що є одним з етапів планування, здійснюється таким чином, щоб протягом тривалого часу продавати максимальну кількість продукції з найменшими витратами. При виборі необхідно керуватися:

- розміром й доступністю ринку;
- вартістю транспортування й зберігання запасів;
- традиційним або переважаючим рівнем знижки для посередників;
- обсягом спеціальних знань, необхідних для продажу товарів кінцевому споживачеві [13].

Кожне підприємство намагається скоротити шлях товару від заводу до споживача з метою збільшення продажу і зменшення витрат. З цієї метою і вибирається один з каналів збуту, які вище розглядалися [14].

На основі результатів перерахованих етапів планування і плану маркетингу розробляється план збуту. Він включає в себе такі основні елементи:

- обсяг продажу, розподіленого за певними проміжками часу і за товарними групами;
- канали збуту;
- кошторис витрат обігу.

Розробляються річні й короткострокові плани, які погоджуються з іншими планами маркетингу: програмою рекламної діяльності, асортиментним планом продукції і т.д. [15].

Складовим елементом системи планування є також розробка планів торгової інформації. Збутові підрозділи є водночас і постачальником, і споживачем інформації. Велике значення має торгова інформація, її призначення полягає у виробленні певного впливу на оптові підприємства, фірмові магазини, торгових уповноважених відділів збуту.

Висновки. Робота підприємств у нових економічних умовах передбачає реструктурування всіх функціональних сфер діяльності суб'єктів господарювання, але переважно це стосується сфери збуту готової продукції. Збут – це система відносин у сфері товаро-грошового обміну між економічно і юридично суб'єктами ринку збуту комерційні потреби, що реалізують свої. Суб'єктами ринку збуту виступають продавці й покупці, а об'єктом збуту є безпосередньо товар. Сучасними активними формами збуту є торгівля за попередніми замовленнями; телезбут, продаж через Internet; директ-мейл; особистий продаж.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бойко Р.В. Вдосконалення комерційної діяльності торговельного підприємства на основі оптимізації політики товароруху. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2014. № 5. Т. 2. С. 128–133.
2. Формування збутової політики підприємства. URL: https://pidru4niki.com/10561127/marketing/zbutova_politika_sistemi_marketingovogo_menedzhmentu_pidpriyemstva
3. Виноградська А.М. Комерційне підприємництво: сучасний стан, стратегії розвитку; Монографія. Київ : Цент навчальної літератури, 2014. 807 с.
4. Гаркавенко С.С. Маркетинг. Підручник. Київ : Лібра, 2012. 712 с.
5. Белявцев М., Беспята М. Стратегічне маркетингове управління збутом підприємств. *Маркетинг в Україні*. 2010. № 1. С. 24–26.
6. Головкина Н.В. Стимулювання збуту: теорія, практика і перспективи. *Маркетинг в Україні*. 2013. № 2.
7. Бандура З.Л., Вейкрута Л.С. Маркетинговий аналіз збутової діяльності підприємства в умовах ринку. *Вісник Львівської комерційної академії*. 2011. Вип. 36. С. 22–26.

8. Збут продукції і комерційна робота підприємства. URL: https://stud.com.ua/16827/ekonomika/zbut_produktsiyi_komertsyiyna_roboata_pidpriyemstva
9. Головка І., Тимошук О. У загальній структурі експорту до ЄС третина належить агропродукції. Інтерв'ю з Міністром аграрної політики і продовольства України М. Присяжнюком. *Вісник Міністерства доходів і зборів України*. 2013. № 39.
10. Гаврилко П.П. Економічний зміст збуту продукції. *Економіка. Управління. Інновації*. 2012. № 1.
11. Шпилик С. Управління збутовою діяльністю підприємства. *Галицький економічний вісник*. 2012. № 4(37). С. 88–95.
12. Спільник І.В., Загородна О.М. Аналіз виробничо-збутової діяльності у підвищенні конкурентоспроможності підприємства. *Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; ред. кол.: В.А. Дерій (голов. ред.) та ін.* Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. Вип. 17. С. 106–120.
13. Загородна О.М., Спільник І.В.. Діагностування проблемних зон виробничо-збутової діяльності за ключовими індикаторами її оцінки. *Проблеми та перспективи розвитку теорії і практики обліку, контролю, економічного аналізу і статистики: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* Тернопіль, 5 грудня 2014 року. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. С. 48–50.
14. Astahova I.E. Marketing: textbook. Kharkiv National University of Economics. Kharkiv : Publs. KhNUE, 2011. 208 p.
15. Hryhorchuk T.V. Marketing. Part two: textbook. Kyiv : Ukraine, 2016. 300 p.
16. Bai S.I. Management of Organizations: manual. Kyiv : KNUTE, 2014. 174 p.
17. Research of confectionery products competitiveness. URL: <http://otherreferats.allbest.ru/marketing/>.

REFERENCES:

1. Boiko R.V. (2014). Vdoskonalennia komertsiiinoi diialnosti torhovelnoho pidpriyemstva na osnovi optymizatsii polityky tovarorukhu. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*. № 5. Т. 2. S. 128–133.
2. Formuvannia zbutovoi polityky pidpriyemstva. Available at: https://pidru4niki.com/10561127/marketing/zbutova_politika_sistemi_marketingovogo_menedzhmentu_pidpriyemstva
3. Vynohradska A.M. (2014). Komertsiiine pidpriyemnytstvo: suchasnyi stan, stratehii rozvytku; Monohrafiia. Kyiv: Tsent navchalnoi literatury, 807 s.
4. Harkavenko S.S. (2012). Marketynh. Pidruchnyk. Kyiv: Libra, 712 s.
5. Bieliavtsev M., Bespiata M. (2010). Stratehichne marketynhove upravlinnia zbutom pidpriyemstv. *Marketynh v Ukraini*. № 1. S. 24–26.
6. Holovkina N.V. (2013). Stymuliuvannia zbutu: teoriia, praktyka i perspektyvy. *Marketynh v Ukraini*. № 2.
7. Bandura Z.L., Veikruta L.S. (2011). Marketynhovyi analiz zbutovoi diialnosti pidpriyemstva v umovakh rynku. *Visnyk Lvivskoi komertsiiinoi akademii*. № 36. S. 22–26.
8. Zbut produktsii i komertsiiina robota pidpriyemstva. Available at: https://stud.com.ua/16827/ekonomika/zbut_produktsiyi_komertsyiyna_roboata_pidpriyemstva
9. Holovko I., Tymoshchuk O. (2013). U zahalnoi strukturi eksportu do YeS tretyna належыт аhропродуктсии. Interviu z Ministrom аhрrаmоi polityky i prodovolstva Ukrainy M. Prysiazhniukom. *Visnyk Ministerstva dokhodiv i zboriv Ukrainy*. № 39.
10. Havrylko P.P. (2012). Ekonomichniy zmist zbutu produktsii. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii*. № 1.
11. Shpylyk S. (2012). Upravlinnia zbutovoi diialnistiu pidpriyemstva. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*. № 4(37). S. 88–95.
12. Spilnyk I.V., Zahorodna O.M. (2014) Analiz vyrobnycho-zbutovoi diialnosti u pidvyshchenni konkurentospromozhnosti pidpriyemstva. *Ekonomichnyi analiz: zb. nauk. prats / Ternopilskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet; red. kol.: V.A. Deriy (holov. red.) ta in.* Ternopil: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr Ternopils'koho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu «Ekonomichna dumka». № 17. S. 106–120.
13. Zahorodna O.M. Spilnyk I.V. (2014) Diahnostuvannia problemnykh zon vyrobnycho-zbutovoi diialnosti za kliuchovymy indykatoramy yii otsinky. *Problemy ta perspektyvy rozvytku teorii i praktyky obliku, kontroliu, ekonomichnoho analizu i statystyky: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* Ternopil, 5 hrudnia 2014 roku. Ternopil. TNEU, s. 48–50.
14. Astahova I.E. (2011). Marketing: textbook. Kharkiv National University of Economics. Kharkiv: Publs. KhNUE, 208 p.
15. Hryhorchuk T.V. (2016). Marketing. Part two: textbook. Kyiv: Ukraine, 300 p.
16. Bai S.I. (2014). Management of organizations: manual. Kyiv: KNUTE, 174 p.
17. Research of confectionery products competitiveness. Available at: <http://otherreferats.allbest.ru/marketing/>.

УДК 338.436:339

JEL M10

Амеліна Ірина Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент. **Дмитренко Олександр Ігорович**, здобувач вищої освіти. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Теоретичні основи менеджменту збуту продукції підприємства.**

У статті визначено, що збут – це система відносин у сфері товаро-грошового обміну між економічно і юридично суб'єктами ринку збуту комерційні потреби, що реалізують свої. Суб'єктами ринку збуту виступають продавці й покупці, а об'єктом збуту є безпосередньо товар. Збутова діяльність підприємства бу-

дується на результатах маркетингового аналізу ринку. Основними цілями такого аналізу є пошук шляхів найповнішого задоволення запитів споживачів, підвищення обсягу продажу, найповніше використання ресурсів підприємства, зниження комерційних ризиків. Зазначено, що проблеми збуту підприємствам необхідно вирішувати під час розробки маркетингової політики. Розробка збутової політики підприємства повинна базуватись на результатах аналізу наявної збутової системи. Причому цей аналіз доцільно здійснювати не лише за кількісними показниками, але й за якісними: рівень обслуговування, задоволеність і прихильність покупців, результативність комунікаційної політики, правильність вибору сегментів ринку, результативність роботи збутового персоналу тощо. Для обґрунтування збутової політики необхідним є вибір оптимального варіанта розрахунку витрат у розрізі основних напрямків реалізації збутової політики підприємства. Виділено активні форми збуту: торгівля за попередніми замовленнями; телезбут, продаж через Internet; директ-мейл; особистий продаж. Планування збутової діяльності підприємства визначається фінансовий кошторис збуту, в якому основне місце займають витрати обігу. Вони можуть бути розраховані на базі прогнозів обсягу продажу і торгових витрат. У результаті підсумовування окремих кошторисів на кожен товарну групу складається зведений кошторис збуту. Загальні торгові витрати включають: заробітну плату робітників збутового апарату, транспортні й складські витрати, торгові знижки і т. п. Відповідальність за складання кошторису і контроль за його дотриманням покладається на керівництво відділу збуту.

Важливим моментом у плануванні є встановлення завдань щодо збуту на певний проміжок часу, їх визначення не можна зводити до механічного поділу обсягу реалізації на число уповноважених, на яких покладається збут або окремої групи товарів, або в певному географічному районі чи секторі ринку. На обсяг роботи цих уповноважених впливає багато різноманітних факторів: географічні фактори, товар (один вид, група, весь асортимент), характер діяльності (відвідування нових клієнтів, повторні замовлення, спеціалізовані види робіт), одиниця виміру збуту, база виміру результатів, період часу, база винагороди.

Ключові слова: збут, телезбут, збутова політика, збутова діяльність, продаж через Internet, директ-мейл, особистий продаж.

UDC338.436:339

JEL M10

Iryna Amelina, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor. **Oleksandr Dmytrenko**, Student. Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic National University. **Theoretical foundations of sales management of enterprise products.**

The article defines that sales – a system of relations in the field of commodity-money exchange between economic and legal entities of the market, commercial needs that meet their own. The subjects of the market are sellers and buyers, and the object of sale is the product itself. The sales activity of the enterprise is based on the results of marketing analysis of the market. The main objectives of this analysis are to find ways to most fully meet consumer demand, increase sales, make the most use of enterprise resources, reduce commercial risks. It is noted that sales problems of enterprises need to be addressed during the development of marketing policy. The development of sales policy of the enterprise should be based on the results of the analysis of the existing sales system. Moreover, this analysis should be carried out not only in quantitative terms, but also in qualitative: the level of service, customer satisfaction and commitment, the effectiveness of communication policy, the correct choice of market segments, the effectiveness of sales staff and more. To substantiate the sales policy, it is necessary to choose the optimal option for calculating costs in terms of the main areas of implementation of the sales policy of the enterprise. Active forms of sales are distinguished: trade by preliminary orders; TV sales, sales via the Internet; direct mail; personal sale. The planning of sales activities of the enterprise is determined by the financial estimate of sales, in which the main place is occupied by the costs of circulation. They can be calculated based on forecasts of sales and trading costs. As a result of summarizing individual estimates for each product group is a consolidated sales estimate. General trade costs include: wages of sales staff, transportation and warehousing costs, trade discounts, etc. Responsibility for budgeting and monitoring compliance is entrusted to the management of the sales department.

An important point in planning is to set sales targets for a certain period of time, their definition can not be reduced to a mechanical division of sales by the number of commissioners who are responsible for sales or a particular group of goods or in a particular geographical area or market sector. The scope of work of these commissioners is influenced by many different factors: geographical factors, product (one type, group, the whole range), nature of activities (visiting new customers, repeat orders, specialized work), unit of measurement, base of measurement, time period, reward base.

Key words: sales, TV sales, sales policy, sales activities, sales via the Internet, direct mail, personal sale.

“GREEN” CONSTRUCTION AS A PROMISING DIRECTION FOR THE DEVELOPMENT OF SMALL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

**Viktoriia Vasiuta*, Ph.D (Technical), Associate Professor
Daryna Kryvoshei,
National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”
Oleksandr Tovstun, Entrepreneur, Deputy Director of the Proton Small Enterprise**

**ORCID 0000-0002-7469-3968*

© Vasiuta V., 2021

© Kryvoshei D., 2021

© Tovstun O., 2021

Стаття отримана редакцією 16.11.2021 р.

The article was received by editorial board on 16.11.2021

Introduction. Small entrepreneurship is an important sector of the national economy, contributing to the saturation of the market with goods and services, the creation of new jobs, a decrease in unemployment and, ultimately, an increase in the well-being of the population. Its development is an effective means of alleviating social tension and weakening inequality of wealth in society.

The activities of small enterprises, aimed primarily at the realization of their own economic interests, cover the production, commercial, financial, and insurance spheres. The successful functioning of small entrepreneurship has a positive impact on the formation of a competitive environment, determining its role as a powerful engine of economic development.

Effective activity of small enterprises is a source of replenishment of budgets of all levels and creation of GDP. The dynamism and efficiency of development of small enterprises are the basis for replacing the strategy of survival common in small businesses with a strategy for ensuring financial balance in the long term.

Review of recent sources of research and publications. Dykan E.V. [1], Krysak A. [2], Miroshnyk R., Prokopieva U. [3], Kushnir O.K. [4], Omelianenko T. and Korotkova K. [5], Prychepa I.V. [6], Lozovskyi O.M. and Yaremko A.O. [7], Goby I. and Melnyk M. [8] and others.

The modern environment for the functioning of domestic enterprises is characterized by uncertainty and frequent changes. It is in such conditions that the activities of the enterprise should be aimed not only at survival, but also the process of continuous development. In the absence of development, the enterprise is doomed to cease operations.

The activities of small enterprises in the construction sector deserve special attention. "Green" construction is a modern direction of ecological construction, which can become one of the ways of development of a small enterprise.

Foreign and domestic experts studied the problems of "green" construction, namely, Samer M. [9], Bibik N. [10], Conlon E. and Glavas A. [11], Vinnik I. and Garasim L. [12], other. Given the current state of the development of green construction in Ukraine, we can assert the need for further research in this area.

Setting objectives. The purpose of the article is to develop promising ways of development of LLC "CK "Zhytlo-Bud" as a small entrepreneurship entity.

Main material and results. Today, small and medium entrepreneurship in Ukraine face a number of problems that hinder their development [13]. Small and medium-sized businesses are a powerful socio-economic force that provides jobs for most employees in the country and produces more than half of total output.

LLC "CK "Zhytlo-Bud" is a small entrepreneurship entity in the field of construction of residential and non-residential houses. The main task of the company is to meet the demand of buyers in quality construction

products at a fair price. In the future, LLC "CK "Zhytlo-Bud" seeks to earn a reputation as a reliable partner for its customers and win long-term commitment to a wide range of consumers. One of the ways to develop an enterprise is to invest.

The basis of investment activity of most enterprises is real investment, so for the development of LLC "CK "Zhytlo-Bud" it is proposed to choose one of the forms of real investment, namely investing in a new activity. For successful functioning and development the economic activity of the construction company is obliged to correspond to modern tendencies. One such trend is "green" business.

Analysis of the economic development of enterprise indicates the need to develop new promising areas of its activities. The company is recommended to choose an intensive path of development, namely, to start a new type of activity – "green" construction.

Thus, in addition to the main activity of LLC "CK "Zhytlo-Bud" (construction of residential and non-residential buildings, most often multi-storey ones), the enterprise will have another additional type of activity – the construction of low-rise ecological buildings. This type of activity will provide new opportunities for the development of the enterprise.

Ecological construction is a modern trend in the field of housing construction [14]. The first houses built with sustainable materials appeared in the 1970s in North America. Thus, the effectiveness and benefits of such houses have been demonstrated. To popularize this phenomenon, British BREEAM and American LEED developed the first green building standards in the 1990s [15].

The World Green Building Council was established in 2002 [16; 17], with the aim of influencing the international real estate market and implementing green building valuation systems, as well as developing special educational programs and promoting green construction ideas throughout world [15].

Ecological construction is carried out on the basis of at least one of the following principles (Fig. 1) [16].

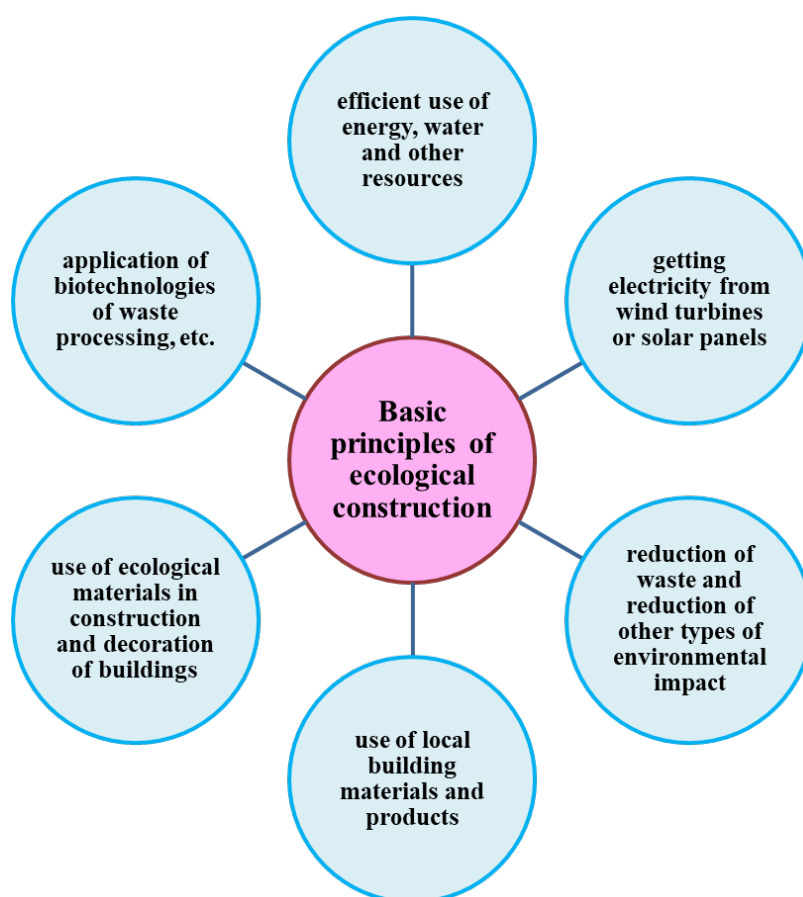

Fig. 1. Basic principles of ecological construction

The popularity of ecological construction can be evidenced by the experience of some construction companies in Ukraine. The companies "ECODOM", "Eco House", which build housing from energy-efficient and

natural materials, as well as the company "Ecstroy", which produces ready-made blocks for construction from straw and reeds, are successfully working in this direction [14].

The Eco House company is engaged in the construction of houses in Kiev and the Kiev region using both classical and new technology, while using ecological materials. They offer houses made of bricks, aerated concrete, foam blocks, ceramic blocks, adobe and straw and wood.

The company "ECODOM" has existed since 2010 and has its branches in 10 regions of Ukraine. She is engaged in the construction of houses from ceramic blocks, aerated blocks, bricks and straw. In particular, 48 houses were built from straw during the entire existence of the company.

"Green" business is created to meet the needs of society for products and services that have less impact on the environment and improve its condition [18]. The emergence of "green" business is associated with the emergence of people's awareness of the importance of the impact of economic activities on the environment.

Now it is difficult to assess the volume of "green" business in Ukraine due to the lack of sources for the accumulation of statistical information and the classification of economic activities. Despite this, Ukraine has great potential for the development of "green" business. Its role is constantly growing in the current economic situation, which requires constant saving of resources and energy. Energy saving technologies have the largest share.

Ideas for the development of "green" business are based on public awareness of the importance of ecological issues, which in turn creates a demand for ecological products and services. Given that the level of awareness of the importance of ecological issues grows over time, the demand for ecological products and services is also growing along with opportunities for the development of entrepreneurship [15].

Over time, the demand for ecological products and services will grow, which will replace older and less ecological friendly ones. If the company wants to develop, then it needs to listen to the desires and expectations of consumers.

Ecological, or "green" construction is based on the principles of energy conservation and environmental friendliness. To save resources, it is recommended to increase the energy efficiency of buildings, reduce energy consumption, and use wind and solar energy [15]. It is also recommended to use ecological building materials and technologies, in particular, energy saving strategies in the construction industry [18].

The goal of "green" construction is to provide a comfortable and safe living. With ecological construction, the negative impact on the environment is reduced and the operating costs for maintaining the house are further reduced, as well as comfortable living conditions are provided. Over the past 10-15 years, "green" construction has become quite popular and is developing.

The development of "green" construction directly depends on the technological level of the country and on society's awareness of environmental principles [19].

Ukraine has favorable prospects for the development of ecological construction. This is due to a number of reasons, the main ones of which are:

- course towards integration into the European space, reorientation to EU standards in construction and architecture;
- energy security;
- growing interest in "green" construction on the part of both professionals and consumers.

As a result of the spread of the idea of "green" construction in Ukraine, more and more professionals, experts and businessmen are interested in applying these principles in their projects.

But today the direction of "green" construction in Ukraine is only at the initial stage of development. Few implemented projects and companies that actively use the principles of "green" construction [19].

Therefore, for the development of LLC "CK "Zhytlo-Bud" ne of the new directions, it is advisable to choose "green" construction. The company has developed and proposed for implementation a business plan, the essence of which is the construction of low-rise wooden houses. The project is planned to be implemented in the Poltava United Territorial Community. Market analysis, its segmentation assumes the distribution of the market into consumer groups by age (Fig. 2).

Let's estimate tendencies of development of "green" construction taking into account possible demand on age of consumers (Fig. 3).

The age group of potential consumers who will be able to create the main demand for the products of "green" construction of LLC "CK "Zhytlo-Bud" is 88%.

Ecological construction involves the construction of houses from ecological materials. Currently, the most popular ecological building materials in Ukraine are wood and straw, which have both advantages and disadvantages.

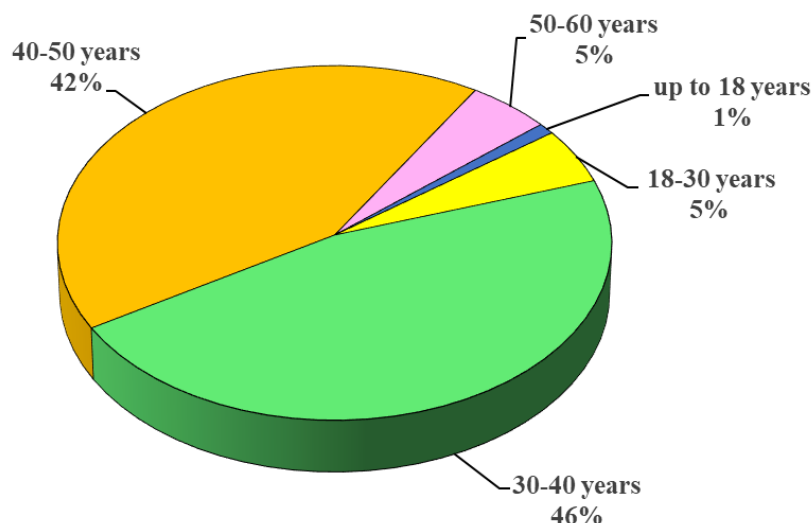

Fig. 2. Market segmentation by age

up to 18 years	• young people most likely will not create a demand for ecological construction, because at this age most of them study or start working, therefore they do not have enough money
18-30 years	• consumers of this age will create little demand, because they are just starting their careers and do not invest in construction.
30-50 years	• consumers who create the main demand for ecological construction, because at this age most people are already self-realized
50-60 years	• this part of consumers will also make up a small percentage of demand, because most of them have already purchased their own housing or will not do it due to personal convictions
over 60 years	• people of retirement age are almost not consumers due to low purchasing power

Fig. 3. Characteristics of consumer groups to create demand for "green" construction products

Wooden house – more popular than straw. Let's compare wood with other most common building materials (Table 1).

Table 1

The main indicators of houses from different building materials

Characteristic	Wood house	Brick house	Aerated concrete house	Straw house
Environmental friendliness, %	83-87	63	75	98
Thermal conductivity, (W/m* K)	0,09-0,12	0,78	0,25	0,055
Strength, kg/m ²	38-44	100-200	25-45	18-45
Vapor permeability, mg/m*g*Pa	0,06-0,08	0,11	0,3	0,27
Durability, years	60-125	50-150	50-110	50-100
The need for insulation	no	yes	yes	no

So, really, wood is an ecological building material that perfectly retains heat, which will save on heating. Such a house does not need insulation, but its strength and durability is low compared to other building materials.

Now the most popular building materials are brick and aerated concrete, because they are the most accessible to people and outperform environmental materials in almost all respects. This means that, despite the fact that the issue of ecological becomes more relevant over the years, the percentage of people who realize this is growing, but less environmentally friendly building materials will still be used in construction for a long time.

Taking this into account, for LLC "CK "Zhytlo-Bud" ecological construction can only be an additional type of activity due to the low demand for ecological products.

LLC "CK "Zhytlo-Bud" has two main competitors – LLC "Intera-stroy" and LLC "Servus". Their strengths and weaknesses are shown in Fig. 4.

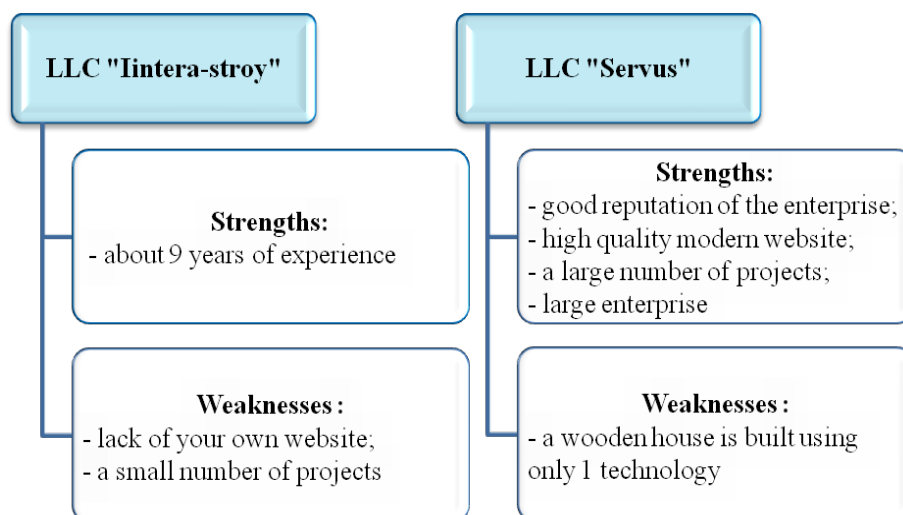

Fig. 4. Strengths and weaknesses of the main competitors of LLC "CK "Zhytlo-Bud"

The enterprise LLC "CK "Zhytlo-Bud" is proposed to use Canadian technology for the implementation of the business plan. "Canadian House", assembled on the basis of a reliable wooden frame made of high-quality timber, is pre-treated with environmentally friendly antibacterial and fire-fighting agents, and is able to withstand the pressure of any natural elements. Internal surfaces can be insulated at the request of the client. One of the advantages of this technology is the construction time (approximately 1-3 months for the construction of a medium-sized house). The foundation of such a house, due to its lower weight, and hence the load, will cost much less than the foundation of a stone or brick house. Although wood as a building material is more expensive, the transportation costs for the construction of 1 m² of wall will be 30 times less than for the construction of a brick house. Another advantage of such houses is, of course, savings in heating costs, which in our time is a rather urgent problem. On average, the heat transfer coefficient of a frame wall is almost 20 times less than a brick one. It has been proven in practice that with a constant increase in energy prices, a frame building will fully pay for itself in up to 10 years. Due to the absence of "cold bridges", frame houses are much warmer than brick and stone ones.

The popularity of eco-friendly houses is evidenced by their increasing number, especially outside the city of Poltava. So, in the village of Verholy, Poltava city community, there is Verholy Relax Park – an authentic spa hotel in the middle of the forest. Its concept is to protect the environment, preserve the forest and grow organic vegetables. Most of their cottages are built of wood. Verholy Relax Park is a very popular place not only among Poltava residents, but even among people from other cities precisely because of their concept of environmental friendliness.

An important aspect of economic activity is the marketing component. So, for the successful implementation of the business plan of LLC "CK "Zhytlo-Bud" it is proposed to pay attention to the marketing policy. Creation of your own website will attract more customers and promote the promotion of products on the market. In addition to information about the company itself, a potential consumer can find many other additional interesting information about its products. For example, the advantages and disadvantages of a particular building material, reviews, examples of projects, portfolios, etc. In addition, advertising on television, radio, social networks will also help expand the client base.

The development and implementation of standards for "green" construction in Ukraine will stimulate the development of business, innovative technologies and the economy, improve the quality of life of people and the state of the environment [20].

Developed countries have been effectively implementing "green" construction technologies for many years. The main incentive for this is the awareness by all stakeholders of the ecological, economic and social benefits of "green" construction.

Conclusion. There are two important perspectives for companies choosing an ecological direction for themselves. First, the introduction of ecological business principles is one of the manifestations of corporate social responsibility, and a corporate culture focused on caring for the environment allows you to attract new customers and improve your competitiveness in the market. Secondly, an enterprise with the right corporate values attracts the most progressive part of the labor market participants, because highly qualified workers are interested not only in material benefits, but also in the opportunity to develop in an innovative, dynamic, responsible company. "Green" construction, in addition to a positive impact on the natural environment, also has an impact on human health and the economy of the country as a whole.

LLC "CK "Zhytlo-Bud" plans in the future to expand its capabilities and apply the latest and most effective technologies for the construction of eco-friendly houses. A small business taken separately has a small impact on the environment, but their cumulative impact is significant, so it is quite important to develop a "green" business and translate it into the economic activities of small businesses. The introduction of "green" construction in Ukraine will maximize economic and environmental performance, as well as provide a number of social benefits.

REFERENCES:

1. Dykan, E.V. (2017). "Development of small business in Ukraine: problems and ways of security". *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, no. 57, pp. 58–66.
2. Krysak, A. (2017). "Current problems of small enterprises in Ukraine". *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 21, pp. 14–17.
3. Mirosnyk, R. and Prokopieva, U. (2020). "Development of small and medium-sizes businesses in Ukraine: problems and possibilities". *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*, no. 1, pp. 63–71.
4. Kushnir, O.K. (2015). "Small business in Ukraine: development problems". *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka*, vol. 10, pp. 178–183.
5. Omelianenko, T. and Korotkova K. (2020). "Development of small entrepreneurship and small business in Ukraine: the factors of influence and current trends". *Efektivna ekonomika*, [Online], no. 1. Available at: 10.32702/2307-2105-2020.1.9 (accessed 12 October 2021).
6. Prychepa, I.V. "Prospects for the development of entrepreneurship in Ukraine in the context of globalization and European integration". Available at: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17096/2270.pdf?sequence=3> (accessed 10 October 2021).
7. Lozovskyi, O.M. and Yaremko, A.O. (2017). "The main tendencies of the development of small business in Ukraine". *Ekonomika ta suspilstvo*, [Online], no. 13, pp. 78–582. Available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/96.pdf (accessed 12 October 2021).
8. Goby, I. and Melnyk, M. (2015). "State support for small business development in Ukraine in crisis". *Agrosvit*, vol. 10, pp. 65–69.
9. Samer, M. (2013). "Towards the implementation of the Green Building concept in agricultural buildings: A literature review". *Agricultural Engineering International: CIGR Journal*, vol. 15, no. 2, pp. 25–46.
10. Bibik, N. (2014). "Construction as an innovative approach to the formation of sustainable development of Ukraine". *Ekonomika budivnytstva i mis'koho hospodarstva ekonomiky*, no. 1, pp. 23–29.
11. Conlon, E. and Glavas, A. "The Relationship Between Corporate Sustainability and Firm Financial Performance". *The Business Case for Green Building*. Available at: <http://www.usgbc.org/articles/business-case-green-building> (accessed 12 October 2021).
12. Vinnik, I. and Garasim, L. "Green business – development of the country". Available at: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/25680/2/FMZKP_2018v2_Vinnik_I-Green_business_development_10-11.pdf (accessed 12 October 2021).
13. Vasiuta, V. and Shabazova, Y. (2021). "Entrepreneurship development in Ukraine: a place in the rating of the world bank "DOING BUSINESS". European scientific discussions. Abstracts of the 4th International scientific and practical conference. Potere della ragione Editore. Rome, Italy, pp. 516–519. Available at: <https://sci-conf.com.ua/iv-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-european-scientific-discussions-26-28-fevralya-2021-goda-rim-italiya-arhiv/> (accessed 12 October 2021).
14. Yorkina, N.V, Chernyak, E.B. "Green business in Ukraine: realities and prospects of development". Available at: http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/11379/1/%D0%94%D0%95%D0%90_%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%8C_2020-97-100.pdf (accessed 12 October 2021).
15. Marushevsky, G. and Hickman, D. (2017). "Green business" for small and intermediary enterprises" [«Zelenyj biznes» dlia malykh i serednikh pidpriemstv]. Proekt mizhnarodnoi tekhnichnoi dopomohy «Partnerstvo dlia rozvytku mist». Kyiv.

16. World Green Building. Available at: <http://www.worldgbc.org> (accessed 12 October 2021).
17. "World Green Building Trends 2018 SmartMarket Report" (2018). Available at: <https://www.worldgbc.org/news-media/world-green-building-trends-2018-smartmarket-report-publication> (accessed 14 October 2021).
18. Vasiuta, V.B. and Vasiuta, V.V. (2019). "Energy saving strategies for building enterprise". *Zbirnyk naukovykh prats II Mizhnarodnoi ukraino azerbajdzhanskoi konferentsii «Building Innovations-2019»* [Proceedings of the II International Ukraine-Azerbaijan Conference "Building Innovations-2019"]. National University, Poltava, pp. 450–452.
19. "Green innovations – realities and prospects. Green construction in Ukraine" (2017). Available at: <https://ns-plus.com.ua/2017/08/05/zeleni-innovatsiyi-realiyi-ta-perspektyvy-zelene-budivnytstvo-v-ukrayini/> (accessed 14 October 2021).
20. Bilyk, O.A. (2016). "Green building: concept, reasons and development trends". *Naukovyj visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu*, vol. 20, no. 1, pp. 53–57. Available at: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_20/1/15.pdf (accessed 14 October 2021).

UDC 330.3:69.003

JEL O14, L74, M21

Viktorii Vasiuta, Ph.D (Technical), Associate Professor. **Daryna Kryvoshei**, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". **Oleksandr Tovstun**, Entrepreneur, Deputy Director of the Proton Small Enterprise. **"Green" construction as a promising direction for the development of small entrepreneurship in Ukraine.**

The article is devoted to the topical issue of introduction of "green" construction technology, which can become one of the ways to develop small business in Ukraine. It is noted that small business is an important sector of the national economy. The activity of small enterprises in the field of construction deserves special attention. Ecological construction is a modern direction in the field of housing construction.

The authors present the basic principles on the basis of which ecological construction is carried out. The experience of some construction companies in Ukraine is analyzed. The article emphasizes that the development of "green" construction directly depends on the technological level of the country and public awareness of the importance of environmental issues. Given that the level of awareness is growing over time, the demand for environmentally friendly products and services is also growing along with opportunities for business development. This confirms the experience of countries that have already achieved the greatest success in the development of "green" construction. Ecological, or "green", construction is based on the principles of energy saving and environmental friendliness, which are currently relevant issues. The purpose of ecological construction is to ensure comfortable and safe living. Ecological construction reduces the negative impact on the environment and further operating costs for the maintenance of the house, as well as provides comfortable living conditions. Ukraine has favorable prospects for the development of ecological construction. The authors note that so far the direction of "green" construction in Ukraine is at an early stage of development. There are not many implemented projects, and the number of companies that actively use the approaches of "green" construction is also insignificant. Therefore, it is expedient to choose "green" construction as one of the new directions of development of the small business entity LLC "BC ZHYTLO-BUD". The company was offered to implement a business plan, the essence of which is the construction of low-rise buildings made of wood. A comparative analysis of the characteristics of wood with other most common building materials. It is recommended that BC ZHYTLO-BUD consider ecological construction as an additional activity due to low demand for ecological products in Ukraine.

Key words: entrepreneurship, small enterprise, "green" construction, ecological construction, development.

УДК 330.3:69.003

JEL O14, L74, M21

Васюта Вікторія Борисівна, кандидат технічних наук, доцент. **Кривошей Дарина Сергіївна**, здобувач вищої освіти, спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Товстун Олександр Маркович**, підприємець, заступник директора МП «Протон». **«Зелене» будівництво як перспективний напрям розвитку малого підприємництва в Україні.**

Стаття присвячена актуальному питанню впровадження технології «зеленого» будівництва, що може стати одним із шляхів розвитку малого підприємництва в Україні. Зазначено, що мале підприємництво є важливим сектором національної економіки. Особливої уваги заслуговує діяльність малих підприємств у сфері будівництва.

Екологічне будівництво виступає сучасним напрямком в сфері житлового будівництва. Авторами наведено основні принципи, на основі яких здійснюється екологічне будівництво. Проаналізовано досвід деяких будівельних компаній в Україні. У статті наголошено, що розвиток «зеленого» будівництва безпосередньо залежить від технологічного рівня країни та від усвідомлення суспільством важливості екологічних питань.

Враховуючи, що рівень усвідомлення із часом зростає, то попит на екологічно чисту продукцію та послуги також зростає разом із можливостями для розвитку підприємництва. Це підтверджує досвід країн, які вже досягли найбільшого успіху у розвитку «зеленого» будівництва. Екологічне, або «зелене», будівництво засноване на принципах енергозбереження та екологічності, що наразі є актуальними питаннями. Мета екологічного будівництва полягає у забезпеченні комфортного та безпечного проживання. Під час екологічного будівництва зменшується негативний вплив на довкілля та у подальшому експлуатаційні витрати на утримання будинку, а також забезпечуються комфортні умови проживання. Україна має сприятливі перспективи для розвитку екологічного будівництва. Автори зазначають, що поки що напрям «зеленого» будівництва в Україні знаходиться на початковій стадії розвитку. Реалізованих проєктів не так багато, та й кількість компаній, що активно використовують підходи «зеленого» будівництва, також незначна. Тому одним з нових напрямків розвитку суб'єкта малого підприємництва ТОВ «БК «ЖИТЛО-БУД» доцільно обрати «зелене» будівництво. Товариству запропоновано до реалізації бізнес-план, сутність якого є зведення малоповерхових будинків з дерева. Проведено порівняльний аналіз характеристик деревини з іншими найбільш розповсюдженими будівельними матеріалами. Рекомендовано ТОВ «БК «ЖИТЛО-БУД» розглянути екологічне будівництво як додатковий вид діяльності через невисокий попит на екологічну продукцію в Україні.

Ключові слова: підприємництво, мале підприємство, «зелене» будівництво, екологічне будівництво, розвиток.

FEATURES OF HR-MANAGEMENT INTRODUCTION IN THE BANK ACTIVITIES

Alina Chaikina*, PhD in Economics,
Associate Professor of Management and Logistics Department
National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”
Nina Ivasenko, Masters’s Degree Student
National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”

* ORCID 0000-0003-3821-2079

© Chaikina A., 2021

© Ivasenko N., 2021

Стаття отримана редакцією 19.11.2021 р.

The article was received by editorial board on 19.11.2021

Introduction. The strategy of HR management in European companies is based on three main parameters: correct selection and placement of personnel, investment in employee development and an effective system of tangible and intangible motivation. Despite the existing differences related to the national mentality, there are a number of common features between the Ukrainian and European management culture, which allows transform management in practice.

It is worth noting that HR management is a key part of management that affects all other aspects. Moreover, more and more business processes in developed economies are already performed automatically, there is a relentless process of digitalization of management with the latest innovative technologies, in this regard, the employee is also required to perform increasingly complex, intelligent, innovative, creative tasks.

The creative potential of the employee in turn determines the overall innovative potential of the business and implies that the employee must not only qualitatively perform the tasks set before him, but also constantly improve their methods of work, increase efficiency, make innovative (innovative) proposals. One of the indicators of “innovation proposals the effectiveness” of employees can be, for example, savings from their implementation or added value from the development of new activities.

Main material of the research. Statistics from a number of European countries show a high level of spending on staff training and development in Europe. On average, European companies spend from 1 to 2% of the total salary fund on human capital development programs. However, despite the fact that European countries are characterized by the same principles of HR management, the effectiveness of human capital in different countries varies greatly. One of the main indicators of HR efficiency is the indicator of “labor productivity”. The Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), which includes developed market economies, provided statistics on overall labor productivity at the country level. The indicator was calculated as the level of GDP (in current prices, in US dollars), created by the country for 1 hour of the working day by one employee [1].

If we take the US productivity rate as 100%, the average level of labor productivity in OECD countries is 74%. At the same time, labor productivity in the EU area is much higher than average – its level is about 84.5%.

Norway, Ireland and Luxembourg are ahead of the United States in terms of productivity, Germany and France are also in the lead, while labor productivity in Spain, Italy, Portugal, Greece and the Czech Republic is less than ten percent or more. It is also obvious that not only labor productivity in units of GDP, but also the quality of goods and services produced, as well as innovative business activity are far from identical between different European countries.

In Ukrainian banks, the effectiveness of HR management remains extremely low compared to most developed countries in the West. The average employee productivity in Ukraine is only a third of the same figure in the United States, and many times lower than the productivity in Northern Europe and Japan. Analyzing

various factors, we can conclude that the reason for such low rates is not so much technical backwardness of production, as inefficient management style, commonly used in Ukrainian banks [6].

To analyze the features of the HR management implementation, we chose the object of study banking institution JSC “PrivatBank”, which despite the economic crisis, the coronavirus pandemic, hostilities in eastern Ukraine occupies a leading position in the market in Ukraine, except moreover, it is one of the most modern banks in the world.

This was facilitated by the bank’s chosen strategy aimed at digitalization, which fully met its expectations: increased the bank’s income, met customer needs, reduced queues and improved the quality of service. The researched bank was one of the first to introduce online customer service using the Privat24 software application, which is also available by phone. All other banks of Ukraine in this direction imitated JSC “PrivatBank”.

Considering the staff of JSC “PrivatBank” it can be noted that the bank’s management is trying to form a team of highly qualified specialists who can quickly solve the most complex problems and meet the rapidly growing needs of customers in banking services.

The structure and number of staff are determined by the functional structure of this bank, so the number of bank staff in 2020 increased by 3075 people, which is 12.8% more than in 2018 (Table 1). The average analysis of the staff for 2018–2020 shows that the number of staff is growing every year. This course of events is related to the expansion of the branch network of JSC “PrivatBank” [8].

At the moment, the bank’s employees not only have financial education, but also have communication skills, know marketing and know how to sell banking products, communicative, customer-oriented, able to learn and professionally, as well as personally develop.

Table 1

Analysis of the number and maintenance costs of JSC “PrivatBank”

	2018	2019	2020
Average number of staff (employees), persons	20875	22140	23950
Staff costs, UAH	3 048 770	3 170 158	3 477 250

For effective management and motivation, staff should be divided by age, gender, experience in the bank [7]. First, we analyze the staff of JSC “PrivatBank” by age (Figure 1).

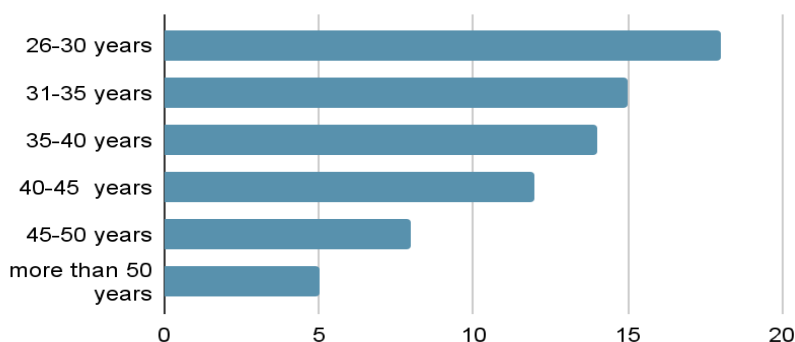

Fig. 1. Average age of staff of JSC “PrivatBank”, %

This analysis shows that mainly JSC “PrivatBank” employs young people aged 21 to 25 years. This is due to the fact that the bank focuses on young professionals who have already graduated or are just getting an education and have no experience. With the help of online practice, recruiters have the opportunity to get acquainted with potential employees and then offer the best students employment. The average age of staff is 31-35 years, the lowest percentage is occupied by employees over 50 years.

The analysis of the bank’s staff by gender shows that the bank employs more women than men: 60% – women and 40% – men.

The next stage of personnel analysis will be the analysis of employees by level of education (Fig. 2). Most employees of JSC “PrivatBank” have higher education, which corresponds to the position profile. The bank has created favorable conditions for higher and postgraduate education, more than 50% of employees annually improve their skills [8].

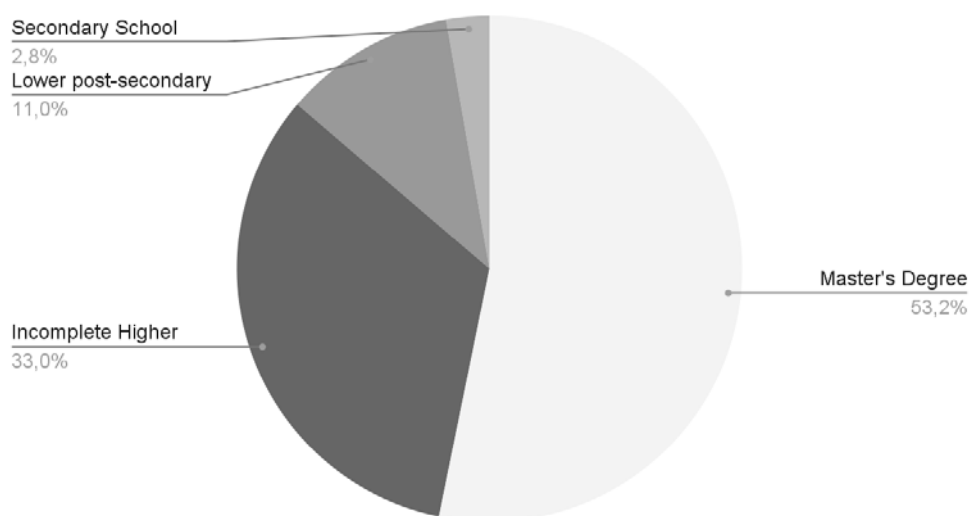

Fig. 2. Level of education of employees of JSC CB "PrivatBank", %

Analysis of staff by work experience (Fig. 3) in JSC "PrivatBank" shows that most people work in the bank for 3-5 years.

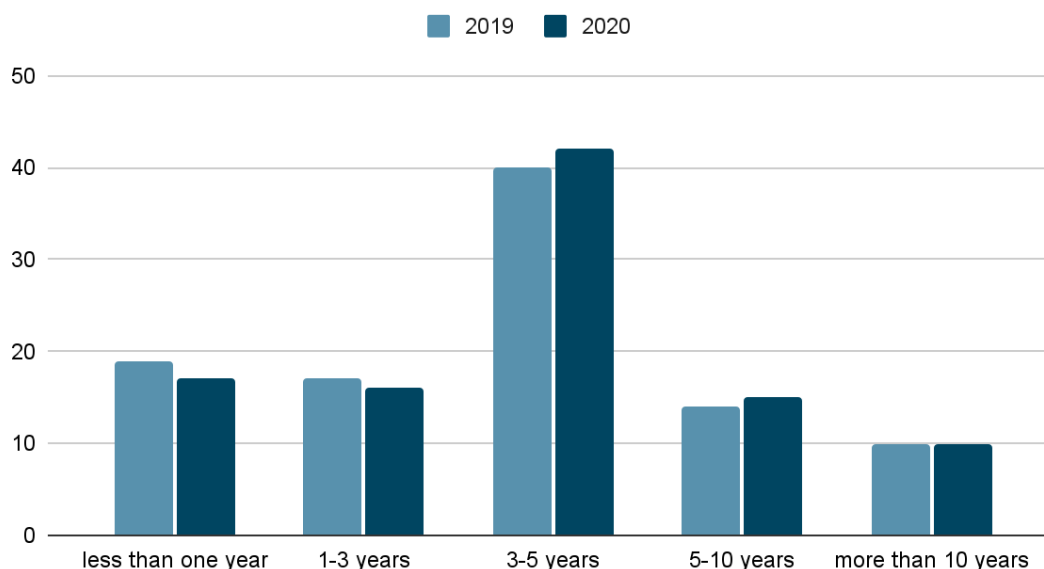

Fig. 3. Analysis of staff by work experience in JSC "PrivatBank", %

JSC "PrivatBank" actively hires students, young people who have minimal or no work experience. This factor motivates young professionals to go to work in this bank but given that one of the most important methods of motivation is a salary, having worked for a short time in PrivatBank, young people change jobs. Specialists are moving to competitors because of higher wages and better employee motivation.

Although there are employees who remain in the same place, but not because they are loyal to the bank, as management may mistakenly believe, but for fear of losing their jobs in the new economic environment.

To solve this problem, managers need to practically explore the level of employee satisfaction with their profession and understand what factors push them to change jobs.

For this purpose, an anonymous survey was conducted, in which 50 employees of JSC "PrivatBank", who hold various positions, took part. The purpose of this survey is to determine how employees relate to existing methods of motivation and their expectations. The developed questionnaire and constant monitoring will allow the bank's management to see what methods of motivation are necessary for the successful work of staff and which significantly affect the efficiency of work.

The survey showed the following results:

- 56% of the bank's employees are dissatisfied with their work, noting that the main reason is insufficient wages;
- 81% of employees clearly understand what remuneration they receive for the results of their work, but 19% of respondents do not know exactly how this accrual takes place and for what;
- 76% of employees believe that the work they perform corresponds to their qualifications, 24% do not agree with this;
- 69% of employees assess the psychological climate in JSC "PrivatBank" as normal, but 31% of employees experience psychological stress while in the team.

The analysis showed that the management of JSC "PrivatBank" should pay attention to the introduction of new approaches to its personnel management. Moreover, due to globalization, modern managers have the opportunity to objectively assess the advantages and disadvantages of each management style and try to transform their positive features to ensure the sustainable development of the banking institution. It became obvious that it is necessary to try to create a new management style that would combine the advantages of both styles – an effective decision-making system, control, and a high degree of employee independence, which motivates them to improve quality and initiative, creativity and labor productivity.

Such HR management systems include the Harzburg model of management, which originated in Germany and is based on the delegation of authority and responsibility. The basic idea of the model developed by Professor R. Hahn is that each employee in the company must be given a certain range of tasks and powers, within which he has the right to act independently and make decisions. The structure of the Harzburg management model can be described as a four-stage scheme (Figure 4).

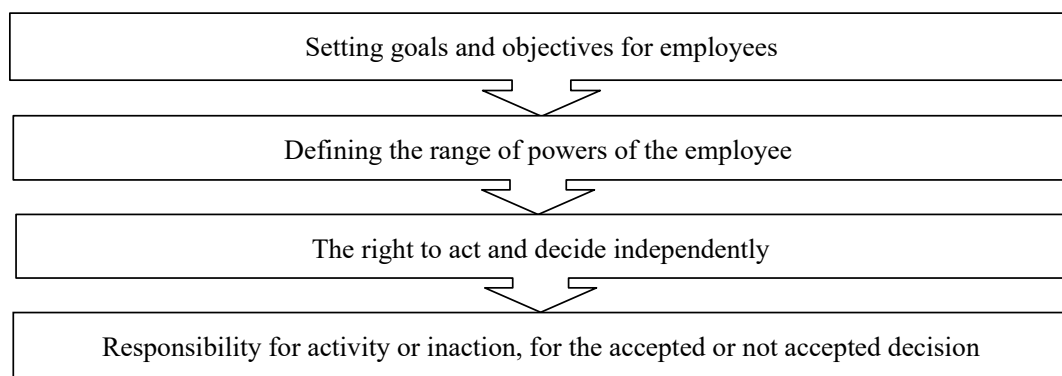

Fig. 4. Structure of the Harzburg management model

This scheme is the basis for the development of "Employee Workplace Description" (EWD), which is a document that sets out for the employee purpose and objectives of his workplace, the range of powers delegated to him to solve tasks, and determines the level of responsibility for actions or inaction. Responsibility is a central element of a management model based on the delegation of authority. The idea that senior management should be responsible for everything that happens in the company, unfortunately, and today is in the minds of some managers and is a major obstacle to self-initiative of employees [2].

The manager can not and should not have knowledge that exceeds the competencies of employees in areas such as accounting, law, engineering, office work and others. The task of a modern manager is to ensure the development and implementation of the company's strategy, select competent employees, give them their own range of powers that corresponds to their competence, motivate them to make independent decisions within this range, as well as exercise control. That is, the manager acts as a super dispatcher, who organizes and directs all employees potential in the right direction to ensure sustainable development of the enterprise.

The authority of a new type of leader is based on being able to manage people who are more competent within their authority. In this regard, the Harzburg model provides division of responsibilities into 2 types: responsibility for actions and responsibility for leadership [3].

As the position of the leader in the management hierarchy increases, the share of his responsibility for management increases and the volume of specific types of work (actions) decreases and thus the level of responsibility decreases.

The model of authority delegation also pays great attention to the formation of soft-skills management of the bank, which provides skills for effective team management, ensuring a high level of communication and information exchange within the enterprise, introducing new types of staff motivation, forming interpersonal relationships based on respect and trust, ensuring a positive climate in the team, etc.

One of the most important principles of the delegation authority system is the obligation to control employee's work by his immediate supervisor. In contrast to the authoritarian management system, where total control is widespread, which involves manager intervention in all employee processes and is associated with distrust, in the Harzburg model of management the main task of control – to identify possible errors in the employee, give him feedback on the results work performed, to give the opportunity to correct mistakes and shortcomings in the work, as well as to spread the “positive experience” within the company. As in the case of liability, control over its content is divided into 2 types: control over professional activities and control over human management [4].

In general, the model of authority and responsibility delegation is a successful combination of authoritarian and democratic management style. By clearly delineating the powers and responsibilities of each employee at any level of the hierarchy, as well as the development of social competencies of the leader, it allows to combine the independence and initiative of employees with control and a transparent decision-making system. In addition, the proposed management style will promote the development of horizontal communications and collegial cooperation in JSC “PrivatBank”, improve the microclimate, promote more trusting relations, but may also reduce the authority of the head as a whole, so it is recommended to apply to the already formed team which works together over a period of time.

The advantages for JSC “PrivatBank” in the application of the Harzburg model are presented in Table 2. Examples of a number of German and European companies demonstrate serious practical results of this model, which are related to the employee's efficiency and their level of innovation.

Table 2

Advantages for JSC “PrivatBank” in the Harzburg model application

Performance parameters	Mechanism of management style influence based on delegation of authority
Labor productivity	A clear understanding of the tasks range, availability of a detailed description of delegated powers, lack of functions duplication among employees, presence of a well-established system of collegial cooperation can significantly reduce the time of work.
Quality of work	Increasing the level of responsibility by allocating an “independent area” of work, ability to make decisions independently, motivation of the employee to constantly improve the quality of their work. The employee knows that the person is responsible for the result.
Innovations	Innovations related to the “functioning” of the bank: even ordinary employees are motivated to be creative, as they are given the right to make independent decisions within the delegated powers. The result is the implementation of innovation proposals of employees. Innovations related to the “development” of the bank: thanks to the system of delegation, managers have time to develop new strategic directions of development, they get the opportunity to realize their creative potential without exchanging total control of employees and routine work.

Personnel management in the bank has its own specifics, which is based in particular on recruitment, motivation and adaptation. During personnel management, manager faces such problems as staff turnover, staff dissatisfaction with working conditions and remuneration, stressful situation when working with clients.

Economic, administrative and socio-psychological methods are often used to manage personnel. We should not forget that an important role is played by personnel assessment, staff development planning, assistance in adaptation. Keep in mind that all management decisions should be based on receiving feedback from employees. Detection of feedback between the management and staff of the bank can be through the use of techniques such as:

questionnaires (questions for questionnaires of bank employees are formed in such a way as to cover as many areas as possible that affect on staff performance);

informal conversations (usually between a manager and an employee in an informal setting and can be very meaningful to the employee. The manager can obtain valuable information about problem areas in the employee activity or the department as a whole).

Thus, one of the most important factors influencing productivity, quality of products and services, speed of development and dissemination of innovations is the effectiveness of HR management, which is directly

related to the management style used in the banking institution. Ineffective management style, which has traditionally developed in Ukrainian banks, is associated with such features as: manager's distrust of employees, unwillingness of employees to make decisions, "collective responsibility" as opposed to individual, punitive initiative, negative motivation (fear of punishment stronger than incentives tangible and intangible motivation). Ukrainian banks have many reserves in the field of effective management of employees based on the use of a set of mechanisms for delegation of powers, intangible motivation, collegial cooperation. Managers of Ukrainian companies and banks are currently focused on developing and following the European model of HR management, as every year the Ukrainian labor market is filled with international companies, employees have the opportunity to train abroad, gain best practices, which primarily increases productivity, but also on the other hand, it helps to increase wages, increase the level of motivation, and gradually move from an authoritarian to a democratic style of government.

REFERENCES:

1. The future of the labor market. Confronting trends that will shape the work environment in 2030. Available at: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2020/workforce-of-the-future-ukr.pdf>
2. Priyatelchuk O.A. (2020). The place of HR in the modern concept of enterprise management. *Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization: International Scientific Conference*. January 29, 2020. Klaipeda, pp. 182–187.
3. Dealing with disruption 16th Annual Global CEO Survey. Available at: <https://www.pwc.com/gx/en/ceo-survey/2013/pdf/pwc-globalceo-survey-2013-forest-paper-packaging-key-findings.pdf>
4. Why People Lose Motivation – and What Managers Can Do to Help. Available at: <https://hbr.org/2020/02/why-people-lose-motivation-and-what-managers-can-do-to-help>
5. Function of work motivation, its components, theories, ways. Institute of Municipal Management and Business. Available at: <http://mirznanii.com/a/268166/funktsiya-motivats-trudovo-dyalnost-komponenti-teor-shlyakhi>
6. Sullivan D. Strategic role of HR-service, understanding the role of human resources management in the context of the model "Five levels of HR contribution". Available at: <http://www.management.com.ua/hrm/hrml25.html>
7. Employer brand: what it is, why, what are the types. SUNVERY. 2021. Available at: <https://sunvery.com.ua/uk/brend-robotodavtsiashcho-tse-take-dlia-choho-iaki-ie-vydy>
8. Consolidated annual financial report of JSC "PrivatBank" 2020. Available at: <https://privatbank.ua/about/finansovaja-otchetnost>
9. Statute of JSC "PrivatBank", approved by the Order of the Ministry of Finance of Ukraine.

UDC 330

JEL J53, M54

Alina Chaikina, PhD in Economics, Associate Professor of Management and Logistics Department. **Nina Ivasenko**, Masters's Degree Student. National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". **Features of HR-management introduction in the bank activities.**

It was proved that the effectiveness of HR management in Ukrainian banks remains extremely low compared to most developed countries in the West. It was found that the average labor productivity of employees in Ukraine is only a third of the same figure in the United States, and many times lower than labor productivity in Northern Europe and Japan. The authors analyzed the JSC "PrivatBank" activities and identified features of the HR-management implementation. The study showed that JSC "PrivatBank" despite the economic crisis, the coronavirus pandemic, the conduct of hostilities in the eastern part of Ukraine occupies a leading position in the market in our country. The analysis revealed that PrivatBank actively hires students, young people who have minimal or no work experience, but after working for a short time, young people change jobs. Specialists are moving to competitors because of higher wages and better employee motivation. It was found that employees working in the bank remain not out of loyalty to the bank, as management may mistakenly believe, but out of fear of losing their job in the new economic environment. An anonymous survey allowed us to determine how employees feel about existing methods of motivation and their expectations. The analysis showed that the management of JSC "PrivatBank" should pay attention to the implementation of new approaches to personnel management. Moreover, due to globalization, modern managers have the opportunity to objectively assess the advantages and disadvantages of each management style and try to transform their positive features to ensure the sustainable development of the banking institution. It was proved that the task of the manager is to develop and implement the company's strategy, select competent employees, give them their own range of powers that corresponds to their competence, motivate them to make independent decisions within this range, as well as control. It was proposed to implement the Harzburg management model and identify the benefits for JSC "PrivatBank" in its application.

Key words: management, banking institution, HR management, management models.

УДК 330.658

JEL J53, M54

Чайкіна Аліна Олександрівна, кандидат економічних наук. **Івасенко Ніна Олександрівна**, магістрантка. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Особливості впровадження HR-менеджменту в діяльність банківської установи.**

Доведено, що в українських банках ефективність HR-менеджменту залишається вкрай невисокою порівняно з більшістю розвинених країн заходу. Виявлено, що середня продуктивність праці співробітника в Україні становить лише третину від аналогічного показника в США, і в рази нижча, ніж продуктивність праці в країнах Північної Європи та Японії. Авторами проаналізовано діяльність АТ КБ «ПриватБанк» та виявлено особливості впровадження HR-менеджменту. Дослідження показало, що АТ КБ «ПриватБанк» незважаючи на економічну кризу, пандемію коронавірусу, ведення військових дій на східній території України займає лідируючі позиції на ринку в нашій країні. У ході аналізу виявлено, що ПриватБанк активно приймає на роботу студентів, молодь, у яких мінімальний досвід роботи або взагалі відсутній, але пропрацювавши недовгий час молодь змінює місце роботи. Фахівці переходять до конкурентів через вищу оплату праці і кращу мотивацію співробітників. Виявлено, що співробітники, які працюють в банку, залишаються не через лояльність до банку, як помилково може вважати менеджмент, а від страху втрати роботу в нових економічних умовах. Проведене анонімне анкетування дозволило визначити, як працівники ставляться до існуючих методів мотивації і їх очікування. Аналіз показав, що менеджменту АТ КБ «ПриватБанк» слід приділити увагу до впровадження нових підходів до управління своїм персоналом. Тим паче, що внаслідок глобалізації, сучасні менеджери отримали можливість об'єктивно оцінити переваги та недоліки кожного стилю управління та спробувати трансформувати їх позитивні риси задля забезпечення сталого розвитку банківської установи. Доведено, що завданням менеджера виступає розробка та реалізація стратегії компанії, здійснити підбір компетентних співробітників, надати їм власний діапазон повноважень, що відповідає їх компетенції, мотивувати до ухвалення самостійних рішень у рамках цього діапазону, а також здійснювати контроль. Запропоновано впроваджувати Гарцбурзька модель управління та визначено переваги для АТ КБ «ПриватБанк» у її застосуванні.

Ключові слова: менеджмент, банківська установа, HR-менеджмент, моделі управління.

MONEY, FINANCES AND CREDIT

UDC 339.139
JEL F23, O44

DOI: 10.26906/EiR.2021.4(83).2528

INNOVATIVE POLICY OF CORPORATIONS IN MODERN CONDITIONS OF INTERNATIONAL COMPETITION

Nataliia Bezrukova*, Ph.D. (Economics), Associate Professor
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

Vitalii Svichkar**, Ph.D. (Economics), Associate Professor
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

Yuliia Riznyk***, Applicant of the second level of higher education
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

*ORCID 0000-0003-3376-6718

**ORCID 0000-0001-8554-1313

*** ORCID 0000-0002-5201-4653

© Bezrukova N., 2021

© Svichkar V., 2021

© Riznyk Y., 2021

Стаття отримана редакцією 19.11.2021 р.

The article was received by editorial board on 19.11.2021

Introduction. The dynamic development of the world economy is an integral part of the process of economic transformation of any country, which, in turn, becomes the basis for change and improvement of economic entities. The modern world is characterized by the need for constant innovation and the flexibility of companies to survive in a turbulent economy. On the one hand, this trend is the key to the development of competition in the market, which inevitably forces corporations to update their development strategies, but on the other hand, reduces the chances of emergence and development of new businesses with limited stock of material and financial assets. Thus, it is innovation that becomes the driving force of development and survival of companies in today's market.

The importance of the latest developments and innovations is not limited to the microeconomic level of specific businesses. Innovations are of great importance for the development of countries and the world community as a whole. It is well known that the national economy can develop in two directions: extensive and intensive. Extensive factors of the country's development include an increase in the mass of primary resources used in the production sphere (such as labor, land, material components), and intensive factors include improving the quality of the resources used and increasing the intensity of their use. In modern conditions, the production and provision of services due to higher employment and the involvement of new natural resources is limited. Intensive factors are crucial for the country's economy. However, staff training, productivity, quality characteristics of materials and equipment, as well as their impact is determined by the speed of innovation. According to various estimates, the contribution of STP to the growth of gross domestic product (GDP) of the most developed countries is 75-100% [1].

Overview of recent researches and publications. Many scientists around the world have studied and continue to study the nature and importance of innovation for the development of the world economy, as well as the innovation policy of companies. Among them the most famous are: Schumpeter Joseph, Hanni Candelin-Palmqvist, Birgitta Sandberg, Ulla-Maija Mylly, Ravi Jain, Harry C. Triandis, Cynthia W. Weick, Baoliang Hu, Janine Fleithde, Medeiros Jose, Luis Duarte, Ribeiro Marcelo, Nogueira Cortimiglia, Gerardo R. Ungson, Yim-Yu Wong, Dirk Meissner, Maxim Kotsemir, Jaideep Anand, Gerald McDermott, Ram Mudambi, Rajneesh Narula and others.

However, many issues still remain debatable and unresolved and need further study and analysis, as the dynamic changes that occur in the world almost every day require the adjustment of existing and the development of new theoretical views on world processes.

The aim of the article is to analyze the innovation policy of modern corporations in conditions of international competition.

Basic material and results. J. Schumpeter considered the technical process to be an important factor that allows a company to temporarily make a profit that exceeds its norm within the industry. The practice of economic development of the advanced countries of the world has proved it right. New technologies, equipment, knowledge and their use in these countries form from 70 to 85% growth of gross domestic product [2]. Innovations in production contribute to scientific and technological progress, which, in turn, due to the active implementation of innovative results, leads to significant economic growth.

A market economy characterized by fierce competition requires a special approach to innovation. Aiming to increase the efficiency of activities, innovations open wide prospects for the development of modern corporations. Successful innovation enables the company to form a positive image, increase competitiveness, use limited resources more efficiently, increase profits.

Innovative type of development has a special impact on the company's management, its goals, functions, methods, forming a special autonomous core – innovation management, which directs and regulates the whole set of innovation and investment processes in the economic system to ensure complex integration of science, production and market [3].

Innovation management provides progressive, proportionate, effective development of the system, its economic stability and security. At the same time, managers should focus their efforts on four priority areas [4]:

- transformation of technical and technological base, in particular, introduction of complex mechanization and automation of production and management;
- formation of a new staff, in particular, by improving the skills and creative activity of employees;
- innovative renewal of all spheres of activity, directions of organization of production and labor, components of management systems;
- strengthening the focus of the current system of work motivation to maintain innovation, innovation climate at the enterprise.

Innovation has become one of the priority ways to develop companies and increase their competitiveness in the market. When studying the levels of innovative development of economic entities, it is important not the absolute indicator of investment in innovation, but the quantitative and qualitative parameters of products or services, ie the result of investing in innovation. Therefore, the main focus should be on the efficiency and effectiveness of innovative investments.

In today's knowledge-based economy, it is innovation in combination with professional management that forms the basis for increasing the competitiveness and profitability of companies. In general, it can be argued that any competitiveness is based on innovation, we should only distinguish between what we are talking about – innovations in management, business models or technological novelty [5].

It is important for the company not only to develop a new product, but also to make it competitive in the market. Competitiveness of a new product (or technology) means its ability to meet the demands and requirements of the market in a certain period of time and to be sold profitably if there are offers of other similar products (or technologies) on the market.

The motives for creating and selling innovations are due to a number of factors. The main factors are:

- 1) increased competition;
- 2) changes in the production and trade process;
- 3) improvement of operations technologies;
- 4) changes in the taxation system, etc.

The purpose of the purchase of innovation is to obtain funds by the business entity in the future through the sale of new products or technologies purchased today.

The main motives for buying innovations are:

- 1) increasing the competitiveness and image of the business entity;
- 2) receiving in the future income on capital invested today.

The maximum increase in competitive advantage is possible if:

- the company has a new advanced technology;

- the firm feels significant interest from consumers;
- created optimal channels in the promotion of goods;
- there is no intense competition, etc.

At the stage of the emergence of competitive advantage, the firm must define its concept and invest in the most important elements of the strategic and innovative potential of the firm. At the stage of accelerated increase of competitive advantage, the firm's strategy should be based on radical transformations, the creation of a system of relationships with partners, suppliers, consumers and others.

The current state of the world economy is characterized by clear changes in outdated views on methods and ways of doing business. Top management of companies focuses on maximizing customer satisfaction, keeping them in the base of regular customers, rather than simply increasing production. Turbulence has become the basis of all human activities. Thus, in order to maintain a competitive position in the market, even the giants of the industry are forced to resort to constant quality renewal of their activities.

Financial stability, quality products, qualified staff, market value of shares, all these are components of the company's competitive advantage (key success factors). Key success factors are a list of factors specific to a particular industry that bring it an advantage over other industries, as well as some companies in the industry over others. These factors vary depending on the characteristics of industries, market segments served, time and stage of the life cycle of the industry and enterprise. The key success factors are based on the following: scientific and technical levels of production and product, levels of marketing and management, organizational and technical levels of production processes, financial and economic levels of the enterprise, qualification levels of staff and more. Each industry has its own specific requirements for the combination of these factors, but for a prosperous enterprise of any industry, each of them can be a tool to win the competition for survival in the market [6].

All key success factors of the company are unique and are created due to the innovations of this company. However, the idea that innovation is just the number of patents for new products or services is wrong. Often innovations are the product of intangible areas of activity. One of such areas is the company's management.

In strategic management, competitiveness is often considered in two aspects [7]:

1) the competitiveness of the product (product), ie the degree of its compliance at a given time with the requirements of target groups of consumers or the selected market for the most important characteristics: technical, economic, environmental, etc.;

2) competitiveness of the enterprise is the level of its competence in relation to other competing enterprises in the accumulation and use of production potential of a certain direction, as well as its individual components: technology, resources, management (especially – strategic current planning), skills and knowledge of staff, etc. expression in such result indicators as: product quality, profitability, productivity, etc.

Usually innovations in the field of product competitiveness are associated with inventions. But we must take into account the existence of product and service innovations, because it is innovation in approaches to sales allows companies – commercial organizations, whose main purpose is to carry out economic activities (production, trade, brokerage, financial, insurance, etc.) – to generate profits without creating new product.

The essence of the company's innovation is revealed in the interaction of two main forms: physical (as a product) and dynamic (as innovative development). Competitive products are the result of the functioning of a competitive organization capable of creating, manufacturing and providing the required level of consumption for customers. The competitiveness of the organization is not its constant characteristic, it determines the ability to compete successfully, to resist in a certain period of the main competitors. With the changes in the external and internal environments, the comparative competitive advantages over other enterprises in the industry also change. Based on this, it can be argued that the competitiveness of the organization is a relative concept, because it can be determined only on the basis of comparing individual characteristics of the enterprise with the characteristics of other, similar firms [8].

The competitiveness of an enterprise depends on the object of comparison, as well as on the factors used to assess competitiveness. We can not talk about the absolute competitiveness of the enterprise: it can be “number one” in its field in the national economy and be uncompetitive in international markets.

Thus, the bulk of innovation is realized in a market economy by business structures as a means of solving production, commercial problems, as the most important factor in ensuring the stability of their operation, economic growth and competitiveness. Innovation is always focused on the market, on a specific consumer or need. In this regard, innovation must be novel, meet market demand and bring profit to the manufacturer. The purpose of innovation is to increase the return on investment.

Significant current global trends in the introduction of innovations by companies are related to the following [9]:

- 1) due to the rapid change in consumer needs, most companies are unable to grow and are forced to leave the market after two years of operation;
- 2) one tenth of the list of the 500 most successful companies in the world is updated annually (this rotation means that 10% of new companies appear, displacing market leaders due to competition);
- 3) the vast majority of companies are not able to maintain the growth of shareholder yields above average;
- 4) out of ten innovative projects, two fail, six “go to zero” and only two “ignite” the market.

It is necessary to distinguish between innovations and any minor changes in products and processes. Of great importance is such an indicator as the novelty of innovation. It is evaluated by technological parameters, as well as from market positions. With this in mind, the classification of innovations is built [10]:

- 1) depending on the technological parameters, innovation are divided into product and process:
 - product innovations include the use of new materials, new semi-finished products and components, obtaining fundamentally new products;
 - process innovations mean new methods of organization of production and can be associated with the creation of new organizational structures within the enterprise.
- 2) by type of novelty for the market there are:
 - new to the industry in the world;
 - new to the industry in the country;
 - new for the certain enterprise (groups of enterprises).
- 3) depending on the depth of change, innovation is divided into:
 - radical (basic) – the emergence of a new method of production or previously unknown product, which initiates or gives impetus to the development of a new industry, such as the invention of the steam engine, nuclear energy, radio, semiconductors, etc.;
 - improving – the introduction of new types of production that realize the innovative potential of basic innovation; they make it possible to distribute and improve the basic generations of equipment, create new models of machines and materials, improve the parameters of products;
 - modification – innovations that companies are involved in a technological process or product to delay the decline in profits and extend the life cycle of improving innovation, such as changing the design of the product, the material from which it is made, changing the way of advertising.

Innovation can be considered as a process with the use in terminological circulation of the concept of “innovation process”. Innovation process – a set of scientific and technical, technological and organizational changes that occur in the implementation of innovations. Dissemination of innovations, as well as their creation, is a component of the innovation process. There are simple natural, simple inter-organizational (commodity) and advanced innovation process [11]:

- a simple intra-organizational (natural) innovation process involves the creation and use of innovations within one organization. The innovation does not directly take the form of goods;
- in the case of a simple inter-organizational innovation process, innovations become the subject of sale in the relationship between producers and consumers. This form of innovation process means the separation of the functions of the creator and producer of innovation from the functions of its consumer;
- extended innovation process is manifested in the emergence of new manufacturers of innovation or in cases of violation of the monopoly of the pioneer manufacturer. In the conditions of commodity innovation process there are at least two economic entities: producer (creator) and consumer (user) of innovation. If the innovation is a technological process, its producer and consumer can be combined into one business entity.

The use of one or another type of organization of the innovation process in firms and corporations depends on three factors: the state of the sphere of the economic system that carries out innovations (market type, social psychology, etc.); the state of the internal environment of the economic system (financial and material resources, application of technology, etc.); specifics of the scientific and technical innovation process as an object of management. In general, the generalized logical model of the innovation process is based on two strategic lines: the growth of social needs and the development of science and technology.

To organize the management of a complex innovation process requires the structuring of this process, ie its division into certain components. In general, the scheme of structuring is usually formulated as follows: research – development – production – marketing – sales (Figure 1).

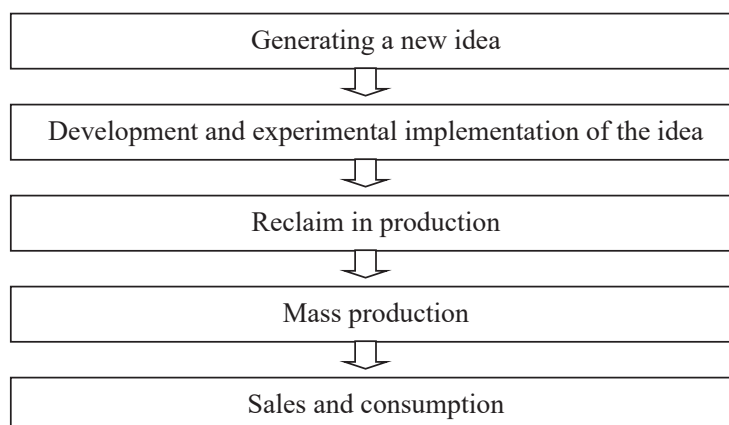

Figure 1. Stages of the innovation process

Source: compiled according to the Meissner D., Kotsemir, M. [8]

Innovations are scientific and technical, technological, economic and organizational changes in production, different from existing practices and aimed at improving the production process in order to ensure competitiveness. Under modern conditions, to increase the competitiveness of enterprises, it is necessary to apply an innovative policy of their activities. There are two models of innovation policy in the world – American and Japanese. American is based on the highest autonomy of the enterprise, the principle of free competition and market regulation by large international corporations. The Japanese model provides for the allocation of technological priorities by the state by stimulating not individual industries, but specific technologies [12].

It should be noted that scientific and technological progress, accelerating the development of information and communication technologies, transport and transportation, contributes to the growth of international contacts, connecting the hemispheres and continents of the world. Among the innovative characteristics of the processes of globalization are the intellectualization of world production, investment globalism and more. Similarly, innovation processes are transformed under the influence of global changes. Peculiarities of innovative development are due to such factors as globalization of demand for high-tech products, internationalization of scientific and research activities, increasing technological development, increasing the level of complexity of scientific developments, increasing the share of investment costs aimed at human capital development and innovation. An important global trend is the globalization of innovation, including research. Changes in the global functioning of organizations affect the choice of priorities in the development and implementation of innovations, as well as in approaches to strategic management of innovation.

Conclusions. Therefore, in order to maintain a competitive position in the market in a turbulent economy, companies must take care of the constant renewal of their economic activities. Thus innovations are a product not only of technological developments, but also qualitative updating of management processes at the enterprise. However, it should be noted that despite the importance of innovation, not every company can afford to conduct research, which in the long run will be embodied in innovation due to their high cost and limited own resources. As a rule, only large corporations have their own research departments, and small and medium-sized companies buy ready-made results from specialized companies. Innovation is a determining factor in the competitiveness of modern corporations, but focusing on them, each company must objectively assess its potential and capabilities. Thus, innovative development provides opportunities to create a quality competitive environment by increasing the impact of scientific and technological progress on the world market, but increases the risks for companies that have a low share of innovation or their short-term advantage.

REFERENCES:

1. United Nations (2020) The Sustainable Development Goals Report 2019. *Sales No. E.19.I.6*. Available at: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2019/TheSustainable-Development-Goals-Report-2019.pdf> (accessed 18 October 2021).
2. Schumpeter, J. A. (1949) Science and ideology. *The American Economic Review*. American Economic Association, vol. 39(2), pp. 346–359.
3. Candelin-Palmqvist, H., Sandberg, B. and Mylly, U.-M. (2012) Intellectual property rights in innovation management research: a review. *Technovation*, vol. 32, iss. 9-10, pp. 502–512. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2012.01.005> (accessed 19 October 2021).

4. Jain, R., Triandis, H. and Weick, C. (2010) Managing Research, Development and Innovation: Managing the Unmanageable. New-York: John Wiley & Sons, 416 p.
5. Hu, B. (2014) Linking business models with technological innovation performance through organizational learning. *European Management Journal*, vol. 32, pp. 587–595. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.emj.2013.10.009> (accessed 18 October 2021).
6. Fleithde, J., Jose, M., Duarte, L., Marcelo, R. and Cortimiglia, N. (2014) Success factors for environmentally sustainable product innovation: a systematic literature review. *Journal of Cleaner Production*, vol. 65, pp. 76–86. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.08.035> (accessed 18 October 2021).
7. Ungson, G. and Wong, Y.-Y. (2014) Global Strategic Management. London: Routledge, 624 p.
8. Meissner, D. and Kotsemir, M. (2016) Conceptualizing the innovation process towards the active innovation paradigm – trends and outlook. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, vol. 5. Available at: <https://innovation-entrepreneurship.springeropen.com/articles/10.1186/s13731-016-0042-z> (accessed 21 October 2021).
9. Deloitte (2021) 2021 global life sciences outlook. *Possibility is now reality, sustaining forward momentum*. Available at: <https://www2.deloitte.com/global/en/pages/life-sciences-and-healthcare/articles/global-life-sciences-sector-outlook.html> (accessed 22 October 2021).
10. Glor, E. (2021) A Nomenclature and Classification System for Antecedents of Public Policy Innovation Trailblazing and Adoption Derived from a Systematic Literature Review. *The Innovation Journal: The Public Sector Innovation Journal*, vol. 26(1). Available at: https://www.innovation.cc/scholarly-style/2021_26_2_4_glor_terminology-classification-slr-iii.pdf (accessed 22 October 2021).
11. Anand, J., McDermott, G., Mudambi, R. and Narula, R. (2021) Innovation in and from emerging economies: New insights and lessons for international business research. *Journal of International Business Studies*, vol. 52, pp. 545–559.
12. Wang, Y. and Cheng, L. (2018) Research on the Policy of Innovation and Entrepreneurship Talents Flow from the Supply-Side. *Open Journal of Social Sciences*. DOI: <https://doi.org/10.4236/jss.2018.611009>

UDC 339.139

JEL F23, O44

Nataliia Bezrukova, Ph.D. (Economics), Associate Professor, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. **Vitalii Svichkar**, Ph.D. (Economics), Associate Professor, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. **Yuliia Riznyk**, Applicant of the second level of higher education, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. **Innovative policy of corporations in modern conditions of international competition.**

The article analyzes the peculiarities of the implementation of companies' innovation policy in terms of increasing competition. It is noted that the modern world economy is characterized by the need for constant innovation and flexibility of companies to survive in a turbulent environment. It is innovation that becomes the driving force of development and survival of companies in today's market. The importance of the latest developments and innovations is not limited to the microeconomic level of specific businesses. Innovations are of great importance for the development of countries and the world community as a whole. The aim of the article is to analyze the innovation policy of modern corporations in conditions of international competition. A market economy, characterized by fierce competition, requires a special approach to innovation. Aiming to increase the efficiency of activities, innovations open wide prospects for the development of modern corporations. Successful innovation enables the company to form a positive image, increase competitiveness, use limited resources more efficiently, increase profits. The article emphasizes that the innovative type of development has a special impact on the company's management, its goals, functions, methods, forming a special autonomous core – innovation management, which directs and regulates the whole set of innovation and investment processes in the economic system to ensure complex integration science, production and market. It is noted that it is important for the company not only to develop a new product, but also to make it competitive in the market. Competitiveness of a new product (or technology) means its ability to meet the demands and requirements of the market in a certain period of time and to be sold profitably if there are offers of other similar products (or technologies) on the market. The work highlights the motives for creating and selling innovations and the factors that determine them. The main motives for buying innovations are outlined. The current state of the world economy is characterized by clear changes in outdated views on methods and ways of doing business. Turbulence has become the basis of all human activities. Thus, in order to maintain a competitive position in the market, even the giants of the industry are forced to resort to constant quality renewal of their activities. The article highlights significant modern world trends in the introduction of innovations by companies. Two models of innovation policy are described – American and Japanese. In conclusion, it can be noted that scientific and technological progress, accelerating the development of information and communication technologies, transport and transportation, contributes to the growth of international contacts, connecting the hemispheres and continents of the world. In order to maintain a competitive position in the market in a turbulent economy, companies must take care of the constant renewal of their economic activities. Thus innovations are a product not only of technological developments, but also qualitative updating of management processes at the enterprise.

Key words: innovation, innovation policy, international competition, transnational corporations, national economy.

УДК 339.139

JEL F23, O44

Безрукова Наталія Валеріївна, кандидат економічних наук, доцент, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Свічкарь Віталій Анатолійович**, кандидат економічних наук, доцент, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Різняк Юлія Юріївна**, здобувач другого (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Інноваційна політика корпорацій у сучасних умовах міжнародної конкуренції.**

Проаналізовано особливості реалізації інноваційної політики компаній в умовах посилення конкурентної боротьби. Зазначено, що сучасна світова економіка характеризується потребою в постійних інноваціях та гнучкості компаній задля виживання у турбулентному середовищі. Саме інновації стають рушійною силою розвитку і виживання компаній в умовах сучасного ринку. Важливість новітніх розробок і нововведень не обмежується лише мікроекономічним рівнем конкретних суб'єктів господарювання. Велике значення інновації мають для розвитку країн і світової спільноти в цілому. Метою статті є аналіз інноваційної політики сучасних корпорацій в умовах міжнародної конкуренції. Ринкова економіка, якій притаманна гостра конкурентна боротьба, вимагає особливого підходу до інновацій. Маючи на меті підвищення ефективності діяльності, інновації відкривають широкі перспективи для розвитку сучасних корпорацій. Успішна інноваційна діяльність дає можливість компанії сформувати позитивний імідж, підвищити конкурентоспроможність, ефективніше використовувати обмежені ресурси, збільшити прибуток. Наголошено, що інноваційний тип розвитку накладає особливий відбиток на менеджмент компанії, його цілі, функції, методи, формуючи в його складі особливе автономне ядро – інноваційний менеджмент, що спрямовує і регулює всю сукупність інноваційно-інвестиційних процесів у господарській системі для забезпечення складної інтеграції науки, виробництва і ринку. Зазначено, що для компанії важливо розробити не лише новий продукт, а й зробити його конкурентоспроможним на ринку. Конкурентоздатність нового продукту (чи технології) означає здатність його у визначений період часу відповідати запитам і вимогам ринку і бути вигідно проданим при наявності на ринку пропозицій інших аналогічних продуктів (чи технологій). В роботі виділені мотиви створення і продажу інновацій та фактори, якими вони обумовлені. Окреслені основні мотиви покупки інновацій. Сучасний стан світової економіки характеризується чіткими змінами застарілих поглядів на методи і способи ведення бізнесу. Турбулентність стала основою всіх видів діяльності людства. Таким чином, задля утримання конкурентних позицій на ринку, навіть гіганти індустрії вимушені вдаватися до постійного якісного оновлення своєї діяльності. Виділені значущі сучасні світові тенденції впровадження компаніями інновацій. Охарактеризовано дві моделі інноваційної політики – американська та японська. Як висновок, можна зазначити, що науково-технічний прогрес, прискорюючи розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, сфери транспорту та перевезень, сприяє зростанню кількості міжнародних контактів, поєднуючи півкулі та материки світу. Задля утримання конкурентних позицій на ринку в умовах турбулентної економіки компанії мають дбати про постійне оновлення своєї господарської діяльності. При цьому інновації є продуктом не лише технологічних розробок, а й якісного оновлення процесів управління на підприємстві.

Ключові слова: інновації, інноваційна політика, міжнародна конкуренція, транснаціональні корпорації, національна економіка.

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА РОЗВИТОК СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Маслій Олександра Анатоліївна*, кандидат економічних наук, доцент
Белкіна Марія Олександрівна

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

*ORCID 0000-0003-2184-968X

© Маслій О.А., 2021

© Белкіна М.О., 2021

Стаття отримана редакцією 12.11.2021 р.

The article was received by editorial board on 12.11.2021

Вступ. Стабільність функціонування ринкової економіки в умовах численних викликів і загроз значною мірою визначається рівнем розвитку та станом страхового ринку країни. Актуалізація проблематики розвитку страхового ринку під впливом пандемії COVID-19 зумовлена її неоднозначним впливом, оскільки, з одного боку, епідемічна небезпека – це джерело загроз, а з іншого – драйвер розвитку нових видів особистого страхування, зокрема медичного, у відповідь на зростання захворюваності й наявність високого рівня ризику у цій сфері.

Запровадження карантинних обмежень відобразилося на всіх сферах діяльності – суб'єкти підприємництва змушені або скорочувати штати працівників задля збереження платоспроможності, або припиняти свою діяльність. Унаслідок цього, за даними Державної служби статистики України, у березні 2020 року рівень безробіття в Україні зріс на 22% порівняно з аналогічним періодом 2019 року, а за підсумками II кварталу 2021 року склав 10,3% проти 8,6% у докризовий 2019 рік [10]. Уведення жорстких карантинних обмежень на глобальному рівні спричинило застій економіки, банкрутство значної кількості суб'єктів господарювання, скасування будь-якого транспортного сполучення між країнами, зростання державних боргів багатьох країн світу та ін. На національному рівні дестимулюючий вплив на фінансові ринки, туристичний сектор, порушення ланцюгів постачання товарів і послуг – це далеко не повний перелік загроз економічній безпеці України в умовах пандемії.

Не минули зміни й страхову сферу, значення якої в умовах кризи та зростаючої кількості ризиків і загроз набуває неабиякого значення, тому актуальність теми дослідження визначається стрімкими перетвореннями на страховому ринку, спричиненими пандемією COVID-19 та потребою аналізу основних показників діяльності страхового ринку України для визначення впливу пандемії на його розвиток.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. За результатами узагальнення наукових праць таких українських та зарубіжних учених, як Х. Крамер, О. Козьменко, Н. Боверс, Х. Гадвігер, В. Базилевич, Д. Бабенко, Дж. Рейнхард, О. Вовчак, Н. Фесенко й багатьох інших, які заклали основи і розвивали теорію страхування, економічного ризику у страхуванні та розвитку страхового ринку, варто відзначити, що, зважаючи на новизну проблеми, на сьогодні дослідження, котрі стосуються змін і нововведень на страховому ринку в умовах пандемії, є недостатньо вичерпними.

Метою статті є дослідження основних змін на страховому ринку України під впливом пандемії COVID-19 та напрямів його подальшого розвитку.

Основний матеріал і результати. У сучасних умовах численних викликів, ризиків та загроз страхові послуги відіграють важливу роль в управлінні ризиками, розподілі заощаджень і зростанні ринку капіталу. Страховий ринок як частина фінансового ринку сприяє мінімізації загроз економічній безпеці як на мікро-, так і на макрорівні, посткризовому відновленню та економічному розвитку.

Рівень розвитку страхового ринку України порівняно з іншими країнами є досить низьким за величиною активів страховиків і за споживанням страхових послуг. Показник проникнення страхування, який визначається як співвідношення обсягу залучених страхових премій до ВВП, становить в Україні

1,4%, тоді як у європейських країнах він становить 5,0%, а в середньому у світі – 6,1%. Показник щільності страхування, що відображає розмір страхової премії на одну особу, в Україні перебуває на дуже низькому рівні та на кінець 2018 року становив лише 34 дол. США на рівні з країнами Близького Сходу й Африки [9].

Проте, незважаючи на порівняно низький рівень розвитку страхового ринку України, у докризовий період спостерігалася позитивна тенденція за його ключовими показниками, що дозволило українському ринку страхування за підсумками 2019 року увійти в десятку найдинамічніших національних страхових ринків світу. Але у зв'язку з пандемією та зміною регулятора протягом 2020–2021 рр. відбуваються суттєві зміни. Так, кількість страхових компаній на українському ринку стрімко скорочується – з 225-ти станом на 30 червня 2020 року до 181-ї станом на 30 червня 2021 року, оскільки не всі компанії з урахуванням карантинних обмежень змогли виконати нормативи регулятора й організувати якісну роботу шляхом упровадження онлайн-сервісів як необхідної умови для повноцінної діяльності під час пандемії.

Вплив пандемії відобразився на структурі страхового ринку. Для прикладу, показники його найбільш динамічного докризового сегмента – туристичного страхування – суттєво погіршилися через карантинні обмеження та зменшення кількості українців, що виїжджають за кордон, зокрема з туристичною метою, і трудових мігрантів. Так, у 2018 та 2019 роках потік туристів і трудових мігрантів збільшився на 5,2 та 5,6% відповідно, а у 2020 році відбувся спад через карантин і все ще існуючі обмеження [15]. Якщо аналізувати показники страхування в туристичній галузі, то у першому півріччі 2020 року спостерігалось падіння обсягу зібраних страхових премій за цим видом страхування вдвічі порівняно з відповідним періодом 2019 року. Але, як тільки відновилася можливість подорожувати, показники туристичного страхування з обов'язковим покриттям ризику COVID-19 продемонстрували позитивну динаміку і за підсумками першого півріччя 2021 року досягли докризових значень.

Крім цього, майже зник такий драйвер медичного страхування при виїзді за кордон, як включення додаткового медичного страхування у соціальні пакети, що стрімко розвивалося до 2020 року з метою утримання цінних співробітників великим бізнесом і в першу чергу ліквідовувалося, враховуючи поточні економічні проблеми. Також зменшилася кількість укладених договорів зі страхування домашнього майна через скорочення потреби в ньому у зв'язку з перебуванням людей переважно вдома, а також зі страхування цивільної авіації внаслідок скорочення авіаперевезень.

У цілому, в умовах пандемії стала помітною тенденція до спаду показників за страховими продуктами, які були пов'язані з туризмом, та зростання попиту на страхові продукти обов'язкового страхування, яке займає найбільшу частку в структурі зібраних страхових премій на українському ринку. Найпоширенішими серед зазначених страхових послуг є обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВ) та придбання поліса КАСКО у випадку оформлення кредиту для купівлі авто, на які у 2020 році припадало більше 35% всіх страхових премій. За даними Моторного (транспортного) страхового бюро України [14], сума зібраних страхових платежів за ОСЦПВ за перший квартал 2021 року зросла на 20% до 1,3 млрд грн головним чином завдяки розширенню можливостей придбання поліса онлайн.

Разом із цим специфіка впливу пандемії саме на страховий ринок проявляється у стимулюванні окремих його секторів і виникнення нових страхових продуктів. Епідемічна небезпека зумовила розвиток таких сегментів, як страхування життя від «смерті з будь-якої причини» та страхування здоров'я «від коронавірусу» через зростання побоювань населення за своє здоров'я в умовах економічної нестабільності, тому що покупка поліса коштує відносно недорого, але дозволяє отримувати якісну медичну допомогу, що особливо актуально в умовах епідемічної небезпеки. Так, у 2020 році частка медичного страхування в загальному обсязі страхування, за даними НБУ, складала 16%, у першому півріччі 2021 року – 13%, проти 8,4% у докризовий 2019 рік [11].

Порівняльну характеристику програм медичного страхування, які забезпечують фінансову підтримку в разі захворювання COVID-19 і розроблені страховими компаніями України, наведено в табл. 1.

У рамках антикризових заходів, що стосуються страхового ринку, Постановою Кабміну № 480 від 12 червня 2020 року [16] було введено в дію новий продукт «Страхування подорожуючих іноземців по території України на випадок інфікування COVID-19», який став обов'язковим для всіх іноземців при в'їзді на територію України. За цим полісом страховики залежно від обраної клієнтом програми

Таблиця 1

**Програми медичного страхування страхових компаній в Україні,
які забезпечують фінансову підтримку в разі захворювання COVID-19**

Страхова компанія	Назва страхової програми	Умови страхування		
		Страхова сума	Страховий платіж	Строк дії договору
UNIVERSALNA	Програми страхування від коронавірусу COVID-19 (максимум, преміум, базова, економ)	5–100 тис. грн	300–12200 грн	3/6/12 місяців
ARX	Антивірус від ARX	10–50 тис. грн	від 300 грн	3/6 місяців
Провідна	СТОП.КОРОНАВІРУС	50 тис. грн	від 225 грн	6 місяців
VUSO	Поліс COVID (лайт, стандарт, преміум)	до 200 тис. грн	795–4740 грн	3/12 місяців
ІНГО	Коронозахист+	30–100 тис. грн	від 400 грн	6 місяців
Альфа Страхування	Страхування на випадок захворювання COVID-19	50 тис. грн	500–2199 грн	6/12 місяців
Місто	COVID-STOP	40 тис. грн	200–2400 грн	1/3/6 місяців
Salamandra	COVID-19+ та COVID-19	25 тис. грн	99–299 грн	6/12 місяців

Джерело: складено за даними офіційних веб-сайтів страхових компаній

страхування можуть у разі настання страхового випадку профінансувати послуги з амбулаторно-поліклінічної допомоги, зокрема консультації спеціалістів, послуги медичного персоналу, медикаментозне забезпечення при амбулаторно-поліклінічній допомозі, невідкладну стаціонарну допомогу, телемедичну консультацію (але не більше однієї у період обсервації).

У випадку зі страхуванням подорожуючих за кордон українців було розширено покриття вже існуючого договору страхування подорожуючих за кордон і з 24 липня 2020 року в дані поліса включено покриття додаткового страхового ризику – COVID-19. У межах установленого ліміту згідно з умовами договору подорожуючим оплачуються: діагностика (за наявності підозри на COVID-19) і лікування COVID-19, а також у крайньому випадку – медична евакуація та репатріація тіла (праху) [6].

Згідно з прийнятими змінами в Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [17] щодо виплати страхових компенсацій медичним працівникам у разі отримання ними групи інвалідності або смерті внаслідок COVID-19 державою передбачені страхові виплати на випадок інвалідизації (630 тис. грн) чи смерті (1,5 млн грн) унаслідок коронавірусної хвороби медичних працівників, проте деякі українські лікарні ще на початку епідемії до ухвалення цього Закону почали страхувати своїх працівників не тільки від смерті, але й від самої хвороби.

Отже, пандемія COVID-19 досить суттєво вплинула на страховий ринок України, стимулюючи пошук страховиками нових каналів збуту продукції та диверсифікацію страхових послуг. У результаті таких змін, на відміну від інших секторів національної економіки, страховий ринок в умовах карантинних заходів і зниження економічної активності населення продемонстрував зростання (валові страхові премії у 2020 році зросли на 1,1 % порівняно з 2019 роком, аналогічна тенденція спостерігається за підсумками першого півріччя 2021 року [11] (рис. 1). У цілому, обсяг страхових премій за звітний період становив 21 млрд грн.

Підсумки роботи установ небанківського фінансового сектора протягом 2019–2020 рр. засвідчили стабільне зростання фінансових результатів страхових компаній в Україні, на відміну від решти його суб'єктів (рис. 1), що досягнуто за рахунок помірного зростання страхових премій, збереження сталих показників збитковості, а також уникнення знецінення активів. Так, чистий прибуток страховиків, незважаючи на кризу, зумовлену пандемією COVID-19, та скорочення кількості страхових компаній, які не виконали вимог регулятора, протягом 2020 року збільшився в 1,8 рази з 1,21 до 2,15 млрд грн.

Попри жорсткі карантинні обмеження у першому півріччі 2020 року сектор страхування життя зріс на 10 %, а лідер ринку СК «МетЛайф» відіграла роль драйвера зростання, адже обсяг зібраних нею премій збільшився на 24 %. Обсяги премій як зі страхування життя, так і з ризикових видів страхування у першому півріччі 2021 року проти аналогічного періоду 2020 року збільшилися на 18,0 % та становили 2,7 і 22,1 млрд грн відповідно [11]. Частка лідерів ринку страхування, не пов'язаного зі страхуванням життя, у загальному обсязі премій також зросла у першому півріччі 2020 року, збільшивши концентрацію ринку в середньому на 5 %.

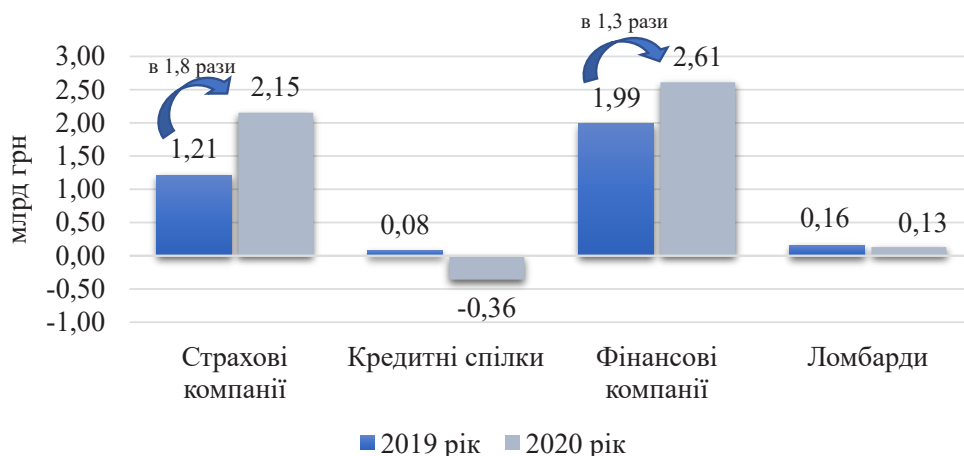

Рис. 1. Динаміка чистих фінансових результатів небанківських фінансових установ України протягом у 2019–2020 рр.

Джерело: складено за даними Національного банку України [11]

У цілому, у 2020 році внаслідок пандемії кількість страхових полісів скоротилася на 25,9% порівняно з аналогічним періодом 2019 року, обсяг валових премій у сегменті загального страхування зменшився на 21 %, а коефіцієнт збитковості по страхуванню, що не пов'язане зі страхуванням життя, збільшився з 27 до 41 % протягом 9-ти місяців 2020 року (найважчого періоду «коронакризи»). Разом із цим розмір страхових премій за електронним контрактами за 9 місяців 2020 року склав 1,12 млрд грн, що на 288 % більше, ніж за аналогічний період 2019 року [2]. Зокрема, найвищі темпи зростання кількості електронних полісів спостерігаються за ОСЦПВ (рис. 2).

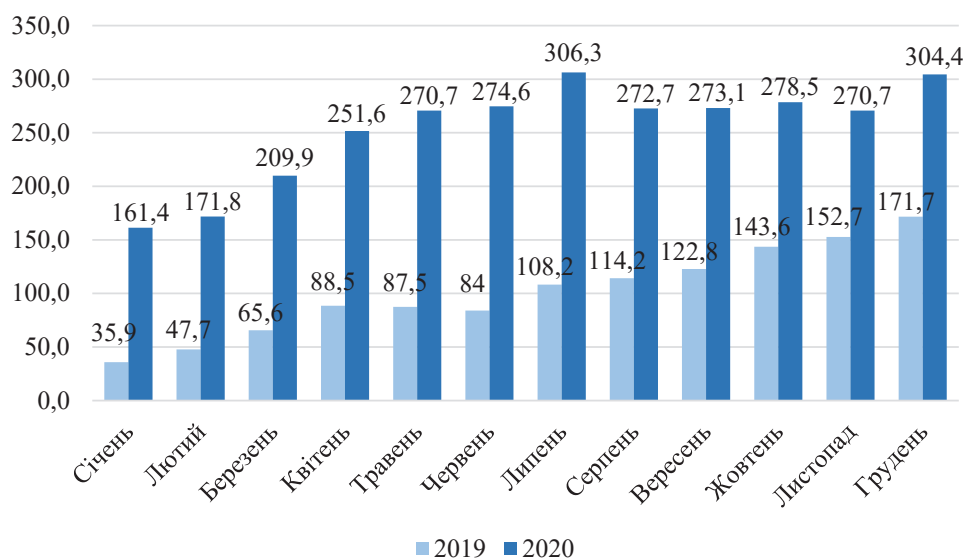

Рис. 2. Динаміка кількості електронних полісів автострахування в Україні за січень–грудень 2019–2020 років, тис. шт.

Джерело: складено за даними Моторного (транспортного) страхового бюро України [14]

За результатами дослідження очікувань учасників страхового ринку України під час пандемії і невизначеності, що проведене Forinsurer, тільки 14 % респондентів визнали, що ситуація в їх компанії за останній рік погіршилася, а 86 % вважають, що вона поліпшилася або не змінилася (рис. 3).

У цілому ж, основні показники діяльності страхового ринку не зазнали масштабних змін, незважаючи на зменшення активності за туристичним страхуванням, а за деякими сферами виявлено позитивну динаміку завдяки диверсифікації страхових продуктів і впровадженню нових методів просування страхових послуг, що свідчить про розвиток страхового ринку під впливом пандемії.

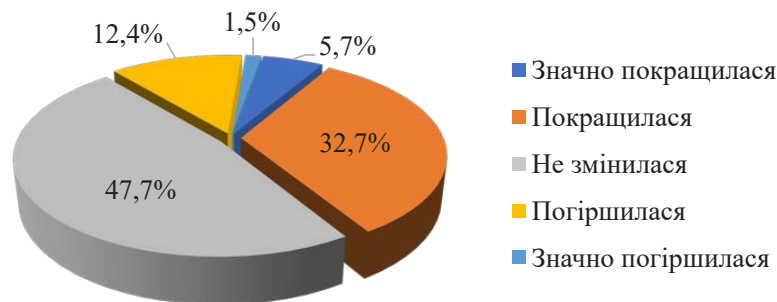

Рис. 3. Відповіді респондентів на запитання «Як змінилася ситуація у вашій компанії порівняно з попереднім роком?»

Джерело: складено за даними Forinsurer [19]

Висновки. Страховий ринок України перебуває на етапі становлення, поступово адаптуючись до сучасних вимог. В умовах викликів, ризиків та загроз, пов'язаних із пандемією COVID-19, страховий ринок як України, так і інших країн світу має додаткові можливості для розвитку через зростання попиту на ньому, в результаті чого спостерігається розширення страхового поля, зростання кількості страхувальників та укладених договорів страхування, збільшення обсягу зібраних страхових премій, що сприяє розвитку страхового ринку. Для стимулювання розвитку страхового ринку в Україні необхідно перейняти закордонний страховий досвід і змінити власні операційні моделі, зокрема: удосконалити механізм державного регулювання діяльності страхових компаній; адаптувати страхове законодавство до світових стандартів; впровадити новітні страхові технології та стандарти ведення юридичної практики в цій сфері тощо.

Для страхового ринку, на відміну від інших сфер національної економіки, пандемія є рушієм розвитку, оскільки зростаючий рівень ризику в особистому страхуванні сприяє зростанню попиту на страхові продукти медичного страхування. Так, у відповідь на виклик пандемії страховики розробили програми страхування на випадок захворювання COVID-19, що стимулювало розвиток особистого страхування. Більшість страховиків пропонують в умовах сьогодення телемедицину в доповнення до розроблених програм страхування, що є новим напрямом розвитку страхового ринку. Разом із цим в умовах карантинних обмежень прогнозовано зростає кількість оформлених електронних полісів, що значно спрощує процедуру страхування та сприяє розширенню страхового поля, зростанню кількості оформлених договорів страхування, збільшенню обсягу зібраних страхових премій та в результаті – розвитку страхового ринку. Додаткові можливості для розвитку ринку страхування пов'язані із введенням більшістю країн обов'язкового страхування медпрацівників і подорожуючих при перетині кордону.

За результатами проведеного дослідження, можна з великою часткою впевненості стверджувати, що виявлені під впливом пандемії тенденції будуть визначати подальший розвиток страхового ринку в майбутньому, тому страхові компанії повинні адаптуватися до сучасних умов, своєчасно реагувати на виклики, розробляючи інноваційні рішення, що слугуватиме драйвером розвитку страхового ринку в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Onyshchenko S., Maslii O., Ivanyuk B. The impact of the external environment on the economic security of Ukrainian business. *Economics and Region*. 2020. № 1(76). P. 22–29.
2. Shevchuk O., Kondrat I., Stanienda J. Pandemic as an accelerator of digital transformation in the insurance industry: evidence from Ukraine. *Insurance Markets and Companies*. 2020. № 11(1). P. 30–41.
3. Insurance Markets in Figures. *OECD*. 2020. URL: <http://www.oecd.org/daf/fin/insurance/Insurance-Markets-in-Figures-2020.pdf>
4. Baumann N. Understanding COVID-19's impact on the insurance sector. 2020. URL: <https://www2.deloitte.com/global/en/pages/about-deloitte/articles/covid-19/understanding-covid-19-s-impact-on-the-insurance-sector.html> (дата звернення: 12.10.2021).
5. Corradi D., Seidl T., Wick E. The 2020 Insurance Value Creators Report. 2020. URL: <https://www.bcg.com/publications/2020/insurance-value-creators-report> (дата звернення: 29.08.2021).
6. Авто, майно, життя: що страхують українці і як вплинув карантин. URL: <https://economics.segoday.ua/ua/economics/enews/chashche-vsegoukraincy-strahuyut-avto-a-rezhe-zhizn-kak-izmenilas-situaciya-posle-vvedeniya-karantina1426504.html> (дата звернення: 20.09.2021).

7. Вовчак О.Д. Стан та перспективи розвитку страхового ринку України : підручник. Київ : Знання, 2011. 391 с.
8. Маслій О.А., Іванюк Б.М. Небезпека пандемії COVID-19 економічній безпеці бізнесу в Україні. Perspectives of world science and education: XIII International scientific and practical conference (September 9-11, 2020). CPN Publishing Group, Osaka, Japan, 2020. P. 195–199.
9. Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні: Біла книга. Національний банк України. Київ, 2020. 27 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf?v=4
10. Зайнятість та безробіття населення. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2020/06/77.pdf> (дата звернення: 10.09.2021).
11. Звітність за перше півріччя 2020 року. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/covid-19-pomirno-vplynuv-na-strahovikiv-prote-istotno-poznachivsy-na-kredituvanni-nebankivskimi-ustanovami-zvitnist-za-pershe-pivrichchya-2020> (дата звернення: 08.10.2021).
12. Chester A., Johansson S., Kauderer S., Michel-Kerjan E., Pinkes A. Coronavirus response: Short- and long-term actions for P&C insurers. 2020. URL: <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/coronavirus-response-short-and-long-term-actions-for-p-and-c-insurers> (дата звернення: 02.11.2020).
13. Маслій О.А., Белкіна М.О. Тенденції на страховому ринку України під впливом пандемії. Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (22 жовтня 2020 року). Полтава : Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2020. С. 34–36.
14. Моторне (транспортне) страхове бюро України. URL: <http://www.mtsbu.ua/ua/> (дата звернення: 02.11.2021).
15. Новий регулятор + коронавірус: як змінився ринок страхування України під час пандемії. *delo.ua*. 2020. URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/novij-reguljator-covid-19-jak-zminivsja-rinok-st-372924/> (дата звернення: 01.11.2021).
16. Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 р. № 480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.07.2021).
17. Про внесення змін до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 13 квітня 2020 р. № 555-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-20#Text> (дата звернення: 22.07.2021).
18. Фесенко Н.В., Яремченко Л.М. Стан та перспективи функціонування страхового ринку України в умовах глобалізації. *Економіка та держава*. 2019. № 8. С. 28–34. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2019/7.pdf (дата звернення: 08.10.2021).
19. Форіншурер. 2020. URL: <https://forinsurer.com/> (дата звернення: 15.10.2021).

REFERENCES:

1. Onyshchenko S., Maslii O., Ivanyuk B. (2020). The impact of the external environment on the economic security of Ukrainian business. *Economics and Region*, no. 1(76), pp. 22–29.
2. Shevchuk O., Kondrat I., Stanienda J. (2020). Pandemic as an accelerator of digital transformation in the insurance industry: evidence from Ukraine. *Insurance Markets and Companies*, no. 11(1), pp. 30–41.
3. Insurance Markets in Figures. *OECD* (2020). Available at: <http://www.oecd.org/daf/fin/insurance/Insurance-Markets-in-Figures-2020.pdf>
4. Baumann N. (2020). Understanding COVID-19's impact on the insurance sector. Available at: <https://www2.deloitte.com/global/en/pages/about-deloitte/articles/covid-19/understanding-covid-19-s-impact-on-the-insurance-sector.html> (accessed October 12, 2021).
5. Corradi D., Seidl T., Wick E. (2020). The 2020 Insurance Value Creators Report. Available at: <https://www.bcg.com/publications/2020/insurance-value-creators-report> (accessed June 29, 2021).
6. Avto, maino, zhyttia: shcho strakhuiut ukrainci i yak vplynuv karantyn. Available at: <https://economics.segodaya.ua/ua/economics/enews/chashche-vsegoukraincy-strahuyut-avto-a-rezhe-zhizn-kak-izmenilas-situaciya-posle-vvedeniya-karantina1426504.html> (accessed September 20, 2021).
7. Vovchak O.D. (2011). Stan ta perspektyvy rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy: pidruchnyk. Kyiv: Znannia, 391 p.
8. Maslii O.A., Ivanyuk B.M. (2020). Nebezpeka pandemii COVID-19 ekonomichnii bezpetsi biznesu v Ukraini. Perspectives of world science and education: KhIII International scientific and practical conference (September 9-11, 2020). CPN Publishing Group, Osaka, Japan, pp. 195–199.
9. Maibutnie rehulivuvannia rynku strakhuvannia v Ukraini: Bila knyha. Natsionalnyi bank Ukrainy. Kyiv, 2020. 27 p. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf?v=4
10. Zainiatist ta bezrobittia naselennia. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2020/06/77.pdf> (accessed September 10, 2021).
11. Zvitnist za pershe pivrichchia 2020 roku. Natsionalnyi bank Ukrainy. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/covid-19-pomirno-vplynuv-na-strahovikiv-prote-istotno-poznachivsy-na-kredituvanni-nebankivskimi-ustanovami-zvitnist-za-pershe-pivrichchya-2020> (accessed October 08, 2021).
12. Chester A., Johansson S., Kauderer S., Michel-Kerjan E., Pinkes A. (2020). Coronavirus response: Short- and long-term actions for P&C insurers. Available at: <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/coronavirus-response-short-and-long-term-actions-for-p-and-c-insurers> (accessed November 02, 2021).
13. Maslii O.A., Bielkina M.O. (2020). Tendentsii na strakhovomu rynku Ukrainy pid vplyvom pandemii. *Rozvytok finansovoho rynku v Ukraini: zahrozy, problemy ta perspektyvy*: materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi kon-

ferentsii (22 zhovtnia 2020 roku). Poltava: Natsionalnyi universytet «Poltavska politekhnika imeni Yurii Kondratiuka», pp. 34–36.

14. Motorne (transportne) strakhove biuro Ukrainy. Available at: <http://www.mtsbu.ua/ua/> (accessed November 02, 2021).

15. Novyi rehuliator + koronavirus: yak zminyvsia rynek strakhuvannia Ukrainy pid chas pandemii. *delo.ua*. 2020. Available at: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/novij-reguljator-covid-19-jak-zminivsja-rinok-st-372924/> (accessed November 01, 2021).

16. Pro vnesennia zmin do deiakykh aktiv Kabinetu Ministriv Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12 chervnia 2020 r., no. 480. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2020-%D0%BF#Text> (accessed July 22, 2021).

17. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro zakhyst naselennia vid infektsiinykh khvorob» shchodo zapobihan-
nia poshyrenniu koronavirusnoi khvoroby (COVID-19): Zakon Ukrainy vid 13 kvitnia 2020 r., no. 555-IX. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-20#Text> (accessed July 22, 2021).

18. Fesenko N.V., Yaremchenko L.M. (2019). Stan ta perspektyvy funktsionuvannia strakhovoho rynku Ukrainy v umovakh hlobalizatsii. *Ekonomika ta derzhava*, no. 8, pp. 28–34. Available at: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2019/7.pdf (accessed October 08, 2021).

19. Forinshurer (2020). Available at: <https://forinsurer.com/> (accessed October 15, 2021).

УДК 368:338.1

JEL G22, H12

Маслій Олександра Анатоліївна, кандидат економічних наук, доцент. **Белкіна Марія Олександрівна**. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Вплив пандемії на розвиток страхового ринку України.**

На основі узагальнення результатів наукових досліджень особливостей функціонування й значення страхового ринку у фінансовій системі країни доведено, що страхові послуги відіграють важливу роль в управлінні ризиками, розподілі заощаджень і зростанні ринку капіталу в сучасних умовах численних викликів, ризиків та загроз. Доведено, що рівень розвитку страхового ринку України є низьким порівняно з іншими країнами світу за ключовими показниками (проникненням і щільністю страхування), проте темпи його зростання є високими. Проведено порівняльний і трендовий аналіз показників розвитку страхового ринку та виявлено позитивну динаміку, незважаючи на зменшення активності за туристичним, авіаційним і майновим страхуванням. Натомість встановлено зростання попиту на страхові продукти обов'язкового страхування, яке займає найбільшу частку в структурі зібраних страхових премій на українському ринку страхування. Досліджено специфіку впливу пандемії на страховий ринок, яка проявляється у стимулюванні окремих його секторів та виникненні нових страхових продуктів. Установлено, що для страхового ринку, на відміну від інших сфер національної економіки, пандемія є рушієм розвитку, оскільки зростаючий рівень ризику в особистому страхуванні сприяє підвищенню попиту на страхові продукти медичного страхування. Доведено, що вплив пандемії на страховий ринок полягає у диверсифікації страхових програм, розширенні страхового поля, зростанні кількості страхувальників та укладених договорів страхування, зокрема в медичному страхуванні, збільшенні обсягу зібраних страхових премій, а також цифровізації процесу надання страхових послуг через оформлення електронних страхових полісів, упровадженні клієнто-орієнтованих бізнес-моделей, що сприяє розвитку страхового ринку. Розглянуто фінансові результати діяльності страхових компаній в Україні й ідентифіковано, що темпи їх зростання є найвищими серед усіх небанківських фінансових установ в умовах пандемії. Визначено напрями розвитку страхового ринку України в умовах епідемічної небезпеки, що ґрунтуються на розробленні інноваційних рішень та диверсифікації діяльності у відповідь на появу нових ризиків.

Ключові слова: страховий ринок, пандемія, епідемічна небезпека, виклики, ризики, загрози, напрями розвитку.

UDC 368:338.1

JEL G22, H12

Oleksandra Maslii, PhD in Economics, Associate Professor. **Mariia Bielkina**. National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic». **Impact of the pandemic on the development of the Ukrainian insurance market.**

Based on the generalization of functioning features and insurance market importance in the financial system of the country it was proved that insurance services play an important role in risk management, savings distribution and capital market growth in modern conditions of numerous challenges, risks and threats. It proved that the level of Ukraine's insurance market development is low compared to other countries in the world in key indicators (penetration and density of insurance), but its growth rate is high. The comparative and trend analysis of the insurance market development indicators was carried out. It was revealed positive dynamics on the main indicators, despite the decrease in activity on travel, aviation and property insurance. Instead, there was a growing demand for compulsory insurance products, which occupies the largest share in the structure of collected insurance premiums in the Ukrainian insurance market. The specifics of the pandemic impact on the insurance market, which is manifested in the stimulation of certain sectors and the emergence of new insurance products, have been studied. It was established that for the insurance market, unlike other areas of the national economy, the pandemic is a driver of development, as the growing level of risk in personal insurance contributes to increasing demand for health insurance products. It was revealed the insurance programs diversification, the insurance field expansion, an increase in the number of policyholders and concluded insurance contracts, in particular in health insurance, the increase in the volume of collected insurance premiums, as well as the digitalization of insurance services provision through the registration of electronic insurance policies, the introduction of client-oriented business models, which contributes to the insurance market development. The financial results of insurance companies in Ukraine were considered. It was identified that their growth rates are the highest among all non-bank financial institutions in a pandemic. The directions of the Ukraine insurance market development in the conditions of epidemic danger based on innovative decisions development and diversification of activity in response to emergence of new risks were defined.

Key words: insurance market, pandemic, epidemic danger, challenges, risks, dangers, directions of development.

DRIVERS TO ENSURE THE FINANCIAL SECURITY OF THE ENTERPRISE

Svitlana Onyshchenko*, Doctor of Economics, Professor

Vitaliia Skryl**, PhD (Economics), Associate Professor

Anna Dribna, Master student

National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

*ORCID 0000-0002-6173-4361

**ORCID 0000-0003-4064-8146

@ Onyshchenko S., 2021

@ Skryl V., 2021

@ Dribna A., 2021

Стаття отримана редакцією 08.11.2021 р.

The article was received by editorial board on 08.11.2021

Introduction. In market conditions, financial security serves as a guarantee of "survival" and the basis of a stable situation. If the company is financially stable, solvent, it has a number of advantages over other enterprises of the same profile for obtaining loans, attracting investments, choosing suppliers and selecting qualified personnel. The higher the stability of the enterprise, the lower the risk of influence of external and internal factors on its financial security and activities in general. Today, increasing the financial security of the enterprise in the current conditions, which are caused by global challenges for business and the global pandemic, requires the use of development drivers that allow to assess the state of development of the business entity and is a tool for ensuring managerial decisions.

An overview of the latest sources of researches and publications. Recently, economic literature has increasingly used such a relatively new concept as "driver." The essence of this concept, as well as its application in various areas of economic research, was studied by such scientists as V. Abramov [1, p. 119–123], O. Degtyarev, L. Degtyareva [2, p. 15–26], I. Cranberry [3, p. 81–89], L. Ivanova, G. Terska [4, p. 120–133], G. Kolomiets, Yu. Guzenkov, G. Gridina, M. Dotsenko, M. Le Min Huan [5, p. 256–263], N. Savitskaya, K. Polevich [6].

Purpose. Research of features and criteria of financial security and main drivers of its provision.

Results. In the context of this, it should be noted that ensuring the stable development of the enterprise requires the use of a system of drivers that allow to assess the state of development of the business entity. Drivers are a tool for ensuring sustainable development of the enterprise through the interaction of financial, socio-economic, industrial and technical and other components of the economic system. Under the drivers of sustainable development of the enterprise understand the system of measurement of factors used through the indicator in the implementation of any type of activity. Driver is an element of the strategic program, through which various divisions of the enterprise can ensure sustainable development of the organization. As a rule, in economic systems, drivers for key components of enterprise sustainability are considered, without which such systems will not be able to work.

The driver system for practical use should meet the following requirements in assessing the sustainability of development:

- cover all aspects of sustainability of enterprise development;
- have the property of verification (verification capabilities) forming a system of drivers;
- have a basis that combines individual drivers that are part of the economic system, namely, a focus on the preservation of sustainable development.

These drivers should ensure the detection of deviations from the trends of enterprise development and the ability to establish the causes of these deviations, as their main task is to find reserves of sustainable growth.

According to the needs of financial stability, you can form a system of drivers for sustainable development of the enterprise, from five groups. The key types of stable development of the enterprise (depending on the specific situation of development of the business entity) may include both innovative and institutional factors:

- 1) drivers of economic development of the enterprise;
- 2) drivers of productive forces of the enterprise;
- 3) drivers of the organizational structure of the enterprise;
- 4) drivers of social stability of the enterprise;
- 5) drivers of enterprise development potential.

Drivers of sustainable development of the enterprise make it possible to monitor every day all economic operations carried out at the enterprise. They enable the manager to receive data, analyze them and take steps to improve the work of the enterprise. For example, day to day they spend money on the sale of products; the results of these costs are summed up per month and expressed in analytical reports. By analyzing these data, the head of the enterprise can imagine, due to which the savings are achieved and what costs are too great. As a result of this analysis, further measures are planned to reduce costs.

Analysis of financial security drivers is one of the main reflections of the company's work, a means of identifying achievements and shortcomings available in the work. With this analysis, it is possible to influence the work of the enterprise in order to improve it. Evaluation of drivers of financial security of the enterprise depends on the correctness of the general characteristics of the financial condition of the enterprise. The basic principle for assessing the further development of the enterprise is the requirement to evaluate all available economic resources of the enterprise in the amount of operating costs and investment costs.

To this end, we will examine the general dependence and influence of factors on financial security using the scheme shown in Fig. 1.

In the crisis situation, the most attention should be paid to the stage of restoration and strengthening of the level of financial security of the enterprise – the key to eliminating insolvency and the fundamental basis of the financial strategy for accelerating economic growth.

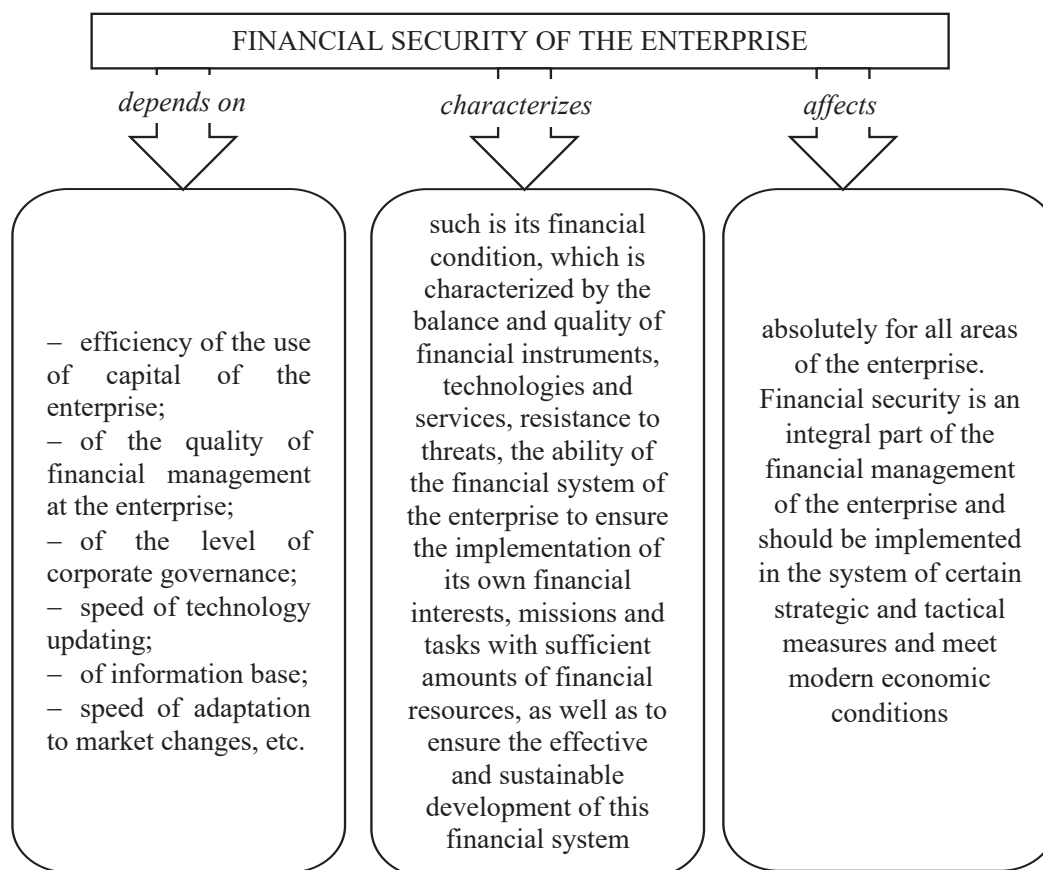

Fig. 1. General description of the concept of "financial security" of the enterprise

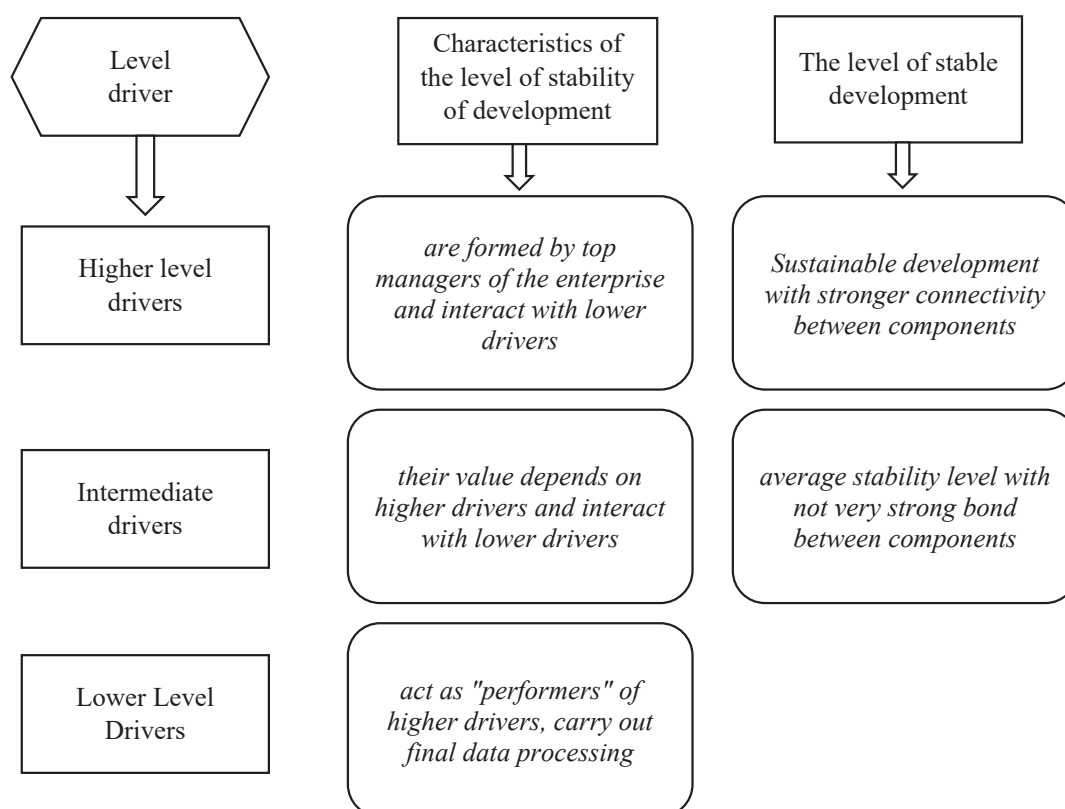

Fig. 2. Driver level ratio and development stability

One of the most effective tools for the development of the enterprise is the formation of driver levels, since the question of the stability of the drivers themselves, reflecting the sustainability of development, is also important. We present the following ratio of the driver level and its stability (Fig. 2).

The higher the stability level of the driver, the less time is spent on the formation of resources. Therefore, there is a dependence on the level of driver and the stability of development on which the economic benefit from resources will be maximum.

The main task of the analysis of financial security is to determine the ability of the enterprise to withstand the negative impact of various factors (external, internal) that affect its financial condition. The result of such an analysis should be a conclusion about its ability to develop its economic activity, profit in conditions of economic independence, as well as the probability of preserving such a state of the enterprise.

To carry out such an analysis, it is necessary to calculate a certain group of indicators. Three elements are required: 1) a set of key performance indicators (KPI) and processes and information that ensure their measurement and tracking; 2) the mechanism for determining the target values of the KPI; 3) iterative process management of task setting, work planning and evaluation of results. Usually, such information is a trade secret and is only available for internal use.

To form a set of KPIs that will provide not only an exhaustive picture of what is happening in the company, but also allow to provide the FB and implement the financial strategy defined by the owners, you need to: 1) determine which KPI describes the main strategic goal of the company most accurately; 2) to decompose it to the level of individual subdivisions.

It should be noted that in practice, quite often there are situations when the owners of the enterprise and top managers have diametrically opposite positions on the assessment of current achievements and further prospects for business development. At the same time, if for managers usually the main indicator of the company's success is achievements in operating activities (on which their bonuses depend), then for business owners it is also important to market capitalization of the company, and not only in the current period, but also for the strategic perspective.

The most famous financial models that take into account financial and non-financial factors, and can be taken into account when building a KPI system and determining the strategic goal of the company, are:

1) EVA (Economics Value Added) and other cost indicators developed by Stern, Stewart @ Co (MVA, CO, FGV, WAI, RWA);

2) Models of residual profit (ResI) of McKinsey;

3) CFROI (Cash Flow Return on Investment) cash flow model of the Boston Consulting Group (BCG);

4) Cash Value Added (CVA) and its modified model (MCVA);

5) The CerTIVVA model (Certificateon, Testiang, Inspection & Verificateon – Value Added) – "the formation of added value by performing certification, testing, inspection and verification services".

Supporters of certain indicators give different arguments of their preferences. Some justify the greater importance of economic criteria (such as economic profit) before the accounting result (profit per share). Others are trying to find a reasonable compromise between short-term and long-term outcomes. However, perfect performance indicators simply do not exist.

The choice and justification of indicators and indicators of the FB of the company is usually a complex procedure due to their heterogeneity, and here, as a rule, the subjectivity of estimates can significantly distort the final result. Therefore, the tools for managing the financial security of a joint stock company (JSC) should take into account the relationships of heterogeneous indicators, eliminate the subjectivity of assessments, identify the most significant factors of influence. At the same time, comparing indicators with different entities and purposes can complicate the evaluation process, especially when some of them are used in strategic analysis, part in the short term.

The main parameters that should underlie the construction of a system of financial security indicators are the financial equilibrium of the business entity, its resistance to the negative impacts of the financial environment, the ability to preserve and increase financial potential for sustainable development in the future. The main criteria are: stable financial condition, consistency of financial interests of participants, growth of market value of the enterprise. Thus, the KPI system for evaluating the effectiveness of the FB JSC system should cover four projections:

1) projection of financial stability and balance;

2) liquidity projection;

3) projection of profitability;

4) projection of balance of business growth and growth of its value.

Based on these criteria, you must select a list of indicators, which:

1) available for analysis from public information sources;

2) take into account the permissible distortion of financial statements and the limited information available for decision making;

3) take into account both quantitative and qualitative factors of influence;

4) is a quantitative expression of external and internal threats;

5) reflect the specifics of the company and can change over time;

6) should not duplicate each other;

7) meet the requirements of comparability and subordination.

Compliance with the requirements of comparability and subordination is achieved if the values of selected indicators for a particular JSC can be compared with: a) generally accepted norms and standards; b) similar data for previous years to study trends in improving or deteriorating financial security; c) similar data of other market entities, allowing to identify its capabilities; d) different, heterogeneous indicators of the analyzed enterprise within the same time interval.

Selected indicators should be able to be used for a wide range of market entities. This is necessary in order, firstly, to conduct inter-corporate comparisons, for this companies must be unified in terms of the list of indicators and determining their normative values. Secondly, not all insider shareholders, and especially outsiders, have full information about the dividend policy of the firm. In the conditions of unacceptability and increased level of asymmetry in information provision, it is necessary to be able to use open financial statements to assess the balance of interests.

In fact, the task is to build a numerical indicator system that will display all the necessary input parameters to assess the level of financial security of the company and make decisions for the future based on the use of artificial neural networks.

The system of indicators should be built in three projections (based on criteria):

1) stable financial condition;

- 2) consistency of financial interests of participants;
- 3) growth of the market value of the enterprise.

The following set of indicators is selected as indicators for assessing the stability of the financial condition:

1) financial stability indicators – characterize dependence on creditors and reflect the efficiency of the capital structure. This group includes traditional indicators: the coefficient of financial independence, the coefficient of financial stability, the financial livery, the coefficient of providing own funds and the coefficient of coverage of non-current assets with own capital;

2) liquidity indicators – reflect the presence and sufficiency of liquid assets to cover obligations, and accordingly reflect the level of solvency of the enterprise. These are coefficients of coverage, rapid liquidity and absolute liquidity;

3) indicators of business activity – reflect the effectiveness of management of current assets and current liabilities. This group includes indicators of current assets, reserves, accounts receivable and payables, as well as borrowing capital;

4) profitability indicators – a group of indicators especially important for shareholders, which show a return on advance capital. Among the selected indicators – profitability of sale, calculated on the basis of gross, operating and net profits, profitability of assets, equity and products.

As the main indicators of the balance of interests, we will adopt the following indicators that reflect economic growth and the size of the company: net income from sales (NBI), profit from operating activities (EBIT), financial result from normal activities (EBITDA), net profit (PA), operating Cash-flow (CF), aggregate active. At the same time, the dynamics of changing these indicators is important in terms of risks and threats – increase or decrease and how significant the change in the value of the indicator itself is.

Projection of indicators that reflect the growth of the market value of the joint stock company, in our opinion, should include such indicators that reflect the growth of the welfare of owners, in particular, this is the market price of shares (growth rate); share in the market of main products; share of shares that rotate in the market to the total number of shares issued (freefloat), dividend yield.

These quantitative indicators should be used to analyze financial security. First, in the conditions of limited information inherent in corporate governance, the indicators under consideration are the most accessible and binding for publication in the media. In some economic publications they are used to draw up ratings of enterprises. Secondly, these indicators reflect the most important financial characteristics for current and potential shareholders. Thirdly, these indicators are ordered in dynamics [7].

The procedure for the study of indicators consisted of the formation of a sample of data from financial statements on the site of JSC «POLTAVAOBLENENERGO» for 2018-2020 years; calculation of tendencies of change of quantitative and qualitative parameters based on tracking of information from open sources (analytical reviews, reviews, publications, results of marketing research, data of stock exchanges). Evaluation of quality indicators was carried out on the basis of a thorough study of information on the state of corporate governance, notes to the annual financial statements, compiled in accordance with international standards of financial reporting, audit conclusions, information on dividends and other information about issuers. Based on the analysis of indicators selected as indicators, the corresponding matrices of encoded values were formed and the integral indicator of the level of financial security for JSC «POLTAVAOBLENENERGO» (table 1) was determined.

The choice of each individual indicator is reasoned in table 2, where its characteristics and impact on the general state of financial security of the enterprise are determined.

Taking into account the rank and weight values of each indicator, the calculation of the value of the level of financial security of JSC «POLTAVAOBLENENERGO» showed:

Years	2018	2019	2020
Level of financial security (I_{FS})	0,52	0,33	0,34

The results obtained are compared with the normative values of table 3. Thus, JSC Poltavaoblenergo has a critical importance of the level of financial security, and in the period from 2018 to 2020 its value gradually decreases. This means that the object of research is on the verge of bankruptcy.

First of all, this situation is observed due to lack of own funds. Namely, the amount of equity does not cover the amount of irreversible assets. This means a lack of funds to ensure uninterrupted activities at the expense of financial resources, as well as the risk of loss of liquidity and stability.

Table 1

**The system of indicators of the model of assessment of the level of financial security
of industrial enterprises and their calculation formula**

№	Indicator	Calculation formula	Normative value	2018 year	2019 year	2020 year	Growth rate, %	
							2018/ 2019	2019/ 2020
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Stock yield (Fo)	$f2p.2000/(f1(r.1010 \text{ b.p.} + r.1010 \text{ e.p.})/2)$	>1	7,20	1,94	1,95	26,92	100,6
2	Coefficient of suitability of fixed assets (Kpr.oz.)	$1-f1(r.1012/r.1011)$	$\geq 0,5$	0,30	0,32	0,36	104,46	112,6
3	Coating coefficient (Cpocr.)	$f1(r.1195/r.1695)$	≥ 2	0,88	0,51	0,69	57,80	135,9
4	Fast liquidity ratio (Kshv.l.)	$f1(r.1195 - r.1100 - r.1110 - r.1170)/(r.1695)$	$0,6 \leq Kshv.l. \leq 0,8$	0,80	0,42	0,64	51,94	155,1
5	Absolute liquidity ratio (CBSL)	$f1(r.1160 + r.1165)/(r.1695)$	$0,2 \leq CBSL \leq 0,5$	0,02	0,06	0,26	309,69	400,5
6	Autonomy coefficient (Cvt.)	$f1(r.1495/r.1900)$	$\geq 0,5$	0,48	0,49	0,63	101,83	128,2
7	Coefficient of long-term financial independence (coefficient of financial stability) (Kfs)	$f1(r.1495 + r.1595)/(r.1900)$	$0,7 \leq Kfs. \leq 0,8$	0,48	0,49	0,63	102,05	128,2
8	Equity maneuverability ratio (km.vk.)	$f1(r.1195 - r.1695)/(r.1495)$	$> 0,5$	-0,13	-0,51	-0,18	398,63	35,66
9	The ratio of turnover of accounts receivable and payables	$f1(r.1120+r.1125+...+r.1155)/f1(r.1605+...+r.1650)$	≈ 1	0,86	0,33	0,66	38,44	198,3
10	Coefficient of change of working capital (Cob.oa)	$f1(p.1195 \text{ e.p.-r.1195 b.p.})/f1(r.1195 \text{ b.p.})$	>0	-0,11	-0,57	0,16	496,87	-27,55
11	Currency Change Balance Factor (Qual.bal.)	$f1(r.1900 \text{ e.p.-r.1900 b.p.})/f1(r.1900 \text{ b.p.})$	>0	-0,04	-0,24	0,17	607,29	-68,45
12	Coefficient of change of net profit (loss) (Cchp.)	$f2(r.2350(2355) \text{ e.p.-r.2350(2355) e.p.})/f2(r.2350(2355) \text{ b.p.})$	>0	-0,42	1,28	-1,97	-300,65	-154,6
13	Return on equity (Rvk)	$f2(r.2350(2355))/(f1(r.1495 \text{ b.p.} + r.1495 \text{ e.p.})/2)$	$>0,15$	0,07	-0,26	0,23	-394,08	-89,58
14	Return on assets (RA)	$f2(r.2190(2195))/(f1(r.1900 \text{ b.p.} + r.1900 \text{ e.p.})/2)$	$> \text{Inflation Index}$	0,02	-0,08	0,15	-353,21	-177,3
15	Profitability of sale (Rprod)	$f2(r.2190(2195))/f2(r.2350(2355))$	$>0,24$	0,79	0,66	1,13	83,95	170,03

To correct this situation, either increase the amount of equity, or reduce the amount of irreversible assets or influence these two factors simultaneously.

Also, the maneuverability factor of own working capital indicates that funds raised on a long-term basis are aimed at financing irreversible assets, so borrowed funds need to be raised to finance working assets. What in the future can lead to a decrease in financial stability.

But it should be noted that during 2018–2020 the coefficient of financial stability tended to increase, and the coefficient of financial dependence decreased accordingly, which is definitely a positive factor.

There are also such ways to increase the financial security of JSC «POLTAVAOBLENENERGO», which should be paid attention to:

- the introduction of monitoring of receivables and measures to reduce the share of receivables in the structure of working capital;
- the use of factoring, to increase profitability, profits of the enterprise and liquidity;
- development of a policy of collecting payments for sold products against their counterparties, to improve work with debtors;
- introduction of a stock planning system for their rational use.

Table 2

Weighting values of the system of indicators of the model of evaluation of the level of financial security of an industrial enterprise

№	Indicator	Rank	Weight value
1	2	3	4
1	Stock yield (Fo)	13	0,03
2	Coefficient of suitability of fixed assets (Kpr.oz.)	15	0,01
3	Coating coefficient (Cpocr.)	6	0,08
4	Fast liquidity ratio (Kshv.l.)	5	0,09
5	Absolute liquidity ratio (CBSL)	4	0,10
6	Autonomy coefficient (Cvt.)	2	0,12
7	Coefficient of long-term financial independence (coefficient of financial stability) (Kfs)	2	0,12
8	Equity maneuverability ratio (km.vk.)	8	0,07
9	The ratio of turnover of accounts receivable and payables	7	0,08
10	Coefficient of change of working capital (Cob.oa)	14	0,02
11	Currency Change Balance Factor (Qual.bal.)	16	0,00
12	Coefficient of change of net profit (loss) (Cchp.)	9	0,06
13	Return on equity (Rvk)	12	0,03
14	Return on assets (RA)	11	0,04
15	Profitability of sale (Rprod)	10	0,05

Table 3

Assessment of the level of financial security of an industrial enterprise [8]

Level of financial security	Meaning I_{FS}	State characteristic
Excellent	$1,17 < I_{FS}$	The company flawlessly resists external and internal threats, which creates the basis for stable development and implementation of the strategy of the enterprise in future periods
Satisfactory	$0,93 < I_{FS} < 1,17$	The company is able to withstand external and internal threats, which ensures its development in the future period
Unsatisfactory	$0,56 < I_{FS} < 0,93$	The company is not able to withstand external and internal threats that threaten the effective operation of the enterprise in future periods
Critical	$I_{FS} < 0,56$	The company does not resist external and internal threats, so there is a high probability of losing solvency and bankruptcy

Thus, if these methods are followed, the financial stability of the Company will increase over time, and financial security will increase with it.

Also, one of the main drivers of the Company's financial security development is to provide it with cash and optimize its use.

To improve the efficiency of using the Company's financial funds, it is necessary to implement measures that will increase profits, reduce the value of tangible assets and receivables, as well as optimize the Company's capital structure.

It is necessary to introduce a mechanism of financial stabilization aimed at reducing financial obligations and increasing monetary assets providing these obligations in order to optimize liquidity.

But these measures will be taken in vain if they are not applied in a comprehensive, planned, oriented and varied manner, based on the principles of ensuring the financial security of the enterprise.

Planning is an important driver for the development of the financial security of JSC «POLTAVAOBLEN-ERGO». Financial planning is a set of processes by which you can determine the future needs of financial resources. Planning should be supported by calculations, strategies, variants of events, so that the Society can be prepared for different coincidences.

As previously noted, the central place in the planning was given to monitoring, which is used for positive dynamics of indicators. This is done in order to identify the cause and correct it in case of negative changes. Monitoring should be carried out to minimize risks.

Also, at any stage of development of financial security it is necessary to analyze the financial condition of the enterprise. To control this development.

Analysis of drivers of sustainable development is one of the main reflections of the work of the enterprise, a means of identifying achievements and shortcomings available in the work. With this analysis, it is possible to influence the work of the enterprise in order to improve it. Therefore, the correctness of the overall characteristics of the financial security of the enterprise depends on the correctness of the evaluation of development drivers.

Conclusions. Given the realities of today, it should be noted that the state of JSC «POLTAVAOBLENERGO» can be described as a severe crisis. High probability of bankruptcy, crisis financial situation, presence of "sick" articles in the balance sheet is not a sign of good functioning of the Company.

It is established that JSC «POLTAVAOBLENERGO» needs to carry out internal financial stabilization as the main driver of development, preferably in the following stages:

First, the liquidation of insolvency, that is, the restoration of the enterprise's ability to make payments on its urgent financial obligations.

Secondly, restoration of financial stability of the enterprise.

Thirdly, the increase in the volume of its own financial resources can be due to:

- the correct pricing policy that provides an additional amount of operating profit;
- rational use of material and labor resources;
- reducing costs and improving the efficiency of the main production, abandoning certain activities that served the main production (construction, repair, transport, etc.) and transition to the services of specialized organizations;

- more complete use of production facilities;

- improving the quality of services provided;

- accelerated depreciation of the active part of fixed assets in order to increase the volume of depreciation flow;

- timely sale of property with a high level of wear, or non-used property;

- additional issue of shares or additional equity;

- increase in the share of reinvested profit, etc.

Fourth, reduction of the required level of consumption of own financial resources, which is possible with:

- decrease in investment activity of the enterprise;

- increase in the capitalized share of net profit;

- reduction of the amount of deductions carried out at the expense of profits and other measures that allow balancing cash flows in the long term.

It can also be noted that financial security is an important condition for the stability of the enterprise in the market of goods and services. Monitoring of the above directions of improving the financial condition of the business entity will make the process of enterprise development more successful, that is, profitable and profitable.

REFERENCES:

1. Abramov V.I. (2012). Driver factors of the innovation process. *Bulletin Tomsk State Pedagogical University*, vol. 12(127), pp. 119–123.
2. Degtyarev A.N., Degtyareva L.R. (2015). Modern drivers of development of Russian education in terms of various calls. *Economics of education*, pp. 15–26.
3. Zhuravleva I.V. (2014). The use of neural networks in the process of forcing the functioning of the intellectual capital of the enterprise. *Scientific Bulletin of Bukovinian State Financial and Economic University. Economic Sciences*, vol. 26, pp. 81–89 Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvbdfa_2014_26_11
4. Ivanova L.N., Terskaya G.A. (2015). Growth points and drivers: the question of concepts. *Journal of Institutional Studies*, vol. 7, no. 2, pp. 120–133.
5. Kolomiets G.M. [et al.] (2016). Modern drivers of business development in crisis conditions. *Business Inform*, vol. 4, pp. 256–263.
6. Savytska N.L., Polevych K.V. (2014). Tendencies of network retail development as driver of global economy. *Effective economy*, vol. 9. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3361>
7. NINA GO NOSE (2021). Justification of selection of indicators and methods of evaluation of financial security of joint stock companies. *Modeling the development of the economic systems*, vol. 1, pp. 55–65.
8. Tetyana Klochko. Financial security as a condition of financial stability of the enterprise. *Economics and Society*. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/151/145>

UDC 330.331

JEL F52

Svitlana Onyshchenko, Doctor of Economics, Professor. **Vitaliia Skryl**, PhD (Economics). **Anna Dribna**, Master student. National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic». **Drivers to ensure the financial security of the enterprise.**

In market conditions, the financial security of the enterprise serves as a guarantee of "survival" and the basis of a stable situation. If the company is financially stable, solvent, it has a number of advantages over other enterprises of the same profile for obtaining loans, attracting investments, choosing suppliers and selecting qualified personnel. The higher the stability of the enterprise, the lower the risk of influence of external and internal factors on its financial security and activities in general.

The current crisis situation in the world and in Ukraine, in particular, requires enterprises to respond quickly to the influence of external and internal factors that can both positively and negatively affect the efficiency of the enterprise. Therefore, accelerating the development of enterprises is one of the main tasks of management, which can be solved by developing development drivers.

Drivers are a tool for sustainable development of the enterprise through the interaction of financial, socio-economic, industrial and technical and other components of the economic system. It is the drivers who must ensure the detection of deviations from the development trends of the enterprise and the ability to establish the causes of these deviations, as their main task is to find reserves for sustainable growth. Drivers of sustainable development of the enterprise provide an opportunity to monitor daily all business transactions carried out at the enterprise. Analysis of financial security drivers is one of the main reflections of the enterprise, a means of identifying achievements and shortcomings in the work. With the help of this analysis it is possible to influence the work of the enterprise in order to improve it. The assessment of drivers of financial security of the enterprise depends on the correctness of the general characteristics of the financial condition of the enterprise. The main principle for assessing the further development of the enterprise is the requirement to assess all available economic resources of the enterprise in the amount of operating costs and investment costs.

The article analyzed the activities of JSC Poltavaoblenergo, established its level of financial security as critical. There are weak points that lead to a decrease in financial stability of the enterprise. To improve the financial condition of the enterprise, the principles of formation of drivers of enterprise development are systematized, which are proposed to be divided into basic and specific ones. The main types of development drivers are considered and their elements are analyzed, which will help to increase the level of financial security of JSC Poltavaoblenergo.

Key words: financial security, joint-stock companies, indicators of financial security, drivers to ensure.

УДК 330.341

JEL F52

Онищенко Світлана Володимирівна, доктор економічних наук, професор кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування. **Скриль Віталія Вячеславівна**, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування. **Дрібна Анна Владиславівна**, студентка. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Драйвери забезпечення фінансової безпеки підприємства.**

В ринкових умовах, фінансова безпека підприємства слугує гарантією «виживання» та основою стабільного становища. Якщо підприємство фінансово стабільне, платоспроможне, то воно має ряд переваг перед іншими підприємствами того ж профілю для отримання позик, залучення інвестицій, вибору постачальників та підбору кваліфікованого персоналу. Чим вища стабільність підприємства, тим менший ризик впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на його фінансову безпеку та діяльність у цілому.

Сучасна кризова ситуація у світі та в Україні, зокрема, вимагає від підприємств швидкого реагування на вплив зовнішніх та внутрішніх факторів, які можуть як позитивно так і негативно впливати на ефективність діяльності підприємства. Тож прискорення розвитку підприємств є одним із головних завдань управління, вирішити яке можна за допомогою розробки драйверів розвитку.

У статті було здійснено аналіз діяльності АТ «Полтаваобленерго», встановлено його рівень фінансової безпеки як критичний. Виявлені слабкі місця, що спричиняють зниженню фінансової стабільності підприємства. Для покращення фінансового стану підприємства систематизовано принципи формування драйверів розвитку підприємства, які запропоновано розподілити на базові та специфічні. Розглянуто основні види драйверів розвитку та проаналізовано їхні елементи, що сприятимуть підвищенню рівня фінансового безпеки АТ «Полтаваобленерго».

Ключові слова: фінансова безпека, акціонерні товариства, індикатори фінансової безпеки, драйвери забезпечення.

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Онищенко Світлана Володимирівна*, доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування
Таранець Богдан Владиславович, студент

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

*ORCID 0000-0002-6173-4361

@ Онищенко С.В., 2021

@ Таранець Б.В., 2021

Стаття отримана редакцією 13.11.2021 р.

The article was received by editorial board on 13.11.2021

Вступ. Безпечне функціонування бізнесу в умовах світової кризи, зумовленої пандемією COVID-19 та зростаючої кількості глобальних викликів і загроз є необхідною умовою забезпечення фінансової стабільності національної економічної системи та її швидкого відновлення в посткризовий період. Стрімке поширення корона-кризи змусило бізнес розробляти антикризові заходи, в зв'язку з неминучою загрозою фінансовій безпеці. Пандемія є загрозою фінансовій безпеці бізнесу із різним рівнем впливу залежно від галузевих особливостей, що унеможливають прибуткову діяльність та функціонування окремих бізнесових структур у цілому. У умовах фінансова безпека служить запорукою «виживання» та основою стабільної розвитку бізнесу. Якщо підприємство фінансово стабільне, платоспроможне, воно має ряд переваг перед іншими підприємствами такого ж профілю щодо отримання кредитів, залучення інвестицій, вибору постачальників та підбору кваліфікованого персоналу.

Огляд останніх джерел досліджень та публікацій. За результатами узагальнення результатів наукових досліджень українських та закордонних учених із проблем забезпечення фінансової безпеки суб'єктів бізнесу, таких як І. Бланк, О. Барановський, З. Варналій, Т. Васильців, Б. Іванюк, М. Єрмошенко, О. Ляшенко, В. Мартинюк, А. Полторак, Л. Тарангул, Н. Сіренко, А. Сухоруков, О. Ладюк, Ю. Харазішвілі та інших, схилиємося до думки, що фінансова безпека бізнесу розглядається як умови функціонування суб'єкта господарювання, за яких забезпечується стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність до сталого й збалансованого розвитку та захисту своїх фінансових інтересів [1; 2; 4; 5; 7; 8].

Мета. Дослідження особливостей та критеріїв фінансової безпеки та основних чинників її забезпечення в умовах пандемії.

Основний матеріал і результати. Фінансова безпека бізнесу є однією із найважливіших системоутворюючих складових його економічної безпеки, впливаючи на всі сфери діяльності суб'єкта підприємництва та забезпечуючи його фінансову стійкість, фінансову незалежність у довгостроковому періоді, ліквідність, платоспроможність та в кінцевому підсумку реалізацію фінансових інтересів шляхом оптимального залучення та ефективного використання фінансових ресурсів підприємства.

Об'єктами фінансової безпеки є фінансово-кредитна сфера як механізм і явища, на які спрямовується діяльність суб'єктів, щодо забезпечення фінансової безпеки.

Суб'єктами фінансової безпеки бізнесу виступають держава, законодавча, виконавча і судова влада, фінансово-кредитна сфера як системна сукупність фінансових інститутів; регіони; первинні ланки національної економіки; населення.

Барановський О.І. до об'єктів також відносить фінансові інтереси на усіх рівнях фінансових відносин; фінансові ресурси; фінансові інструменти і послуги; фінансову, грошово-кредитну, валютну, банківську, бюджетну, податкову, розрахункову, інвестиційну, митно-тарифну та фондову системи, а також систему ціноутворення [1].

Сутність фінансової безпеки бізнесу проявляється в таких її характеристиках [1; 4; 5; 7; 8; 16].

1. Фінансова безпека є одним з основних елементів системи економічної безпеки. В загальному складі елементів економічної безпеки фінансова складова виступає в ролі базового значення рівня і структури фінансового потенціалу підприємництва в забезпеченні його мети – стійкий розвиток бізнесу та гармонізація інтересів.

2. Фінансова безпека є системою кількісних і якісних параметрів фінансового стану підприємництва, що в комплексі відображує рівень його фінансової захищеності.

3. Об'єктом забезпечення фінансової безпеки є сформована система пріоритетних збалансованих фінансових інтересів підприємства, які потребують захисту в процесі здійснення його фінансової діяльності.

4. Основою формування фінансової безпеки підприємства є ідентифікована система реальних і потенційних загроз та небезпек зовнішнього та внутрішнього характеру його фінансовим інтересам.

5. Система фінансової безпеки конкретного підприємства допускає диференційований рівень кількісних і якісних параметрів захищеності фінансових інтересів, адекватній його фінансовій філософії.

6. Фінансова безпека підприємства є системою, що забезпечує стабільність важливих фінансових напрямів розвитку підприємства, які формують захищеність його фінансових інтересів та права власності.

На основі вище перелічених характеристик сутності фінансової безпеки можна стверджувати, що фінансова безпека бізнесу – це умови, за яких забезпечується: по-перше, стійкий розвиток бізнесу та використання усіх видів фінансових ресурсів й підприємницьких можливостей; по-друге, захист від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз; по-третє, збалансованість інтересів стейкхолдерів та формування сприятливого бізнес-середовища; по-четверте, стабільний розвиток фінансової системи держави.

Таким чином, фінансова безпека бізнесу є важливою складовою та являє собою здатність суб'єктів підприємництва здійснювати свою господарську, в тому числі й фінансову діяльність, ефективно та стабільно протягом невизначеного періоду часу, шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних та контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів, забезпечити належний їх рівень та нівелювати вплив ризиків внутрішнього та зовнішнього середовища.

Дослідження детермінант фінансової безпеки бізнесу набуває особливої актуальності в умовах кризових явищ та численних викликів. Стійкість та стабільність економічної діяльності бізнесу залежить від впливу чинників зовнішнього підприємницького середовища, зокрема, несподіваних змін ринкової кон'юнктури і умов діяльності на конкретному ринковому сегменті, недобросовісної конкуренції, інституційних деформацій, характеру взаємодії з органами публічної влади та інших.

Характерними для нашої держави залишаються такі проблеми та перешкоди, як низький рівень захищеності інтересів інвесторів, що стримує процеси як внутрішнього, так і зовнішнього інвестування та перешкоджає належному оновленню матеріально-технічної бази вітчизняних підприємств, технічній модернізації економіки; критично низька ефективність (стосовно стимулювання ділової активності населення) системи оподаткування, що практично унеможливорює отримання підприємствами високих показників фінансової та економічної ефективності діяльності, не сприяє капіталізації підприємств, ведення ними «прозорої» підприємницької та фінансової діяльності [10; 16].

Дослідження показників розвитку бізнесу в Україні вказують, що поступово зростають кількісні показники, при цьому проблеми формування безпекоорієнтованого середовища залишаються актуальними (табл. 1).

Сучасні умови ведення бізнесу залежать від ступеня його захищеності. Проблеми безпеки бізнесу існують у будь-якій організації, незалежно від того чим вона займається, чи має популярність серед інших організацій, де знаходиться і скільки людей в ній працює. Тому рано чи пізно доводиться вирішувати проблеми, пов'язані з бізнесом, це може бути не тільки в кризові періоди, але і при ефективній та стабільній його роботі, а також при сприятливому економічному середовищі.

Водночас, вірусна небезпека та її наслідки призвели до поглиблення наявних проблем розвитку бізнес-середовища України. Формування фінансової безпеки бізнесу безпосередньо взаємопов'язано з погіршенням соціально-економічної ситуації у країні; посиленням зовнішнього конкурентного впливу; зниженням купівельної спроможності населення країни; зростанням випадків рейдерських атак для бізнесу тощо.

Невід'ємним елементом дослідження фінансової безпеки бізнесу є вибір показників та критеріїв. Під критерієм фінансової безпеки бізнесу розуміються ознака чи сума ознак, виходячи з яких може

Таблиця 1

Показники розвитку бізнесу в Україні у 2015–2021 рр.

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Кількість суб'єктів господарювання, млн. од	1,97	1,87	1,81	1,84	1,94	1,97	1,83
Чистий прибуток (збиток) підприємств, млрд. грн	-373,5	29,7	168,8	288,3	523,8	68,1	452,9
Обсяг ВВП, млрд. грн	1988,5	2385,4	2983,9	3560,6	3974,6	4194,1	4319,9
Капітальні інвестиції підприємств, млрд. грн	213,5	281,7	359,2	471,1	524,5	398,5	421,3
Обсяг реалізованої продукції суб'єктів господарювання, млрд. грн	5716,4	6877,1	8467	10148,8	10725,4	10049,8	10378,1
Рентабельність діяльності підприємств, %	-7,3	0,6	3	4,5	7,6	0,9	6,2
Додана вартість суб'єктів господарювання, млрд. грн	1396,3	1805,6	2257,3	2510,7	2973,6	3140,8	3202,4
Витрати на інновації, млрд. грн	13,8	23,2	9,1	12,2	14,2	17,02	16,8

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [18]

бути зроблений висновок про те, чи перебуває підприємство у фінансовій безпеці чи ні. Такий критерій має не просто констатувати наявність фінансової безпеки бізнесу, а й оцінювати її рівень.

В фінансових системах критерій набуває певної кількості характеристик, пов'язаних з характером суспільної організації виробництва. Центральними завданнями фінансових критеріїв є оцінка ефективності прийнятих рішень, порівняння соціальних потреб і ступеня їх задоволення, оцінка соціальної необхідності, соціальної корисності системи, що створюється або використовується. Іншим важливим аспектом фінансових критеріїв є необхідність вимірювання результатів і витрат на їх досягнення.

Аналіз наведених індикаторів фінансової безпеки бізнесу свідчить, перевищення визначених індикаторів призводить до появи загроз фінансовій безпеці бізнесу, а також призводить до порушень в його діяльності в цілому. Оцінка фінансової безпеки бізнесу відбувається за результатами порівняння фактичних показників діяльності з визначеними індикаторами. Тобто, раціональним є підтримка такого рівня фінансової безпеки, при якому значення його фінансових показників знаходяться в межах, та не перевищують порогових, а саме підприємство здатне функціонувати у визначених межах та досягати власних стратегічних цілей.

Треба визнати, що збитковість підприємств, наявність непокритих збитків минулих років, низький рівень рентабельності перешкоджає збереженню фінансової стійкості та достатнього рівня фінансової безпеки бізнесу, підвищує ризикованість бізнесу, знижує інвестиційну привабливість, шкодить корпоративному іміджу (рис. 1).

Для обґрунтування впливу на рівень фінансової безпеки бізнесу важливо дослідити чутливість інтегральних субіндексів до зміни відповідних показників. Для оцінювання взаємозалежностей між показниками фінансової безпеки використаємо кореляційний аналіз. Використаємо показники розвитку бізнесу в Україні у 2015–2021 рр. табл. 1. Нехай $X_i = \{x_{ij}\}_{j=1}^m$ – підмножина множини X показників фінансової безпеки, що включає показники певного виду (кількість суб'єктів господарювання, млн. од, індекс чистий прибуток (збиток) підприємств, млрд. грн). Кожному показникові x_{ij} відповідає нормалізований

Рис. 1. Співвідношення прибуткових та збиткових підприємств України у 2018–2020 рр.

Джерело: складено автором [18]

показник w_{ij} , де $j=\overline{1, m_i}$. Позначимо через $w_{i(m_i+1)} = W_i$ інтегральний показник фінансової безпеки i -того виду і визначимо коефіцієнти кореляції $r_i(j_1, j_2)$ між показниками w_{ij_1}, w_{ij_2} , де $j_1, j_2 = \overline{1, m_i+1}$.

Ці коефіцієнти визначаємо за формулами:

$$r_i(j_1, j_2) = \frac{\sum_{p=1}^P \sum_{t=1}^T (w_{ij_1}^{pt} - \overline{w_{ij_1}})(w_{ij_2}^{pt} - \overline{w_{ij_2}})}{\sigma_{ij_1} \sigma_{ij_2}} \quad (1)$$

де P – кількість досліджених регіонів, T – тривалість періоду дослідження, $\overline{w_{ij_1}}$ та $\overline{w_{ij_2}}$ – середні значення показників w_{ij_1} та w_{ij_2} відповідно, σ_{ij_1} та σ_{ij_2} – середні квадратичні відхилення цих показників. Перевіримо значимість коефіцієнтів кореляції за критерієм Стюдента. Для цього обчислимо фактичні значення критерію Стюдента для кожного коефіцієнта кореляції $r_i(j_1, j_2)$ за формулою:

$$t_i(j_1, j_2) = \sqrt{\frac{(r(j_1, j_2))^2 (PT-2)}{1 - (r(j_1, j_2))^2}} \quad (2)$$

Ті коефіцієнти кореляції, для яких фактичні значення критерію не менші від критичних значень, що відповідають довірчій імовірності 0,95 та кількості ступенів свободи $PT - 2 = 23$, вважаємо значимими. Таким чином, визначаємо вплив найбільш значимих показників на рівень фінансової безпеки (табл. 2).

Таблиця 2

**Кореляційні зв'язки між показниками
та інтегральними субіндексами фінансової безпеки бізнесу**

Показник фінансової безпеки x_{ij}	Коефіцієнт кореляції між нормалізованим показником w_{ij} та інтегральним субіндексом W_i складової фінансової безпеки	Фактичне значення критерію Стюдента	Табличне значення критерію Стюдента	Висновок про значимість коефіцієнта кореляції
Кількість суб'єктів господарювання, млн. од	-0,836737346	13,38194255	2,068658	Значимий
Чистий прибуток (збиток) підприємств, млрд грн	0,550646498	3,789970814	2,068658	Значимий
Обсяг ВВП, млрд грн	0,202048529	1,010232023	2,068658	Не Значимий
Капітальні інвестиції підприємств, млрд грн	0,443932266	2,65158841	2,068658	Значимий
Обсяг реалізованої продукції суб'єктів господарювання, млрд. грн	0,381106523	2,13829302	2,068658	Значимий
Рентабельність діяльності підприємств, %	0,63316512	5,068508516	2,068658	Значимий
Додана вартість суб'єктів господарювання, млрд грн	0,199651686	0,997246906	2,068658	Не Значимий
Витрати на інновації, млрд грн	-0,138278368	0,676087154	2,068658	Не Значимий

Джерело: розраховано автором

Наглядно нам демонструє 3D-графік залежність інтегральної оцінки фінансової безпеки бізнесу від показників розвитку бізнесу в Україні у 2015–2021 рр. (рис. 2).

Статистичні характеристики моделі свідчать про те, що обраний фактор істотно пояснює залежну змінну коефіцієнта кореляції (-0,83 і 0,55), де присутній наявний функціональний зв'язок. Отриманий результат підтверджує те, що на фінансову безпеку бізнесу у прямій залежності перебувають індекс кількості суб'єктів господарювання, млн. од, й індекс чистий прибуток (збиток) підприємств, млрд грн оскільки на фінансову безпеку впливає не чисельність суб'єктів господарювання, а їх прибуткова діяльність.

Таким чином на фінансову безпеку бізнесу має прямий вплив обсягу реалізованої продукції та рентабельності діяльності підприємств. Запропонована економіко-математичний підхід створює умови для визначення вагомих чинників впливу на формування фінансової безпеки бізнесу й спри-

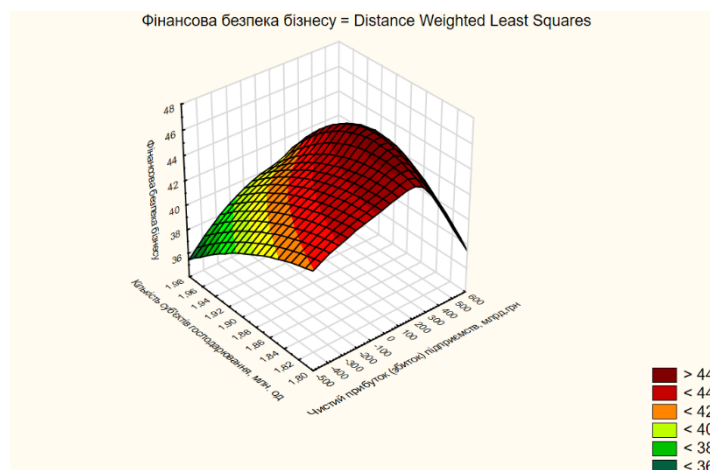

Рис. 2. Залежність інтегральної оцінки фінансової безпеки кількості суб'єктів господарювання та чистий прибуток (збиток) підприємств, млрд грн

Джерело: розраховано авторами

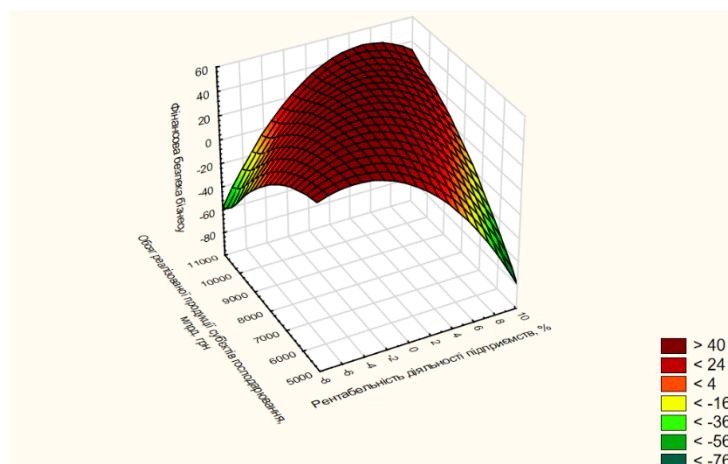

Рис. 3. Залежність інтегральної оцінки фінансової безпеки бізнесу від обсягу реалізованої продукції та рентабельності діяльності підприємств, %

Джерело: розраховано авторами

ятиме розвитку сприятливого бізнес-середовища. Завдяки цьому стає можливим, регулюючи обсяг показників, що досліджувалися, впливати на результуючий показник, що характеризує фінансову безпеку бізнесу.

Висновки. Враховуючи реалії сьогодення, слід зазначити, що бізнес середовище України переживає не найкращі часи. Висока ймовірність банкрутства, кризовий фінансовий стан, наявність «хворих» статей в балансі багатьох українських підприємств зменшує фінансову безпеку бізнесу.

Щоб мінімізувати вплив негативних факторів таких як – кризове становище економіки та пандемія COVID-19 варто розробити концептуальну схему взаємозв'язку загроз та інших негативних чинників в контексті забезпечення фінансової безпеки бізнесу в умовах пандемії та структурно-логічну послідовність формування пріоритетних напрямів мінімізації загроз фінансовій безпеці бізнесу на основі моделювання загроз та раннього реагування та випереджаючого управління.

Механізм забезпечення фінансової безпеки бізнесу є невід'ємною частиною системи його економічної безпеки, що базується на певних завданнях, функціях і принципах; передбачає використання системної сукупності методів, інструментів та конкретних заходів їх реалізації, які необхідно використовувати не розрізнено, а у поєднанні, комплексно і оперативного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Барановський О.І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. Київ : УБС НБУ, 2014. Т. 1. С. 11–81.
2. Бабєць І.Г. Стратегія економічної безпеки інтеррегіонального співробітництва України в умовах євроінтеграції : дисер. д-ра екон. наук : 21.04.01. Київ : Нац. ін-т стратег. дослідж., 2013. 403 с.
3. Білик Р.Р. Детермінанти регіонального розвитку у вимірі економічної безпеки України : монографія. Львів : НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2016. 352 с.
4. Варналій З.С. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації : монографія. Київ : Знання України, 2020. 423 с.
5. Онищенко С.В., Пугач О.А. Загрози економічній безпеці України: сутність, оцінювання та механізм запобігання : монографія. Полтава : ПолтНТУ, 2015. 337 с.
6. Фінансова безпека держави у системі економічної безпеки. URL: https://pidru4niki.com/15931106/finansii/finansova_bezpeka_derzhavi
7. Мартинюк В., Зволяк Я., Баранецька О. Фінансова безпека : навч. посіб. Тернопіль : Вектор, 2016. 264 с.
8. Ладюк О.Д. Фінансова безпека: характеристика складників. *Ефективна економіка*. 2016. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5280>
9. Швиданенко Г.О., Кузьомко В.М., Норіцина Н.І. та ін. Економічна безпека бізнесу : навч. посіб. / за заг. та наук. ред. Г.О. Швиданенко. Київ : КНЕУ, 2011. 511 с.
10. Горячова К.С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки. *Економіст*. 2003. № 8. С. 65–67.
11. Бердар М. Забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка*. 2011. № 124. С. 73–76.
12. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів економічних і юридичних спеціальностей усіх форм навчання / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України»; за аг. ред.. д-ра екон. наук, проф. С.М. Фролова; [С.М. Фролов, А. О. Бойко та ін.]. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 332 с.
13. Буряк Г. Інститути розвитку відносин власності у класифікації бізнес-середовища. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Випуск 105. Ч. II. С. 26–28.
14. Страшний С. Бізнес-середовище як об'єкт державного регулювання. *Актуальні проблеми державного управління*. 2010. Вип. 2. С. 61–64.
15. Варналій З.С., Васильців Т.Г., Іляш О.І. та ін. Економічна безпека суб'єктів підприємництва : підручник / за ред. З.С. Варналія. Чернівці : Технодрук, 2020. 458 с.
16. Onyshchenko S., Maslii O., Ivaniuk B. The Impact of External Threats to the Economic Security of the Business. *Development and Strategic Management of Economic System: Collection of scientific articles*. Atlantis Press, Paris, France, 2019.
17. Doing Business. URL: <http://russian.doingbusiness.org/rankings>
18. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

REFERENCES:

1. Baranovskyi O.I. (2014). *Filosofia bezpeky: monohrafiia*: u 2 t. Kyiv: UBS NBU, T. 1. S. 11–81.
2. Babets I.H. (2013). *Stratehiia ekonomichnoi bezpeky interrehionalnoho spivrobitnytstva Ukrainy v umovakh yevrointehratsii*: dyser. d-ra ekon. nauk: 21.04.01. Kyiv: Nats. in-t strateh. doslidzh., 403 s.
3. Bilyk R.R. (2016). *Determinanty rehionalnoho rozvytku u vymiri ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: monohrafiia*. Lviv: NAN Ukrainy. DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy», 352 s.
4. Varnalii Z.S. (2020). *Ekonomichna ta finansova bezpeka Ukrainy v umovakh hlobalizatsii: monohrafiia*. Kyiv: Znannia Ukrainy, 423 s.
5. Onyshchenko S.V., Puhach O.A. (2015). *Zahrozy ekonomichnii bezpetsi Ukrainy: sutnist, otsiniuvannia ta mekhanizm zapobihannia: monohrafiia*. Poltava: PoltNTU, 337 s.
6. *Finansova bezpeka derzhavy u systemi ekonomichnoi bezpeky*. Available at: https://pidru4niki.com/15931106/finansii/finansova_bezpeka_derzhavi
7. Martyniuk V., Zvoliak Ya., Baranetska O. (2016). *Finansova bezpeka: navch. posib*. Ternopil: Vektor, 264 s.
8. Ladiuk O.D. (2016). *Finansova bezpeka: kharakterystyka skladnykiv*. *Efektivna ekonomika*, no. 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5280>
9. Shvydanenko H.O., Kuzomko V.M., Noritsyna N.I. ta in. (2011). *Ekonomichna bezpeka biznesu: navch. posib. / za zah. ta nauk. red. H.O. Shvydanenko*. Kyiv: KNEU, 511 s.
10. Horiachova K.S. (2003). *Finansova bezpeka pidpriemstva. Sutnist ta mistse v systemi ekonomichnoi bezpeky*. *Ekonomist*, no. 8, s. 65–67.
11. Berdar M. (2011). *Zabezpechennia finansovoi bezpeky subiektiv pidpriemnytstva*. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka*, no. 124, s. 73–76.
12. *Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu ekonomichnykh subiektiv: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshcheykh navchalnykh zakladiv ekonomichnykh i yurydychnykh spetsialnostei usikh form navchannia / Derzhavnyi vyshchyi navchalnyi zaklad «Ukrainska akademiia bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy»; za ah. red.. d-ra ekon. nauk, prof. S.M. Frolova; [S.M. Frolov, A.O. Boiko ta in.]. Sumy: DVNZ «UABS NBU», 2015. 332 s.*

13. Buriak H. (2012). Instytuty rozvytku vidnosyn vlasnosti u klasyfikatsii biznes-seredovyshecha. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, no. 105, ch. II, S. 26–28.
14. Strashnyi S. (2010). Biznes-seredovyshech yak ob'ekt derzhavnoho rehuliuвання. *Aktualni problemy derzhavno-ho upravlinnia*, no. 2, s. 61–64.
15. Varnalii Z.S., Vasylytsiv T.H., Iliash O.I. ta in. (2020). Ekonomichna bezpeka subiektiv pidpriemnytstva: pidruchnyk / za red. Z.S. Varnalii. Chernivtsi: Tekhnodruk, 458 s.
16. Onyshchenko S., Maslii O., Ivaniuk B. The Impact of External Threats to the Economic Security of the Business. *Development and Strategic Management of Economic System: Collection of scientific articles*. Atlantis Press, Paris, France, 2019.
17. Doing Business. Available at: <http://russian.doingbusiness.org/rankings>
18. Derzhavna sluzhba statystyky. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

УДК 336.7(06)

JEL G32, C50

Онищенко Світлана Володимирівна, доктор економічних наук, професор кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування. **Таранець Богдан Владиславович**, студент. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Аналіз фінансової безпеки бізнесу в умовах пандемії.**

У статті узагальнено теоретичні підходи й запропоновано розв'язання важливого наукового завдання, формування й забезпечення фінансової безпеки бізнесу в умовах пандемії. Наслідки COVID-19 ймовірно, не матимуть нічого спільного з тим, що світ бачив досі, враховуючи силу та швидкість, з якими коронавірус поширився повсюдно. У цих умовах бізнес, має розглянути можливі форми прогнозування наслідків економічного впливу пандемії на їх фінансову безпеку. Досліджено проблеми визначення економічної сутності поняття фінансової безпеки бізнесу. Визначено дестабілізуючі чинники, які негативно впливають на фінансовий стан бізнесу, що в результаті призводить до зниження рівня фінансової безпеки. Узагальнено методичні підходи оцінювання фінансової безпеки бізнесу, в розглянутих методиках розрахунку показників використовуються критичні чи порогові значення, в межах величини відхилення яких необхідною умовою є градація рівнів фінансової безпеки бізнесу. Проведено порівняльний й трендовий аналіз індикаторів фінансової безпеки бізнесу та виявлено реальні загрози фінансовій безпеці бізнесу в Україні, серед яких зменшення обсягів виробництва й реалізації продукції через порушення ланцюгів поставок, реалізації продукції чи надання послуг у звичних об'ємах у зв'язку з карантинними обмеженнями зумовленими пандемією COVID-19, зниження рівня рентабельності операційної діяльності підприємств, різке скорочення кількості зареєстрованих суб'єктів бізнесу, зростання рівня безробіття та інші. Здійснено моделювання впливу показників розвитку бізнесу в Україні на фінансову безпеку та встановлено найбільшу залежність інтегрального індексу від чистого прибутку/збитку підприємств, обсягу реалізованої продукції та рентабельності діяльності підприємств. Розвиток бізнесу та забезпечення його цільових параметрів фінансової безпеки в умовах кризи COVID-19 дозволить мінімізувати негативний вплив сучасних загроз, пов'язаних із карантинними обмеженнями, як на рівні окремих регіонів, так і країни в цілому.

Ключові слова: фінансова безпека, пандемія, ризики, загрози, моделювання, шляхи покращення.

UDC 336.7(06)

JEL G32, C50

Svitlana Onyshchenko, Doctor of Economics, Professor. **Bohdan Taranets**, student. National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic». **Analysis of financial security of business in a pandemic.**

The article summarizes the theoretical approaches and proposes the solution of an important scientific problem, the formation and provision of financial security of business in a pandemic. The effects of COVID-19 are unlikely to have anything to do with what the world has seen so far, given the strength and speed with which the coronavirus has spread everywhere. In these circumstances, businesses should consider possible forms of forecasting the effects of the pandemic's economic impact on their activities. The problems of defining the economic essence of the concept of financial security of business are investigated. Destabilizing factors have been identified that negatively affect the financial condition of the business, which in turn leads to a decrease in the level of financial security. Methodological approaches to assessing the financial security of business are generalized, the considered methods of calculating indicators use critical or threshold values, within the deviation of which the necessary condition is the gradation of levels of financial security of business. A comparative and trend analysis of business financial security indicators was conducted and real threats to business financial

security in Ukraine were identified, including a decrease in production and sales due to disruption of supply chains, sales or provision of services in the usual amounts due to quarantine restrictions. pandemic COVID-19, reducing the level of profitability of operating activities of enterprises, a sharp reduction in the number of registered businesses, rising unemployment and others. The impact of business development indicators in Ukraine on financial security has been modeled and the integrated dependence of the integrated index on net profit / loss of enterprises, sales volume and profitability of enterprises has been established. The development of business and ensuring its financial security targets in the context of the COVID-19 crisis will minimize the negative impact of current threats related to quarantine restrictions, both at the level of individual regions and the country as a whole.

Key words: financial security, pandemic, risks, threats, modeling, ways to improve.

АКТУАЛІТЕТИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ УКРАЇНЦІВ У ПЕРІОД РОЗВИТКУ ФІНТЕХУ

Птащенко Ліана Олександрівна*, доктор економічних наук, професор
Колінчук Дарія Володимирівна, студентка
Національний університет «Полтавська Політехніка імені Юрія Кондратюка»

*ORCID 0000-0002-4228-0421

© Птащенко Л.О., 2021

© Колінчук Д.В., 2021

Стаття отримана редакцією 13.11.2021 р.

The article was received by editorial board on 13.11.2021

Вступ. Одними з найважливіших факторів економічного зростання країни, інвестицій та підвищення рівня доходів населення є рівень фінансової грамотності й обізнаності громадян. Фінансова грамотність є одним з головних інструментів подолання бідності та економічного процвітання країни. Суспільство може досягти економічних успіхів тільки тоді, коли громадяни мають навички прийняття відповідальних і свідомих рішень у фінансовій сфері та здатні формувати власний добробут.

Актуальність питань низького рівня фінансової грамотності населення особливо зросла в останні роки, коли значно загострилися проблеми економічної нестабільності, пов'язаної зі світовою пандемією. Локдауни, які запроваджують держави, стимулюють країни швидше переходити на цифрові технології в усіх сферах людської діяльності, а особливо у фінансовій сфері та на ринку освітніх послуг. Ця проблема є актуальною, оскільки здатність правильно та раціонально розпоряджатися особистими фінансами та фінансами бізнесу стає гострою необхідністю для громадян.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Питання фінансової грамотності розглядали в своїх наукових дослідженнях такі закордонні вчені: А. Лусарді, О. Мітчелл В. Курто [1; 2], які вивчали формування фінансової грамотності у розвинених країнах; Агарвал С., Дрісколл Дж., Габе Х., Лейбсон Д. [3] розглядали навчання на ринку кредитних карток, Олгуд С., Уолстад В.Б. [4] вивчали вплив теоретичних і практичних фінансових знань на ставлення до кредитних карток; Бернхайм Б.Д., Гаррет Д.М., Макі Д.М. висвітлюють питання довгострокового ефекту від фінансової освіти [5]; Гастінгс Дж.С., Мадріан Б.К., Скімміхорн В.Л. визначили взаємовплив фінансової грамотності, фінансової освіти та економічних результатів [6].

Серед українських науковців питання фінансової грамотності та обізнаності розглядають Р. Бонд, О. Куценко, Н. Лозицька, Т. Кізима [7; 8], А. Климчук, Д. Радзішевська досліджують стан фінансової грамотності в Україні та визначають необхідність її підвищення [9; 10]. Л. Птащенко та А. Шабардіна висвітлюють зарубіжний досвід забезпечення фінансової грамотності населення та окреслюють шляхи її підвищення в Україні з урахуванням світових напрацювань у цій сфері [11]. О. Блискавка, А. Зеленцова встановили залежність розвитку національної економіки від фінансової грамотності населення [12]. Не дивлячись широке коло науковців, що займаються питаннями фінансової грамотності, проблеми продовжують накопичуватися та набувають більшої актуальності. Адже з точки зору економіки в цілому недостатній рівень знань у галузі фінансових послуг свідчить про низький ступінь залучення широких верств населення до споживання цих послуг, а отже – обмежує рівень і якість накопичень та інвестицій, котрі визначають потенціал економічного зростання.

Значимість питань низького рівня фінансової грамотності населення особливо зросла в останні роки, коли значно загострилися проблеми, пов'язані з ковідною кризою: зростання особистих боргів населення, відсутність ефективних заощаджень, нездатність громадян захистити власний добробут тощо. Саме у цей період відбулося посилення уваги урядів розвинених країн світу до розвитку фінансових технологій та проблем підвищення фінансової грамотності населення.

Метою статті є дослідження проблем та визначення пріоритетних напрямів підвищення рівня фінансової грамотності населення в період активного розвитку цифрових технологій на фінансовому ринку в Україні.

Основний матеріал і результати. Сьогодні у багатьох країнах одним із найважливіших та значущих елементів загальної державної економічної та соціальної політики є підвищення фінансової грамотності населення. Зацікавленість темою планування особистих фінансів та фінансової грамотності пов'язана з тим, що навіть у країнах, де побудовано сучасну систему економічної освіти, значна кількість громадян слабо орієнтується в питаннях особистих фінансів.

Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) визначає фінансову грамотність як «комплекс знань, вмінь, навичок, ставлення та поведінки людини, необхідних для ухвалення важливих фінансових рішень та для досягнення особистого фінансового добробуту» [13]. На сьогодні, за даними Світового банку, 44 країни світу схвалили стратегію фінансової грамотності, а у 27 країнах цей документ знаходиться на етапі розробки [14].

Ми провели аналіз та огляд зарубіжних програм підвищення фінансової грамотності на прикладі Австралії, Великобританії, США та Китаю.

Австралійський уряд ввів у дію національну програму з фінансової грамотності в 2004 р. Вона включала формування Фонду фінансової грамотності (з 2005 р.). Фонд створив освітній сайт «Розуміння грошей». Розроблено Національну стратегію підвищення фінансової грамотності (National Financial Literacy Strategy), основними тезами якої є:

- освіта через школи та інші інститути суспільства;
- забезпечення точної та незалежної інформації;
- визначення меж освіти та розроблення додаткових інноваційних рішень для впровадження ідей фінансового добробуту та зміни поведінки громадян щодо фінансових операцій;
- партнерство багатьох секторів, включаючи підтримку програм фінансової грамотності приватними компаніями, просування кращих досягнень у цій сфері [15].

У Великобританії з 2011 р. діє спеціальна організація – Служба порад про гроші (Money Advice Service) [16]. Вона була організована Відділом фінансової освіти споживачів (Consumer Financial Education Body, CFEB). Ця служба дає безкоштовні консалтингові послуги громадянам, які допомагають їм приймати вірні фінансові рішення. Служба є незалежною, її дії спрямовані на підтримку як молоді, так і дорослого населення. Основною метою є забезпечення розуміння населенням фінансових процесів усередині країни та за кордоном. Пріоритетними напрямками у цій сфері є:

- допомога молодим батькам;
- робота в школах та інших освітніх установах (наприклад, уроки, які організовує група з фінансової освіти молоді – Personal Finance Education Group, PFEG);
- розроблення онлайн-продуктів щодо підвищення фінансової грамотності;
- надання консультацій щодо використання грошей [17].

Великобританія традиційно вважається країною з розвинуеною благодійністю, тому суспільний сектор забезпечення фінансової грамотності тут досить великий.

Щодо Сполучених Штатів Америки, зазначимо, що країна має значний досвід у сфері підвищення фінансової грамотності населення. Казначейство Сполучених Штатів у 2002 р. заснувало Бюро з фінансових підрозділів (Office of Financial Institutions, OFI) – державне агентство. Спільно з Конгресом США була організована Комісія з фінансової грамотності та освіти (Financial Literacy and Education Commission, FLEC). У 2006 р. розроблено Національну стратегію з фінансової грамотності. У Сполучених Штатах існує такий вектор заходів щодо забезпечення фінансової грамотності:

- наголос на індивідуальному підході;
- створення телефонних ліній з фінансових питань;
- прищеплення у школах дітям фінансових навичок [18].

Результати США досягли досить вагомий: фінансова грамотність у країні перебуває на високому рівні. Тут діти можуть отримувати банківську картку в 10 років, у більшості штатів обіг готівки зведений до мінімуму, відчувається велика інтегрованість населення у фінансову сферу життя суспільства. У Сполучених Штатах також прийнято влаштовувати в університетах фінансові центри, де студенти можуть отримати інформацію, необхідну для фінансових операцій як протягом навчання, так і після випуску.

Уряд Бразилії покладається на державні програми в цій галузі, при цьому особливе місце приділяється роботі з молоддю. На державному рівні нині діє Національна стратегія підвищення якості фінансової освіти (Estratégia Nacional de Educação Financeira, ENEF). Вона була розроблена робочою групою, до складу якої увійшли представники органів державної влади (комітету з регулювання фінансових ринків, міністерств освіти, фінансів, юстиції, соціального захисту), а також співробітники найбільших банків та кредитних організацій країни [19]. Під час розроблення програми ENEF автори врахували, що близько 82 % громадян Бразилії не знали точний відсоток за своїми кредитами, а 87 % не мали заощаджень або мали їх у незначному обсязі. Тому метою держави стало ширше залучення населення до діяльності фінансових ринків і підвищення фінансової грамотності всіх верств населення. Особливістю цієї програми є охоплення більшої частини суспільства, а не лише певної категорії громадян. Наприклад, ENEF включає заходи щодо підвищення фінансової грамотності школярів. До них належать:

- підготовка вчителів на основі матеріалів та навчальних планів, розроблених Центральним банком Бразилії;
- розроблення підручників та мультимедійних програм з цієї тематики для різних вікових категорій учнів.

У Китаї, як і в Бразилії, визнається велика роль держави у процесі підвищення рівня фінансової культури населення. Однак у КНР нині відсутня єдина державна програма, націлена на підвищення фінансової грамотності громадян. Можна відмітити лише зусилля окремих органів влади у цій галузі. До них належать розроблення Програми підвищення фінансової грамотності серед учнів (CIEFR). Ця програма була підготовлена спільно міністерством освіти та міністерством фінансів Китаю. Її метою є поширення інформації серед школярів та студентів про можливість отримання освітніх позик, а також допомога тим студентам, які мають труднощі з виплатою освітніх кредитів.

Узагальнимо результати проведеного аналізу (рис. 1).

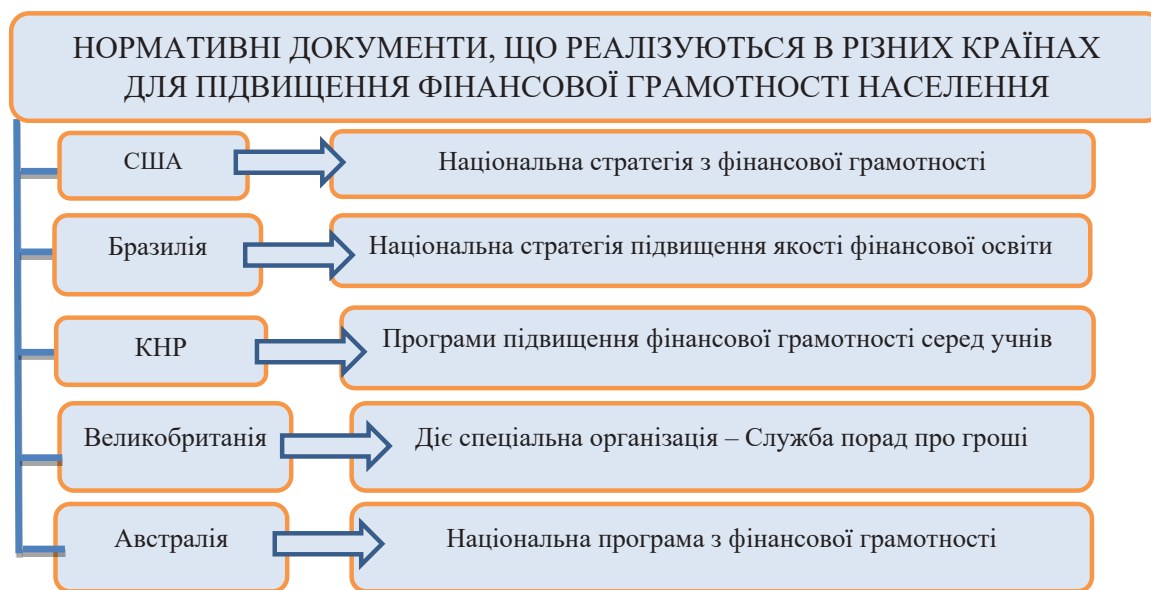

Рис. 1. Державне нормативне забезпечення підвищення рівня фінансової грамотності в різних країнах

Результати досліджень багатьох науковців та фахівців свідчать про те, що в Україні досить низький рівень фінансової грамотності населення. Масове зuboжіння українських громадян є причиною того, що близько 15 % населення взагалі не мають можливості здійснювати інвестиційні вкладення через недостатність фінансових ресурсів. Крім того, люди не співпрацюють із фінансовою системою в Україні, бо не довіряють їй. Через особливості історичного досвіду в Україні та діяльність в період трансформації багато аферистів у фінансовій сфері (фінансові піраміди, посередники, фонди, банки тощо) ця проблема стоїть дуже гостро. При цьому фінансовий ринок активно розвивається, виникають нові інструменти, форми і види фінансових продуктів. Однак із боку споживачів попит на ці послуги досить низький, населення не вміє ефективно використовувати фінансові інструменти через відсутність

необхідних знань і навичок. Ринки страхування, іпотечного кредитування, інвестування та пенсійних накопичень майже не розвиваються.

Як правило, заощадження населення здійснюються за допомогою банківських депозитів, а споживче кредитування зростає за рахунок нарощування незабезпечених кредитів [20].

Протягом 30 років існування ринкових відносин в Україні ніхто системно не займався фінансовою освітою населення, яке самостійно здобувало певні знання на власних помилках і втратах від недобросовісних банків та інших фінансових установ, невдалих вкладень тощо.

Ми провели опитування громадян щодо їх обізнаності в питаннях розпорядження грошима і встановили таке. В опитуванні взяли участь 113 осіб різних вікових категорій – від 14 років до 69. Серед них чоловіків – 16 %, жінок – 84 %.

Майже 64 % респондентів відповіли, що їх не задовольняє рівень доходів, понад 73 % опитаних здійснюють великі покупки за рахунок відкладених грошей, використовують цифрові технології (телефонний додаток) лише 23,9 %. Не планують сімейний бюджет понад 73 % респондентів, вкладати кошти у банк налаштовані лише 36 % опитаних, на питання чи практикується в родині накопичувати кошти шляхом вкладення на депозит, позитивну відповідь надали лише 23 % респондентів, а вкладення в цінні папери не здійснюють майже 86 % опитаних. Більше половини опитаних вважають, що основам фінансової грамотності повинні навчати батьки та підготовлені фахівці в рамках державних програм підвищення рівня фінансової грамотності. Таким чином проведене опитування підтвердило необхідність активізувати заходи з підвищення рівня фінансової грамотності українців. Особливої актуальності це питання набуває в період активного розвитку фінансових технологій.

На державному рівні в Україні здійснюються низька заходів з підвищення фінансової грамотності, але вони не мають масовий характер. Так, одним із пріоритетів діяльності Національного банку України є фінансова інклюзія, яка нерозривно пов'язана з фінансовою грамотністю. В рамках співробітництва Центру «Корпоративної соціальної відповідальності та вищих навчальних закладів України» було реалізовано Проект щодо «Фінансової грамотності студентів». Проект реалізовувався три роки (2015–2018 рр.). Його метою було підвищення рівня фінансової грамотності студентів, завдяки впровадженню вибіркової дисципліни «Фінансова грамотність» для студентів перших курсів нееконімічних спеціальностей та підвищення компетенції викладачів з методики викладання фінансової грамотності.

Упродовж останніх років Національний банк регулярно проводить заходи, спрямовані на підвищення фінансової грамотності українців. Зокрема, це заходи у рамках Всесвітнього тижня грошей – Global Money Week. Проводяться навчальні лекції та семінари, наприклад, в рамках інформаційних днів Національного банку України «Економічний експрес» у регіонах України.

Національний банк України розробив бачення Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року та напрямів розвитку фінансової грамотності. Однією зі стратегічних цілей Стратегії є підвищення доступності та рівня користування фінансовими послугами [21].

Важливі напрями досягнення вказаної цілі узагальнені на рисунку 2.

Заходи підвищення доступності та рівня користування фінансовими послугами передбачають активізацію розвитку фінтеху, що підтверджує необхідність підвищення рівня фінансової грамотності українців.

Необхідно здійснювати такі заходи:

- активно використовувати особистісно зорієнтовані технології навчання фінансовій грамотності з урахуванням вікових категорій громадян;
- організовувати курси для фахівців, які навчатимуть фінансовій грамотності;
- слід забезпечити неперервність фінансового виховання, починаючи з дошкільного навчання, шкільного, університетського, для економічно активного населення та пенсіонерів;
- створити телефонні лінії та інтернет-канали для надання консультацій з фінансових питань;
- користуючись досвідом Австралії доцільно створити наочні сайти для підвищення фінансової грамотності дітей, молоді, дорослого населення та курсів на базі університетів і місцевих громадських організацій.

При цьому освітня діяльність повинна бути системною і в перспективі передбачати неперервність процесу, а навчання має базуватися на інноваційних ігрових технологіях, тренінгах. Навчання фінансовій грамотності повинне орієнтуватися не лише на набуття навичок ефективно

Рис. 2. Пріоритетні заходи підвищення доступності та рівня користування фінансовими послугами

співпрацювати з банківськими установами, а й страхуванню, розпорядженню грошима в побуті та повсякденному житті, ефективному недержавному пенсійному накопиченню, вкладенню в цінні папери тощо.

Висновки. Беззаперечним є факт, що поширення й використання фінансових технологій стосується всіх прошарків українського суспільства. Проведене дослідження підтвердило низький рівень фінансової грамотності та обізнаності населення. Стрімкий розвиток мобільного банкінгу, активізація використання безготівкових розрахунків сприятиме пошвидченню інвестиційних процесів, прозорості фінансових потоків, а підвищення рівня фінансової грамотності українців сприятиме формуванню довіри до фінансових посередників, підвищенню добробуту пересічних громадян, формуванню нових поглядів до недержавного пенсійного забезпечення та страхових послуг, економічному зростанню в національному господарстві. Пріоритетним завданням, спрямованим на активізацію заходів з підвищення рівня фінансової грамотності та обізнаності населення, є формування пропозицій щодо розроблення програм підвищення фінансової грамотності для різних цільових аудиторій. Саме цим питанням будуть присвячені подальші дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Lusardi A., Mitchell O.S. Financial Literacy around the World: An Overview. *NBER Working Paper*.
2. Lusardi A., Mitchell O.S., Curto V. Financial Literacy among the Young: Evidence and Implications for Consumer Policy // *NBER Working Paper*. 2009. URL: <http://www.nber.org/papers/w15352.pdf>
3. Agarwal S., Driscoll J., Gabaix X., Laibson D. Learning in the credit card market. 2011 // *NBER Working Paper*. 2008. № 13822. URL: <http://www.nber.org/papers/w13822>
4. Allgood S., Walstad W.B. The effects of perceived and actual financial knowledge on Credit Card Behavior. Networks Financial Institute at Indiana State University. *Working Paper*. 2011. № WP-15.
5. Bernheim B.D., Garrett D.M., Maki D.M. Education and saving: the long-term effect of high school financial curriculum mandates. *Journal of Public Economics*. 2001. № 80. P. 435–465.
6. Hastings J.S., Madrian B.C., Skimmyhorn W.L. Financial Literacy, Financial Education and Economic Outcomes. *NBER Working Paper*. 2012. № 18412. URL: <http://www.nber.org/papers/w18412.pdf>
7. Бонд Р., Куценко О., Лозицька Н. Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: факти та висновки. Київ : USAID FINREP, 2010. 36 с. URL: <http://www.uaib.com.ua/files/articles>
8. Кізима Т. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії. *Вісник THEV*. 2012. № 2. С. 64–71.
9. Климчук А. Фінансова грамотність населення України залишає бажати кращого. URL: <http://business-territory.com>
10. Радзішевська Д.В. Підвищення фінансової грамотності населення України як один із пріоритетів державної політики на сучасному етапі. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Radzishevsk>
11. Птащенко Л.О., Шабардіна А.М. Підвищення фінансової грамотності населення: міжнародний досвід. *Економіка і регіон*. 2014. № 1(44). С. 8–14.
12. Блискавка О., Зеленцова А. Фінансова грамотність населення та розвиток національної економіки. URL: http://ufin.com.ua/analit_mat/strah_rynok/159
13. OECD (2018). OECD/INFE Toolkit for measuring financial literacy and financial inclusion. P. 4.
14. World Bank (2017). Global Financial Inclusion and Consumer Protection Survey: Report. P. 14.
15. Експертна платформа <https://expla.bank.gov.ua/expla/news>. URL: <https://www.facebook.com>
16. Система державного управління Сполученого Королівства Великобританії і Північної Ірландії: досвід для України / уклад. П.І. Крайнік; за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка, С.В. Загороднюка. Київ : НАДУ, 2011. 48 с.
17. Citizens Advice money advice services. URL: <https://www.citizensadvice.org.uk/about-us/our-work/advice-partnerships/money-advice-services/>
18. Office of Financial Institutions. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Office_of_Financial_Institutions
19. Estrategia Nacional de Educação Financeira. URL: https://www.bcb.gov.br/pre/pef/port/Estrategia_Nacional_Educacao_Financeira_ENEF.pdf
20. Дудчик О.Ю., Матвійчук І.О. Фінансова грамотність населення: теоретичні аспекти, проблеми і перспективи поліпшення в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 31. С. 631–635.
21. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686>

REFERENCES:

1. Lusardi A., Mitchell O.S. Financial Literacy around the World: An Overview. *NBER Working Paper*.
2. Lusardi A., Mitchell O.S., Curto V. (2009). Financial Literacy among the Young: Evidence and Implications for Consumer Policy // *NBER Working Paper*. Retrieved from: <http://www.nber.org/papers/w15352.pdf>
3. Agarwal S., Driscoll J., Gabaix X., Laibson D. (2008). Learning in the credit card market. 2011 // *NBER Working Paper*, no. 13822. Retrieved from: <http://www.nber.org/papers/w13822>
4. Allgood S., Walstad W.B. (2011). The effects of perceived and actual financial knowledge on Credit Card Behavior. Networks Financial Institute at Indiana State University. *Working Paper*, no. WP-15.
5. Bernheim B.D., Garrett D.M., Maki D.M. (2001). Education and saving: the long-term effect of high school financial curriculum mandates. *Journal of Public Economics*, no. 80, pp. 435–465.
6. Hastings J.S., Madrian B.C., Skimmyhorn W.L. (2012). Financial Literacy, Financial Education and Economic Outcomes. *NBER Working Paper*, no. 18412. Retrieved from: <http://www.nber.org/papers/w18412.pdf>
7. Bond R., Kucenko O., Lozicka N. (2010). Finansova gramotnist ta obiznanist v Ukrayini: fakti ta visnovki. Kyiv: USAID FINREP, 36 p. Retrieved from: <http://www.uaib.com.ua/files/articles>
8. Kizima T. (2012). Finansova gramotnist naseleण्या: zarubizhnij dosvid i vitchiznyani realiyi. *Visnik TNEU*, no. 2, pp. 64–71.
9. Klimchuk A. Finansova gramotnist naseleण्या Ukrayini zalishaye bazhati krashogo. Retrieved from: <http://business-territory.com>
10. Radzishevsk D.V. Pidvishennya finansovoyi gramotnosti naseleण्या Ukrayini yak odin iz prioritetiv derzhavnoyi politiki na suchasnomu etapi. Retrieved from: <http://academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Radzishevsk>
11. Ptashenko L.O., Shabardina A.M. (2014). Pidvishennya finansovoyi gramotnosti naseleण्या: mizhnarodnij dosvid. *Ekonomika i rehion*, no. 1(44), pp. 8–14.
12. Bliskavka O., Zelencova A. Finansova gramotnist naseleण्या ta rozvitok nacionalnoyi ekonomiki. Retrieved from: http://ufin.com.ua/analit_mat/strah_rynok/159

13. OECD (2018). OECD/INFE Toolkit for measuring financial literacy and financial inclusion. P. 4.
14. World Bank (2017). Global Financial Inclusion and Consumer Protection Survey: Report. P. 14.
15. Ekspertna platforma. Retrieved from: <https://expla.bank.gov.ua/expla/news> Retrieved from: <https://www.facebook.com>
16. Sistema derzhavnogo upravlinnya Spolucheno Korolivstva Velikobritaniyi i Pivnichnoyi Irlandiyi: dosvid dlya Ukraini (2011) / uklad. P.I. Krajnik; za zag. red. Yu.V. Kovbasyuka, S.V. Zagorodnyuka. Kyiv: NADU, 48 p.
17. Citizens Advice money advice services. Retrieved from: <https://www.citizensadvice.org.uk/about-us/our-work/advice-partnerships/money-advice-services/>
18. Office of Financial Institutions. Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Office_of_Financial_Institutions
19. Estrategia Nacional de Educação Financeira. Retrieved from: https://www.bcb.gov.br/pre/pef/port/Estrategia_Nacional_Educacao_Financeira_ENEF.pdf
20. Dudchik O.Yu., Matvijchuk I.O. (2019). Finansova gramotnist naselennya: teoretichni aspekti, problemi i perspektivi polipshennya v Ukraini. *Infrastruktura rinku*, no. 31, pp. 631–635.
21. Strategiya rozvitku finansovogo sektoru Ukraini do 2025 roku. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686>

УДК 336

JEL G21

Птащенко Ліана Олександрівна, доктор економічних наук, професор, **Колінчук Дарія Володимирівна**, студентка. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Актуалітети підвищення рівня фінансової грамотності українців у період розвитку фінтех.**

Метою статті є дослідження проблем та визначення пріоритетних напрямів підвищення рівня фінансової грамотності населення в період активного розвитку цифрових технологій на фінансовому ринку в Україні.

Доводиться думка, що фінансова грамотність є одним з головних інструментів подолання бідності та драйвером економічного процвітання країни, оскільки суспільство може досягти економічних успіхів тільки тоді, коли громадяни мають навички прийняття відповідальних і свідомих рішень у фінансовій сфері та здатні формувати власний добробут. Фінансово свідоме суспільство є одним з найважливіших факторів економічного зростання країни, активності інвестицій та підвищення рівня доходів населення.

Питання фінансової грамотності набуває більшої актуальності в останні роки, коли значно загострилися проблеми економічної нестабільності та кризового стану, пов'язаних зі світовою пандемією, війною та необхідністю відбудови у післявоєнний час. Важливим локомотивом підвищення фінансової грамотності є також цифрові технології в усіх сферах людської діяльності, а особливо у фінансовій сфері та на ринку освітніх послуг. Ця проблема є актуальною, оскільки здатність правильно та раціонально розпоряджатися особистими фінансами та фінансами бізнесу стає гострою необхідністю для громадян.

Дані Світового банку свідчать, що у 44 країн світу схвалено стратегії фінансової грамотності, а у 27 країнах подібні стратегічні заходи знаходяться на етапі розробки. У статті проаналізовано та узагальнено програми підвищення фінансової грамотності, які впроваджені в Австралії, Великобританії, США та Китаю.

Аналіз світового досвіду в питаннях підвищення фінансової грамотності населення свідчить, що розвинені держави всіляко підтримують та фінансують заходи підвищення рівня фінансової грамотності населення. Результати досліджень багатьох науковців та фахівців свідчать про те, що в Україні досить низький рівень фінансової грамотності населення. Шляхом опитування громадян встановлено, що більшість респондентів не використовують цифрові технології, не планують сімейний бюджет, не володіють питаннями недержавного пенсійного страхування тощо. Адже, як показує дослідження, протягом 30 років існування ринкових відносин в Україні ніхто системно не займався фінансовою освітою населення, яке самостійно здобувало певні знання на власних помилках і втратах від недобросовісних банків та інших фінансових установ, невдалих вкладень тощо.

Не дивлячись на те, що Національний банк України вживає заходів щодо підвищення рівня фінансової грамотності, останні не носять масовий характер та стосуються просвітництва у сфері банківських послуг. Розвиток фінтеху на ринку фінансових послуг вимагає адекватного рівня фінансової грамотності користувачів цих послуг. Запропоновано низку заходів, спрямованих на підвищення рівня фінансової грамотності українців.

Ключові слова: фінансова грамотність, фінансовий ринок, фінансові технології, безготівкові розрахунки, фінансова обізнаність, ринок фінансових послуг.

UDC 336

JEL G21

Liana Ptashchenko, Doctor of Economics, Professor. **Daria Kolinchuk**, Student. National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic». **Current issues of increasing the level of financial literacy of Ukrainians during the development of financial technologies.**

The aim of the article is to study the problems and identify priority areas for improving the level of financial literacy of the population during the active development of digital technologies of the financial market in Ukraine.

It is argued that financial literacy is one of the main tools for overcoming poverty and a driver of economic prosperity, as society can achieve economic success only when citizens have the skills to make responsible and informed decisions in the financial sphere and are able to shape their own well-being. A financially conscious society is one of the most important factors in the country's economic growth, investment activity and rising incomes.

The issue of financial literacy has become more relevant in recent years, when the problems of economic instability and crisis related to the world pandemic, war and the need for reconstruction in the post war period have become much more acute. Digital technologies in all spheres of human activity, especially in the financial sphere and in the market of educational services, are also an important driver of financial literacy. This problem is relevant because the ability to properly and rationally manage personal finances and business finances is becoming an urgent need for citizens.

World Bank data show that financial literacy strategies have been approved in 44 countries, and similar strategic measures are being developed in 27 countries. The article analyzes and summarizes financial literacy programs implemented in Australia, the United Kingdom, the United States and China. Analysis of world experience in improving the financial literacy of the population shows that developed countries support and finance measures to increase the level of financial literacy of the population. It is proved that in Ukraine the level of financial literacy of the population is rather low. After all, according to the study, during the 30 years of market relations in Ukraine, no one systematically engaged in financial education of the population, which independently gained some knowledge of their own mistakes and losses from unscrupulous banks and other financial institutions, failed investments and more. The National Bank of Ukraine is taking measures to increase the level of financial literacy. However, the development of fintech requires an adequate level of financial literacy of users of these services. Measures to increase the level of financial literacy of Ukrainians are proposed.

Key words: financial literacy, financial market, financial technologies, non-cash payments, financial awareness, financial services market.

ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT

UDC 657.012.32
JEL M41

DOI: 10.26906/EiR.2021.4(83).2533

FEATURES OF RECEIPT AND DOCUMENTARY REGISTRATION OF FIXED ASSETS AT THE AGRICULTURAL ENTERPRISE

Alla Dmytrenko*, D.Sc. (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of Finance, Banking and Taxation
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"
Taisiia Matiash, student
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

*ORCID 0000-0003-3304-8652

© Dmytrenko A, 2021

© Matiash T., 2021

Стаття отримана редакцією 26.11.2021 р.

The article was received by editorial board on 26.11.2021

Introduction. An important problem that arises before the management system of an agricultural enterprise is the creation of a system of management of its property at the enterprise. Its effectiveness is determined by the quality of information used for management. Therefore, an important task is the formation of reliable information about the provision of the use of fixed assets. A prominent place in this is the accounting information.

Analysis of recent research and publications. Receipt of fixed assets for the enterprise and documentation of operations with them were studied by the following domestic scientists: Gamova O.V. [4, p. 31–37], N.V. Grishko [5, p. 25–37], N.I. Gordienko [6, p. 11–16], Dovzhyk O.O. [7, p. 83–87], Leonova Yu.O. [10, p. 23–28], etc.

Purpose and objectives of the study. The purpose of the article is to study problematic issues of accounting of fixed assets at an agricultural enterprise.

The main objectives of the research are to investigate the features of accounting for the receipt of fixed assets at the agricultural enterprise "Renaissance" LLC and documenting operations on the movement of fixed assets.

Presentation of the main material. Agriculture is a branch of the economy, whose task is to provide the population with food and raw materials for a number of industries. Unlike industrial enterprises, the technological process in agriculture is closely related to nature, where the land acts as the main means of production.

The main purpose of any enterprise, including agricultural, is to obtain the maximum profit. This, first of all, will depend on the security of such an enterprise with assets, among which the main place is allocated to the main means.

"Basic means" as a concept is interpreted differently, because it is imposed by normative acts, which often change (Table 1).

Since the peculiarity of the accounting of fixed assets is a continuous and continuous monitoring of economic processes, to ensure this, each operation is drawn up with a document.

The document is an actual proof of economic operation.

The process of registration of economic transactions is called documentation.

Analytical accounting of fixed assets is carried out for each object on special cards for the movement of fixed assets (Fig. 1).

In an agricultural enterprise, all the main means are assigned an inventory number stored for them during the entire period of use of them. Accountants put it in all primary documents, which draw up the presence and movement of objects [11].

Table 1

The concept of "fixed assets" in accordance with the regulatory framework

No.	Source	Definition
1	The Tax Code of Ukraine in the edition of 1.01.2021 (with amendments and additions) [1]	Fixed assets – material assets, including mineral reserves provided for the use of subsoil areas (in addition to the value of land, unfinished capital investments, public roads, library and archive funds, tangible assets, the value of which does not exceed 6000 UAH, non-productive fixed assets and intangible assets) appointed by the taxpayer for use in economic activities of the taxpayer, the value of which exceeds 6000 UAH and gradually decreases due to physical or moral wear and the expected period of useful use (operation) which from the date of commissioning is more than one year (or operating cycle, if it is longer than a year)
2	Local Accounting Standard 16 "Fixed assets" [2]	Fixed assets are material objects held for use in the manufacture or supply of goods or rental services or for administrative purposes; will use, on expectation, for more than one period
3	National regulation (standard) of accounting 7 "Fixed assets" (with changes and additions) [3]	Fixed assets – material assets that the company holds for the purpose of using them in the production or supply of goods, renting services to others or for administrative and socio-cultural functions, the expected period of useful use (operation) of which is more than one year (or the operating cycle, if it is longer than a year)

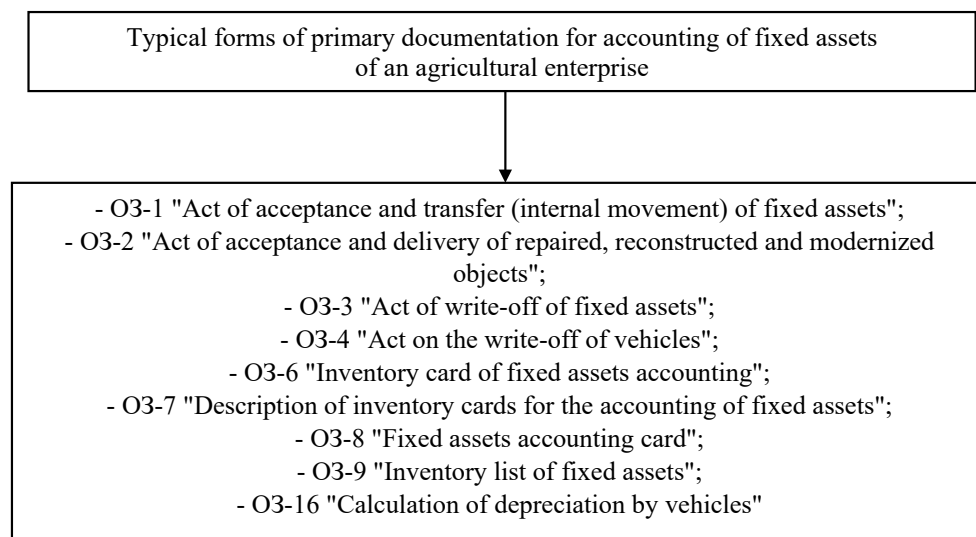

Fig. 1. List of forms of primary documentation used by an agricultural enterprise

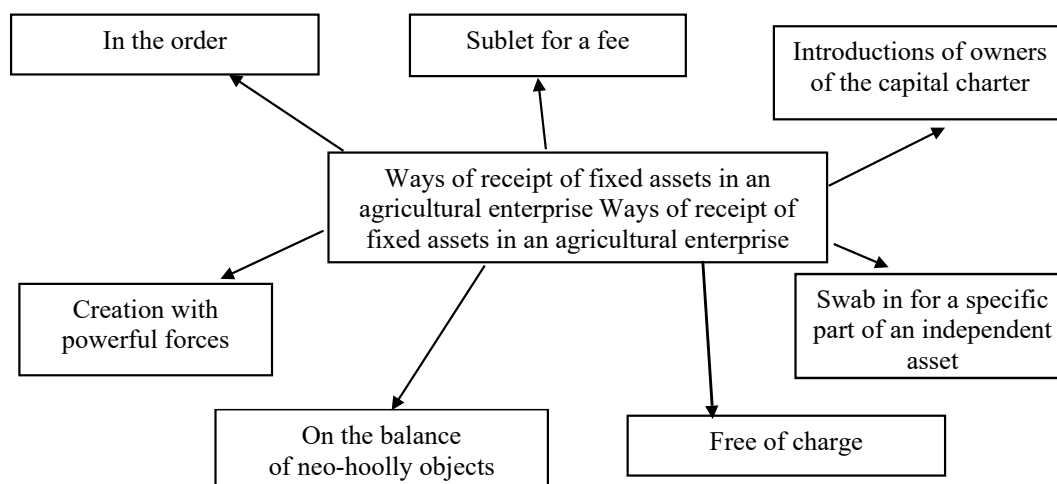

Fig. 2. Ways of receipt of fixed assets in an agricultural enterprise

The following processes are recorded in each enterprise: operations on receipt of fixed assets; implementation of expenses in connection with the acquisition; modernization and repair costs; revaluation of fixed assets; disposal of assets.

The ways of receipt of fixed assets are given in Figure 2.

Analytical accounting of fixed assets consists of:

- technical characteristics of fixed assets;
- economic characteristics;
- location;
- norms of depreciation deductions;
- initial assessment;
- revaluation of fixed assets.

Until the main facility is put into operation, the expenses that the agricultural enterprise has made for its acquisition or creation are reflected by the account debit 15 "Capital investments," it forms the original value. When the object is put into operation, the account 15 "Capital investments" is closed on the debit account 10 "Fixed assets". Figure 3 shows on which basis the documentation of operations is carried out [12, p. 289–293].

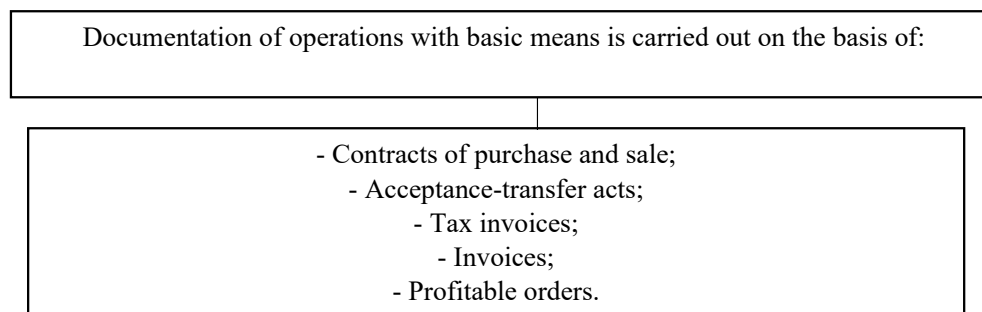

Fig. 3. Documents that execute operations with basic means in an agricultural enterprise

For proper and timely registration of fixed assets, "Renaissance" LLC uses the normatively established procedure for documenting and accounting for the receipt of non-current assets, filed in Figure 4.

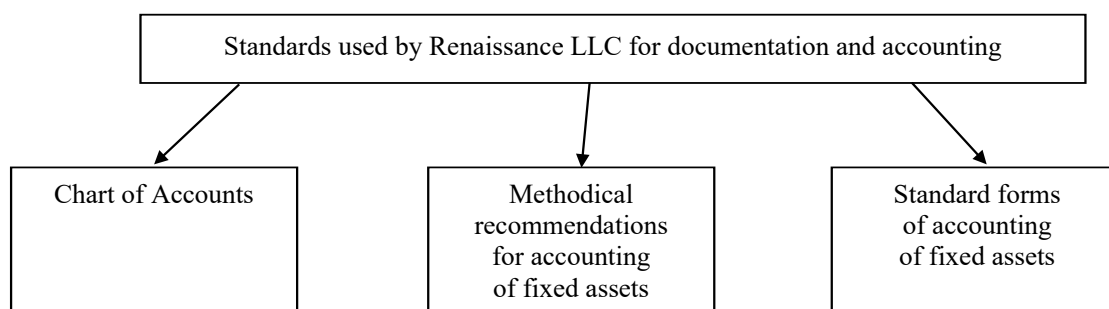

Fig. 4. Normative order of "Renaissance" LLC in documentation and accounting

Features of fixed assets accounting are given in table 2 [8, p. 31–38].

When receiving fixed assets, the limited liability company "Renaissance" bears the costs. They are divided into those that are included in the original cost and those that are not part of it.

The initial cost is formed by the following costs:

- amounts paid to suppliers;
- import duty;
- insurance of delivery risks;
- registration fees and similar payments;
- transportation;
- the amount of indirect taxes that do not reimburse.

Figure 5 shows the costs that are not included in the original cost [9, p. 54–59].

Table 2

Features of accounting of fixed assets

No.	Methods of Sublime	Accounting
1	2	3
1	For cash	The costs made during the purchase are accounted for by debit 152 "Purchase (manufacture) of fixed assets"; after the implementation of expenses and at the readiness of the main means for operation, the accumulated amount for 152 accounts is written off for 10 "Fixed assets"
2	Free of charge	The costs that were made with free receipt are accounted for by debit 152 "Purchase (manufacture) of fixed assets" and credit 424 "Non-current assets received free of charge." After incurring expenses and in case of the possibility of operation of the main tool, the accumulated amount from 152 accounts is debited to 10 accounts.
3	Introduced by attorneys to statutory capital	Expenses carried out when applying the main instrument to the authorized capital are recorded on account 152. When the main tool is ready to operate, they are written off to 10 accounts. Founder's debt closes with loan 46 "Unpaid capital"
4	Exchange of the basic to a means on a similar asset	On the loan 10 "Fixed Assets" is debited from the balance balance of the balance of the main remedy on the debit account 976 "Write-off of non-current assets." It is also necessary to write off the wear on debit 131 "Wear of fixed assets." The received income from such a transaction is reflected on the loan 745 "Income from free of charge assets," after which it is placed on 10 account.
5	Exchange of the main charge on the non-active asset	First, there is a need to make a price of the main means transferred to the difference between its residual and the cost of the object to which the exchange takes place. The margin is reflected on the debit of 975 "Indemnity of non-current assets and financial investments." After that, the residual value is debited from the balance of the loan of the 10 account to the account of 976 "Write-off of irreversible assets." Then wear is written off. The income from the barter is reflected on the account 746 "Other income" and placed on 10 account.
6	Self-manufacture	The 152 account debit shows the costs that the company incurred in self-manufacture. When the main tool is ready for use, they are written off at the expense of 10.
7	Receiving in the order	The lease object is displayed on the off-balance account 01 "Leased non-current assets," at the cost indicated in the transaction. Depreciation is charged by the tenant.
8	Enrollment on the balance, uncovered by the account of fixed assets	The faces of non-current assets, which were found during inventory, reflect as follows: Dt10 "Fixed assets "/12" Intangible assets "Ct 719" Other revenues from operating activities"

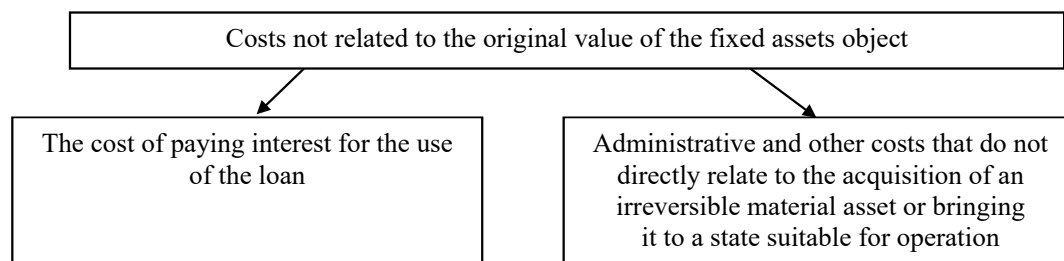

Fig. 5. Costs that do not form the original cost

Conclusions and prospects for further exploration. Thus, we have concluded that rational organization of accounting of fixed assets in the sector of agriculture will ensure the most effective use of them. This will lead to an increase in agricultural production, which will increase the number of food products that will cover the needs of the population.

REFERENCES:

1. The Tax Code of Ukraine in the edition of 01.01.2021 (with amendments and additions). Available at: <http://www.rada.gov.ua> (accessed 25 November 2021).
2. International Accounting Standard 16 "Fixed Assets" (with changes and additions). Available at: <http://www.rada.gov.ua> (accessed 25 November 2021).
3. National regulation (standard) of accounting 7 "Fixed assets" (with changes and additions). Available at: <http://www.rada.gov.ua> (accessed 25 November 2021).
4. Gamova O.V., Kozachok I.A. (2018). Formation of the accounting system and audit of the condition and movement of fixed assets at the enterprise. *Effective economy*, no. 1, pp. 31–37.
5. Hryshko N.V., Lubenchenko O.V., Kudenko M.S. (2014). *Oblik and audit*. Ministry of Education and Science of Ukraine DonDTU. Alchevsk: DonDTU, 414 p.
6. Gordienko N.I., Harlamova O.V., Carpenc M.Yu. (2015). Audit, methodic and organization: an important assassin in 2 rituals. Chastina 1. Kharkiv: KhNAMG, 163 p.
7. Dovzhyk O.O., Haponyuk I.A. (2018). Features of accounting of fixed assets in modern conditions of management. *Accounting, analysis and audit*, no. 25, pp. 83–87.
8. Ivanova N.A., Rolinsky O.V. (2018). *Organization and methodology of audit*. Kyiv: Center for Educational Literature, 216 p.
9. Kulakovskaya L.P., Oven Yu.V. (2014). *Organization and methodology of audit: educational library for universities*. Kyiv: Caravela, 567 p.
10. Leonova Yu.O. (2020). Features of accounting of fixed assets in the conditions of the Tax Code of Ukraine. *Accounting, analysis and audit*, no. 21, pp. 23–28.
11. Malakhov V., Onishchenko I. Improvement of the organization of accounting and audit of fixed assets at the enterprise. Available at: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/17906/1/Малахов%20В.pdf> (accessed 25 November 2021).
12. Samburska N.I. (2015). Accounting and analytical support of management of basic means: theory and practice (for example water and sewerage enterprises): monograph. Poltava: RVV PUET, pp. 289–293.

UDC 657.012.32

JEL M41

Alla Dmytrenko, Doctor of Economics, Associate Professor, Associate Professor, Department of Finance, Banking and Taxation, National University "Poltava Polytechnic named after Yuri Kondratyuk". **Taisiia Matiash**, student of the National University "Poltava Polytechnic named after Yuri Kondratyuk". **Features of receipt and documentary registration of fixed assets at an agricultural enterprise.**

The article specifies the peculiarities of the organization of accounting of fixed assets at enterprises taking into account modern conditions of management. The definition of the group "fixed assets" is given. The main regulations governing the accounting of fixed assets, accounting classification of fixed assets and accounts for their accounting are considered. The main purpose of the commercial enterprise is to increase revenues and profit. This process involves fixed assets, since they produce material benefits. The article presents the concept of "basic means" in accordance with the regulatory framework. The analytical appearance of the main effects, which is created for the skin object on special cards of the appearance of the main effects, has been completed. There is no copy of the forms of the primary documentation, as if it were a vicarist's enterprise. Analyzed ways to get to the company. At the enterprise operations are investigated, the following are taken into account: operations on receipt of fixed assets; incurring costs in connection with the acquisition; modernization and repair costs; revaluation of fixed assets; disposal of assets. It is examined what forms of documentation are used to display operations with them. The total is broken up, which is rational organization of the appearance of the main benefits of the sector of the agricultural state, and on the butt of the partnership with the fringed branch "Renaissance", to ensure the most effective way of winning. This will lead to an increase in agricultural production, which will increase the number of food products that will meet the needs of the population.

Key words: enterprise, fixed assets, regulatory and legal support, documentation, accounting.

УДК 657.012.32

JEL M41

Дмитренко Алла Василівна, доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», **Матяш Таїсія Василівна**, студентка Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Особливості надходження та документального оформлення основних засобів на сільськогосподарському підприємстві.**

У статті зазначено особливості організації обліку основних засобів на підприємствах з урахуванням сучасних умов господарювання. Наведено визначення групи «основні засоби». Розглянуто головні нормативні акти, якими регулюється облік основних засобів, бухгалтерська класифікація основних засобів та рахунки для їх обліку. Основною метою комерційного підприємства збільшення доходів та отримання прибутку. У цьому процесі беруть участь основні засоби, оскільки вони продукують матеріальні блага. У статті представлено поняття «основні засоби» відповідно до нормативно-правової бази. Досліджено аналітичний облік основних засобів, який здійснюється за кожним об'єктом на спеціальних картках обліку руху основних засобів. Неведено перелік форм первинної документації, які використовує сільськогосподарське підприємство. Проаналізовано шляхи надходження на підприємство. На підприємстві досліджені операції, обліковуються: операції з надходження основних засобів; здійснення витрат, у зв'язку з придбанням; витрати з модернізації та ремонту; переоцінка основних засобів; вибуття активів. Досліджено, які форми документації використовують для відображення операцій з ними. Зроблено висновок, що раціональна організація обліку основних засобів у секторі сільського господарства, а саме на прикладі товариства з обмеженою відповідальністю «Відродження», забезпечить максимально ефективне їх використання. Це приведе до збільшення виробітку сільськогосподарської продукції, що збільшить кількість продовольчих товарів, які покрийють потреби населення.

Ключові слова: підприємство, основні засоби, нормативно-правове забезпечення, документування, облік.

THE AUTOMATED ACCOUNTING SYSTEM AS AN ORGANIZATIONAL AND TECHNICAL COMPONENT OF THE ACCOUNTING POLICY OF PJSC "FIRM "POLTAVPIVO"

**Alla Dmytrenko*, D.Sc. (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of Finance, Banking and Taxation
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"
Vladyslava Solod, student
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"**

**ORCID 0000-0003-3304-8652*

© Dmytrenko A., 2021.

© Solod V., 2021.

Стаття отримана редакцією 29.11.2021 р.

The article was received by editorial board on 29.11.2021

Introduction. Today's rules of business are constantly changing, and the struggle of enterprises for the consumer is constantly intensifying. However, this struggle must be conducted by controlling the profitability of their economy. In these conditions, the issues of reducing the cost of production, increasing profitability, minimizing inventories, fulfilling orders on time, etc. become especially relevant. After all, a market economy displaces the weaker and leaves only those companies that have correctly and competently understood the requirements of the market, properly organized accounting and skillfully motivated employees to work.

Because the accounting department is the main provider of information for the head (in making management decisions) and for the administration (for the effective implementation of responsibilities related to the synchronicity of resource flows, monitoring compliance with applicable laws, cash discipline, etc.). Therefore, the level of business management efficiency increases significantly due to the increasing effectiveness of the accounting process in terms of timeliness of information, its reliability and detail, which creates the need to use computer software to automate accounting information.

The usefulness of accounting information today is determined by the completeness, reliability, efficiency and flexibility of submitting the necessary data to the specified users, which is no longer possible under conditions of manual data processing.

In recent years, there has been a tendency of general computerization – "digitalization" of all types of activity, in particular, the rapid introduction of modern technological achievements of scientific progress, and in the economic relations of business entities, therefore the number of users of such technology is constantly growing. That is why accounting software is beginning to gain more and more importance, the number of which has increased significantly over the past three to four years. As a result, in modern economic conditions, enterprises carrying out activities face the task of choosing the appropriate software for automation of accounting and management that most satisfies their needs.

Analysis of recent research and publications. Consideration of certain aspects of accounting automation is devoted to the works of domestic scientists. In particular, Bukalo N. A. studied the development of accounting automation systems; considered the functions of meeting the needs of users in automated accounting systems; studied methods of conducting automated accounting according to International Accounting Standards (IFRS); examined in detail the procedures of the process of automation of reporting under IFRS [2].

Lobov S. T. subjected to careful scientific consideration the theoretical aspects of determining the economic efficiency of implementation and application of information technology in the enterprise, conditions and consequences of technology implementation, the main trends in IT development in enterprises, key benefits and opportunities for their use [5]. Petina L. V. in her scientific works developed the topic of application of

automated workplace in accounting and management accounting, taking into account the features of each of the areas in which the economic activity of the enterprise [6].

Polyanska O. A. focused in her research on the need for management accounting in an automated environment, market monitoring of modern information technology, especially application packages, which allow management accounting in a computer environment; studied the requirements to be met by computer programs aimed at automating management accounting [7].

Ponomareva T. V. published the results of its own research on the accounting of certain calculation processes, including in particular value added tax for enterprises that have switched to filing electronic tax reporting [8]. An important place in her research is to determine the features of accounting for taxable transactions in various software products and the formation of the main documents used in accounting for taxable transactions.

The research of such scientists as P.V. Ivanyuta, S.V. Ivakhnenkov, O.S. Kryvokon, S.F. Lazaryeva, are characterized by fragmentation and reveal in general the general theoretical aspects of automated information processing in accounting processes.

The purpose and objectives of the research. The purpose of the work is to study the features of automation of accounting at PJSC "Firm "Poltavpivo" as an organizational and technical component of accounting policy for the formation of effective activities of the enterprise.

The following tasks have been identified to achieve this goal:

- 1) determine from the accounting policy of PJSC "Firm "Poltavpivo" which information processing technology (type of software) is used by the company's accounting department;
- 2) describe the approach of choosing a software product to automate accounting in the enterprise;
- 3) to analyze the software product ISpro as a means to automate the processes of accounting for personnel, labor and wages in the enterprise.

Presentation of the main material. Because one of the ways of proper organization of accounting in enterprises of various forms of ownership is the accounting policy, which specifically establishes the methodological and organizational and technical aspects of accounting, including information processing technology in accounting, the level of automation of accounting procedures, document management. Thus, the organization of accounting allows in conditions of uncertainty to decide on the choice of an adequate way to reflect the facts of economic life in accounting.

Accounting policy – is the specific principles and procedures used by the management of the enterprise for the preparation of financial statements and accounting, providing for the streamlining of accounting procedures in the enterprise and the provision of accounting planning and rationality [1]. This includes any accounting methods, measurement systems and accounting disclosure procedures. The accounting policy must comply with generally accepted accounting principles (GAAP) and/or International Financial Reporting Standards (IFRS).

Today, every company needs to see a real picture of its financial condition for decision-making, and the main factor influencing the objectivity and efficiency of information is a professionally developed accounting policy for the automation of accounting processes.

In the decree "On the accounting policy" of PJSC "Firm "Poltavpivo" in the first section the following is defined: "Accounting is carried out in a machine-oriented form using ISpro software."

When choosing the software for the organization of the accounting system in the automated environment of PJSC "Firm "Poltavpivo" was guided by the following principles:

1. Since the implementation and organization of an automated accounting system is a complex and multi-stage process that requires significant investment, therefore, the most effective and correct approach to automating accounting operations is the "western" approach, where this approach is based on the following statement: "Automation of enterprise accounting processes must be effective and proceed from the company's prosperity strategy", that is, it is necessary to automate those tasks that will help achieve the goals of the enterprise, where all automation tasks will be assessed from the "Efficiency/Price" position. This approach is indeed called correct, even almost ideal. The essence of this approach is as follows:

- in accordance with the existing strategy and goals of the enterprise, allocate accounting areas for which a qualitative improvement is required;
- in the corresponding accounting area, a corresponding automation task is built, which ensures the process of increasing efficiency;
- the likely effect of the task of automating accounting is determined the day before and is mainly compared with expenditure items for modernization and adjustment;
- implementation of automation and reorganization of the company's accounting [10, p. 43].

2. The organization of accounting and analytical procedures for obtaining information should be the basis for the formation of information support of the management of the enterprise, which would allow management to competently and quickly form management decisions [11, p. 24].

3. Availability of extensive functionality to optimize all processes. In addition, the software can be easily customized according to the characteristics of accounting work in enterprises of a particular industry.

4. Easy transition from other systems. This should take into account the possibility of simultaneous accounting and tax accounting, which in modern conditions is quite relevant and practical. Simultaneous input of data required for both tax and accounting allows users to track all business transactions and changes in the composition of assets and liabilities that occur in different parts of the accounting work.

5. Compliance with the law, timely update, because the program must be built taking into account the peculiarities of accounting in Ukraine on the basis of National Accounting Regulations (Standards) and/or International Accounting Standards, as well as current tax legislation.

6. Arbitrary modular configuration.

The main feature of the presented typological characteristics of software for automation of enterprise accounting (Table 1), are the subjects of accounting, because you need to understand in detail that different software products of different classes are designed for enterprises of different sizes.

Table 1

Classification feature of software for automating the accounting system of companies

Sign of software typology	The main types of software
1. By means of creation	Development of program code by a full-time programmer. Formation on request by the corresponding firm-developer. Writing a panoramic accounting automation program.
2. On the subject of accounting	Private accounting. Small businesses. Medium companies. Large enterprises. Polyprofile companies.
3. By means of implementation of accounting functions in the software product	A software product where priority is given to entering accounting transactions manually. A software product where priority is given to entering accounting transactions according to templates.
4. By the complexity of the functions performed	Integrated consolidated accounting software product. Secluded automated workstations (AWS). Complexes of connected workstations.
5. By appointment	Accounting software product. Financial analytical systems. A software product for automation of management activities, including an accounting module. Legal databases.

Source: developed on the basis of the [9, p. 62]

Accounting automation programs have a complete set of variable parts, where because of an error-free software configuration procedure can be implemented in the following order:

1. Adjusting the chart of accounts in accordance with the characteristics of the company, the optimization of accounting and task setting.

2. Setting up standard postings in accordance with the characteristics of the company, carried out by optimizing accounting and setting the task.

3. Adjusting the forms of primary documents in accordance with the characteristics of the company, the optimization of accounting and task setting.

4. Adjustment of forms of the accounting reporting and calculations on taxes according to characteristic features of the company, the carried-out optimization of accounting and statement of a task.

Let us consider the capabilities of the ISpro system, which are used in labor accounting, calculation and payment of wages at PJSC "Firm "Poltavpivo". Keeping records of labor, accrual and payment of wages is an important element of the accounting and management system, since, on the one hand, it helps to determine the amount of labor costs and accordingly determine the actual cost of manufactured products, works and services performed, on the other hand, it allows the maximum efficiently use the available labor resources.

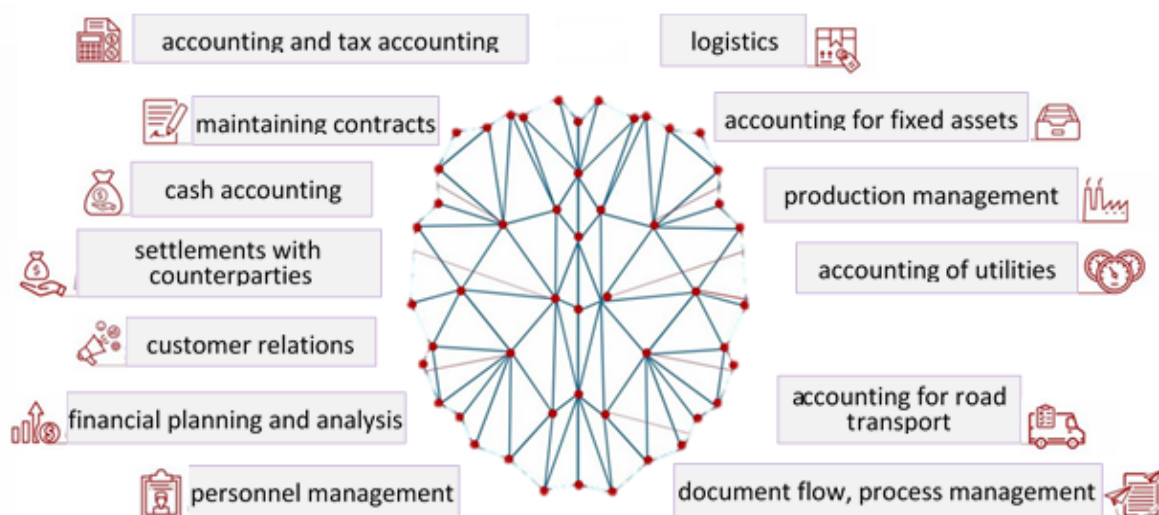

Fig. 1. Areas of application of the ISpro software package

Source: [3]

Despite the significant importance of automation of labor accounting and its payment for the accounting system, this area of accounting is the most difficult area of automation, due to the following problems: the complexity of calculation and diversity of wage structures of employees of different enterprises; constant change of normative documents that determine the procedure for accrual of wages, accruals and deductions from it; ambiguity in the interpretation of current legislation; variety of algorithms for performing auxiliary calculations for different types of payments and payment terms; availability of conditions and benefits for withholding personal income tax; there are differences in the period of accrual and payment of wages depending on the characteristics of the enterprises; formation of regulated reports, which are constantly updated and changed.

The Personnel Accounting system consists of the subsystems Personnel Accounting and Labor and Wage Accounting. The links between documents and system modules simplify and speed up the personnel accounting process (Figure 2). The operations for which the subsystem Accounting for labor and wages in ISpro is responsible are shown in Figure 3.

Working with the subsystem begins with the settings. All information in the module Settings of the subsystem Accounting for labor and wages is presented in the form of a hierarchical list with the following items: types of payments, funds, transfers, directories (for information that does not change very often: Accounting, Staff categories, Groups of staff categories, , Grounds for dismissal, Ranks, Ranks, Titles, Insurance Fees, Types of employment, Qualification categories, etc.).

The Calculation Methods item contains a list of available methods for calculating accruals and deductions. By default, the Complex offers basic calculation methods, the use of which is possible in all organizations, regardless of the field of activity [4].

PJSC "Firm "Poltavpivo" uses methods of calculating labor and wages for the sphere of activity of industrial enterprises.

Therefore, the accounting of personnel and salaries in ISpro is carried out through the maintenance of the file of employees; preparation of personnel orders; staffing; support for a wide range of payroll deductions and deductions (including individual and team outfits); calculation of various surcharges, allowances, bonuses, financial assistance, dividends, etc.; support of daily and summary accounting of working time; calculation of vacation and sick leave payments; formation of payment information and transfer lists (connection with the cash accounting subsystem); formation and calculation of documents of any type; calculation of taxes and preparation of reports for the SFSU and the Pension Fund; formation of form 1DF; recalculation of income tax; personification [3].

Conclusions. According to the results of the study of the state of the automation process at PJSC "Firm" Poltavpivo ", it was found that: the accounting service of the enterprise for the automation of accounting uses the ISpro software – this is approved in the accounting policy of the enterprise; the key principles for choosing

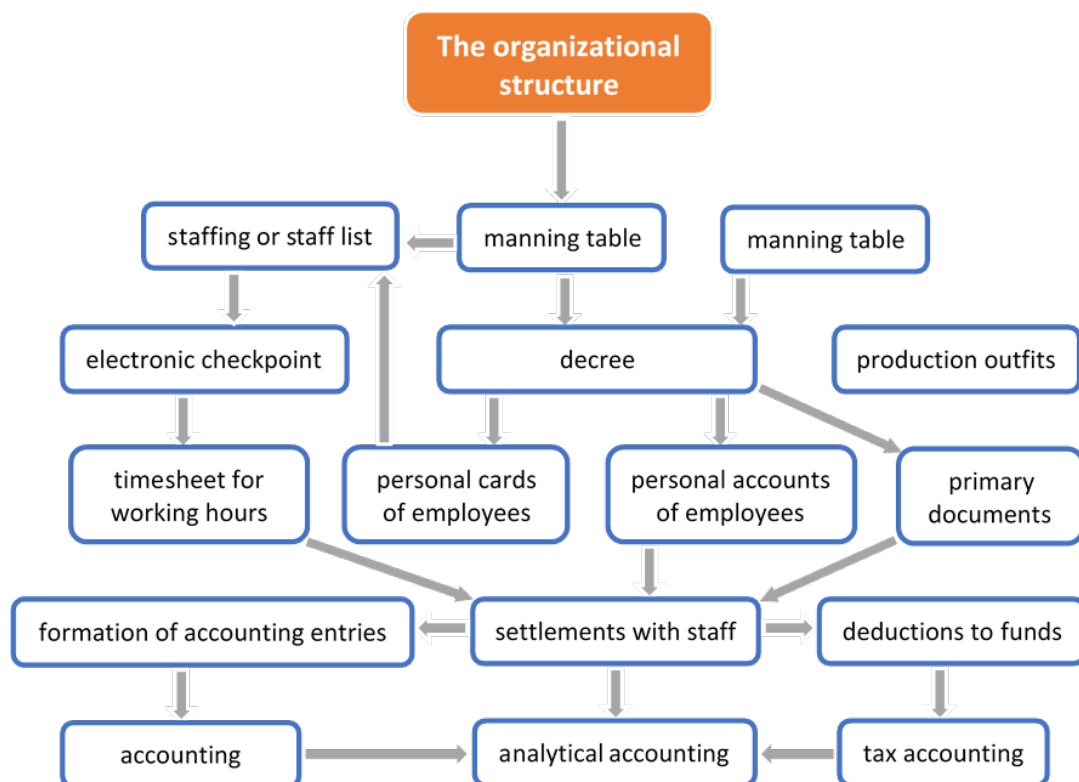

Fig. 2. Organizational structure of personnel, labor and wages

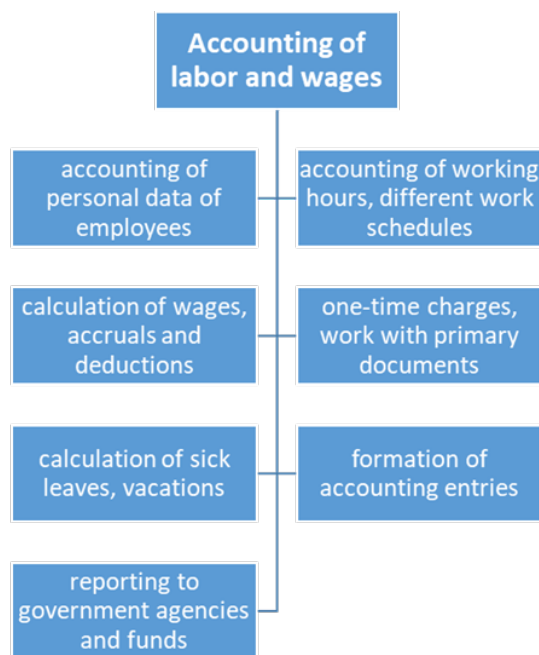

Fig. 3. Operations for which the subsystem Accounting for labor and wages in ISpro is responsible

ISpro as an automated accounting system are compliance with the law and the "Western" approach, which consists in an optimal combination of "Efficiency/Price" principles; the ISpro personnel accounting system consists of personnel accounting and labor and wages accounting subsystems, and the links between documents and system modules make it possible to simplify and speed up the personnel accounting process; since PJSC "Firm "Poltavpivo" is a large enterprise, it uses the methods of calculating labor and wages accounting in ISpro for the sphere of activity of industrial enterprises.

However, one should not forget that automation is a complex and time-consuming process and for its successful implementation it is necessary to think in advance about the solution of at least the main problems associated with it.

So, these problems stimulate the following studies, the key direction of which is the development of an optimal methodology that will allow, in a short time and with minimal cost, to introduce elements of accounting automation in an enterprise.

REFERENCES:

1. Accounting Policies / Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/terms/a/accounting-policies.asp> (accessed: 25.11.2021).
2. Bukalo, N.A. (2013), "Accounting automation in modern conditions", *Zbirnyk naukovykh prats ChDTU. Serii "Ekonomika"*, vol. 33, no. II, p. 56–59.
3. ISpro Complex / ISpro – Resource access mode. URL: <https://ispro.ua/page/is-pro-system> (accessed: 25.11.2021).
4. ISpro user guide (2020). Personnel accounting: labor and wage accounting. 270 p. (Version 8).
5. Lobov, S.P. (2013), "Methods for assessing the economic effect of using automated information systems in procurement planning", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu Serii "Ekonomika"*, vol. 4 (41), p. 176–181.
6. Petina, L.V. (2010), "Features of automation of management and accounting in agricultural enterprises", *Zbirnyk naukovykh prats ChDTU. Serii "Ekonomika"*, vol. 25, no. I, p. 26–29.
7. Polyanska, O.A. (2011), "Problematic aspects of management accounting automation", *Visnyk Lvivskoi komertsiinoi akademii*, vol. 35, p. 286–290.
8. Ponomareva, T.V. (2013), "Automation of accounting for VAT calculations: approaches and practical solutions", *Visnyk NTU "KhPI" Serii "Tekhnichniy proghres i efektyvnist vyrobnytstva"*, vol. 61 (1040), p. 22–29.
9. Shypunova, O.V. (2011), "Automation of enterprise management: basic principles, functions and approaches", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 6, p. 25–38.
10. Skrypyuk, S., Franchuk, I., Shepel, I. (2020), "Features of automation of enterprise accounting in modern conditions", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 10, p. 39–45. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.10.39
11. Slavkova, O.P., Garkusha, S.A. (2013), "Automation of accounting and analytical procedures for obtaining information", *Naukovi pratsi Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*, vol. 2 (7). no. 1, p. 19–25.
12. Zagorodniy, V.P. (1998), *Avtomatyzatsiia bukhgalterskoho obliku, kontroliu, analizu ta audytu* [Automation of accounting, control, analysis and audit]. A.S.K., Kyiv, Ukraine.

UDC 657

JEL M41

Alla Dmytrenko, D.Sc. (Economics), Associate Professor, Associate Professor of Finance, Banking and Taxation, National University "Yuriy Kondratyuk Poltava Polytechnic". **Vladyslava Solod**, Student, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". **The automated accounting system as an organizational and technical component of the accounting policy of PJSC "Firm "Poltavpivo"**.

The article is quite relevant, because in the conditions of continuous changes in the business environment, when companies have to constantly fight for the consumer, while controlling the profitability of their business, because the market economy displaces the weaker, and survive only those companies that most correctly and competently understand the requirements market, so properly organized accounting, skillfully motivated employees to work. The level of business management efficiency increases significantly due to the increasing effectiveness of the accounting process in terms of timeliness of information, its reliability and detail, which necessitates the use of computer software to automate accounting information.

In recent years, there has been a trend of general computerization of "digitalization" – over the past three or four years, the number of accounting software has increased significantly. As a result, businesses that carry out economic activities are faced with the task of choosing the appropriate software to automate accounting and management, which will best meet their needs.

The novelty of the researched topic is the study of the peculiarities of accounting automation at PJSC "Firm "Poltavpivo" in contrast to the ingrained trend of research of general theoretical aspects of the automated accounting system.

Objectives of the study: to determine from the accounting policy of PJSC "Firm "Poltavpivo" which information processing technology (type of software) is used by the company's accounting department; describe the approach of choosing a software product to automate accounting in the enterprise; to analyze the software product as a means to automate the processes of accounting for personnel, labor and wages in the enterprise.

The article considers one of the ways of proper organization of accounting in enterprises of various forms of ownership – is the accounting policy. The Decree "On the Accounting Policy" of PJSC "Firm "Poltavpivo" establishes which software product is used by the company's accounting service for automation. The classification characteristic of the existing software for automation of the enterprise accounting system is presented. Areas of application of the

ISpro software package are considered. The possibilities of the ISpro software package for labor accounting, accrual and payment of wages are described. The organizational structure of personnel, labor and wage accounting and operations for which the labor and wage accounting subsystem in ISpro is responsible is graphically demonstrated. A number of the main functionalities of personnel and salary accounting in ISpro are revealed. It is proved that accounting automation is an important element of the organizational and technical component of the accounting policy of the enterprise, and its implementation is a complex and time-consuming process, for its success it is necessary to think in advance to solve at least the main problems associated with it.

Key words: automated accounting system, accounting information, software product, accounting policy, accounting.

УДК 657

JEL M411

Дмитренко Алла Василівна, доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Солод Владислава Сергіївна**, студентка, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Автоматизована система бухгалтерського обліку як організаційно-технічна складова облікової політики ПрАТ "Фірма "Полтавпиво".**

Стаття є досить актуальною, оскільки в умовах безперервних змін у бізнес-середовищі, коли підприємствам доводиться постійно боротися за споживача, при цьому контролюючи питання рентабельності свого бізнесу, адже ринкова економіка витісняє слабших, а виживають лише ті підприємства, які найбільш правильно і компетентно зрозуміли вимоги ринку, тому правильно організували облік, уміло здійснили мотивацію працівників до роботи. Рівень ефективності управління бізнесом значно зростає завдяки зростанню результативності процесу обліку за умов своєчасності інформації, її вірогідності та деталізації, що спричиняє потребу використання комп'ютерного програмного забезпечення для автоматизації облікової інформації.

В останні роки спостерігається тенденція загальної комп'ютеризації "діджиталізації" – за останні три чотири роки кількість програмного забезпечення облікової роботи значно збільшилася. У результаті чого, перед підприємствами, які проводять господарську діяльність, виникає завдання вибору відповідного програмного забезпечення для автоматизації обліку та управління, яке найбільш задовольнятиме їхні потреби.

Новизною досліджуваної теми є дослідження особливостей автоматизації бухгалтерського обліку на ПрАТ "Фірма "Полтавпиво" на противагу укоріненому тренду дослідження загальнотеоретичних аспектів автоматизованої системи бухгалтерського обліку.

Завдання дослідження: визначити із облікової політики ПрАТ "Фірма "Полтавпиво", яку технологію обробки інформації (вид програмного забезпечення) використовує бухгалтерська служба підприємства; описати підхід обрання програмного продукту задля автоматизації обліку на підприємстві; проаналізувати програмний продукт як засіб для автоматизації процесів обліку персоналу, праці й заробітної плати на підприємстві.

В статті розглянуто один із способів належної організації бухгалтерського обліку на підприємствах різних форм власності – це облікова політика. Із Наказу "Про облікову політику" ПрАТ "Фірма "Полтавпиво" встановлено, який програмний продукт використовує бухгалтерська служба підприємства для автоматизації. Досліджено принципи вибору програмного засобу для організації системи обліку в автоматизованому середовищі, якими керувалося керівництво ПрАТ "Фірма "Полтавпиво". Представлено класифікаційну характеристику існуючого програмного забезпечення для автоматизації системи обліку підприємств. Розглянуто сфери застосування програмного комплексу ISpro. Описано можливості програмного комплексу ISpro щодо ведення обліку праці, нарахування та виплати заробітної плати. Продемонстровано графічно організаційну структуру обліку кадрів, праці й заробітної плати та операції, за які відповідає підсистема облік праці й заробітної плати у ISpro. Розкрито ряд головних функціональних можливостей обліку кадрів і заробітної плати в ISpro. Доведено, що автоматизація бухгалтерського обліку є важливим елементом організаційно-технічного компоненту облікової політики підприємства, а її реалізація є складним і трудомістким процесом, для її успішності необхідно заздалегідь продумати вирішення хоча б основних проблем, що пов'язані з нею.

Ключові слова: автоматизована система бухгалтерського обліку, бухгалтерська інформація, програмний продукт, облікова політика, бухгалтерський облік.

ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE AND ENTITIES

УДК 368:338.1
JEL G 22, H 12

DOI: 10.26906/EiR.2021.4(83).2535

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ НАФТОГАЗОВИДОБУВНОЇ ГАЛУЗІ В КОНТЕКСТІ ЇХ БЕЗПЕКОВИХ ПАРАМЕТРІВ

Щуров Ігор Вячеславович, докторант
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

*ORCID 0000-0002-9256-1264

© Щуров І.В., 2021.

Стаття отримана редакцією 29.11.2021р.

The article was received by editorial board on 29.11.2021

Вступ. Безпечне функціонування підприємств нафтогазовидобувної галузі в умовах конструктивної дестабілізації є необхідною умовою забезпечення стабільності національної економічної системи та її відновлення. Формуючи ефективну стратегію управління енергетикою України, і, зокрема, нафтогазовою галуззю, слід провести типологічний аналіз її підприємств – один з розповсюджених методів рішення завдань, що виникають при аналізі соціально-економічної інформації. Характерною особливістю оцінювання ефективності діяльності підприємств нафтогазовидобувної галузі в контексті їх безпекових параметрів є досить велика кількість показників, які утворюють багатовимірні вектори. Часто дані виміряні у різних шкалах і це є проблемою при виборі алгоритму класифікації. У такому випадку доцільно використовувати методи багатовимірного, зокрема кластерного аналізу.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. За результатами узагальнення результатів наукових досліджень українських та закордонних учених слід відмітити, що науковці ще недостатньо застосовують метод кластерного аналізу для вирішення практичних проблем. Проте, теоретичні напрацювання проблематики кластеризації зустрічаються в працях Сиротюк М. [5], Гавриш К. С. [6], Вертіль С. П. [7], Васьків О. М. [8], Загороднюк О. В. [9], Рашкован В. [10], Піскунова О. [11], Марков Б. М. [12] та інших. Слід зазначити, що для розв'язання економічних задач кластеризація досить тривалий час не використовувалась через специфіку економічних даних і явищ. У науковій літературі відсутня класифікація підприємств нафтогазовидобувної галузі відповідно до безпекових параметрів, що значно ускладнює процес формування їх ефективної стратегії діяльності, системи ризик-менеджменту на підприємствах та визначає актуальність досліджуваного питання.

Постановка завдання. Оцінювання ефективності діяльності підприємств нафтогазовидобувної галузі відповідно до безпекових параметрів, що виникають в умовах конструктивної дестабілізації.

Основний матеріал і результати. Нафтогазовий комплекс України сьогодні, без сумніву, відіграє ключову роль не лише у складі вітчизняного паливно-енергетичного комплексу, а й усієї економіки загалом. Забезпечення достатнього рівня розвитку нафтогазового комплексу виступає необхідною умовою стабільного розвитку будь-якої країни, адже, крім суто комерційної діяльності, підприємства цього комплексу відіграють важливу соціальну роль, забезпечуючи населення, бюджетні установи та комунальних споживачів природним газом за цінами, що встановлюються державою [1]. Обмеженість власних енергоносіїв ставить країну під загрозу залежно від їх постачання ззовні, що спричиняє не тільки економічну, а й політичну дестабілізацію. Зважаючи на стан галузей вітчизняного господарства та те, що Україні не вистачає продуктів паливно-енергетичного комплексу, проблеми та перспективи функціонування сучасного нафтогазового комплексу України є досить актуальним [2].

Кластерний аналіз безпекових параметрів підприємств нафтогазового комплексу дозволяє визначати об'єктивні вектори розвитку кожного виокремленого кластера за ознаковими безпековими параметрами. Головним завданням кластерного аналізу є розбивка множини на однорідні за безпековими параметрами групи або кластери. Тобто утворюються кластери за подібністю ознакових параметрів. Такий розподіл дозволить потім знайти ефективні методи управління нафтогазовими підприємствами та сформулювати стратегію, яка дозволить ліквідувати вузькі місця безпеки діяльності підприємства.

У праці Фаріон А. І. [4] зазначено, що методи кластерного аналізу дозволяють проводити класифікацію об'єктів з урахуванням ознак, що відображають сутність, природу об'єктів, перевірити припущення про наявність деякої структури в досліджуваній сукупності об'єктів, тобто пошук існуючої структури, побудувати нові класифікації для явищ, які вивчені мало, коли необхідно встановити наявність зв'язків всередині сукупності і спробувати принести в неї структуру [4]. Звичайно як і всі методи досліджень кластерний аналіз не позбавлений недоліків. Основними перевагами є те, що кластерний аналіз дозволяє робити розбивку об'єктів не за одним параметром, а відразу за цілим набором ознак, на відміну від більшості математико-статистичних методів не накладає ніяких обмежень на вигляд об'єктів, він дозволяє розглядати безліч вихідних даних практично довільної природи. Серед недоліків кластерного аналізу можна назвати склад і кількість кластерів залежить від обраних критеріїв розбивки, стандартизація та нормалізація призводять до втрачання індивідуальних рис об'єктів за рахунок узагальнення значень параметрів кластера.

Основною задачею кластерного аналізу є поділ множини X на підмножини Y_i ($i = n$) так, щоб кожен об'єкт y_i належав тільки одному кластеру і всі об'єкти, які належать одному кластеру були подібними, а ті, що належать різним кластерам відрізнялися. Кожен із кластерів має задовольняти критерій оптимальності, який є функціоналом, що виражає рівні бажаності різних розбивок і групувань. З своєю суттю цей функціонал виражається у вигляді цільової функції. Цільовою функцією може бути внутрішньогрупова сума квадратів відхилень:

$$W = \sum_{j=1}^n (x_j - \bar{x})^2, \quad (1)$$

де: x_j - виміри j -го об'єкта.

Для проведення кластерного аналізу було зроблено вибірку показників оцінки безпекових параметрів нафтогазовидобувних підприємств. Вони наведені в таблицях додатку 3.5. Для досліджуваних підприємств розраховано інтегральні показники кожного з виокремлених безпекових параметрів. На основі отриманих результатів проведено кластерний аналіз нафтогазовидобувних підприємств у середовищі Statgraphics. Вхідними даними були інтегральні показники екологічного, економічного, енергетичного та інформаційного параметрів розраховані на основі використання методів таксономічного аналізу. Оцінювання здійснювалося для 31 нафтогазовидобувного підприємства. Для кластеризації було використано метод найближчого сусіда. Метрикою дистанції була Евклідова відстань. Таким чином в результаті проведеного кластерного аналізу було визначено чотири кластери. У таблиці 1 наведено результати кластерного аналізу.

Таблиця 1

Результати кластерного аналізу		
Кластери	Кількість підприємств	Частка, %
1	23	74,19
2	5	16,13
3	2	6,45
4	1	3,23

Джерело: розрахунки проведено в середовищі Statgraphics

Отже, як видно з отриманих результатів 74,19 % досліджуваних підприємств було віднесено до першого кластеру, що кількісно становить 23 суб'єкти господарювання. До другого кластеру було віднесено 5 підприємств або 16,13 % від загальної кількості досліджуваних підприємств. У третьому і четвертому кластері було 2 і 1 підприємство відповідно, що у відносному вимірі становить 6,45% і 3,23% відповідно.

Для кожного з безпекових параметрів було розраховано центроїди навколо яких формувалися кластери. Вони дають змогу описати характерні ознаки для кожного із визначених кластерів. Центроїди

визначених безпекових параметрів та їхні критичні значення для кожного із кластерів наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Центроїди безпекових параметрів для кожного кластеру				
Кластер	Екологічний параметр	Економічний параметр	Енергетичний параметр	Інформаційний параметр
1	0,414783	0,385217	0,51913	0,497826
2	0,804	0,078	0,742	0,68
3	0,735	0,04	0,055	0,69
4	0,98	0,09	0,65	0,09

Джерело: розрахунки проведено в середовищі Statgraphics

На рисунку 1 відображено дендрограму розподілу вибірки нафтогазовидобувних підприємств за безпековими параметрами. Дендрограма дозволяє побачити опис процедури об'єднання досліджуваних підприємств у кластери та відслідкувати кількість рівнів укрупнення кластерів.

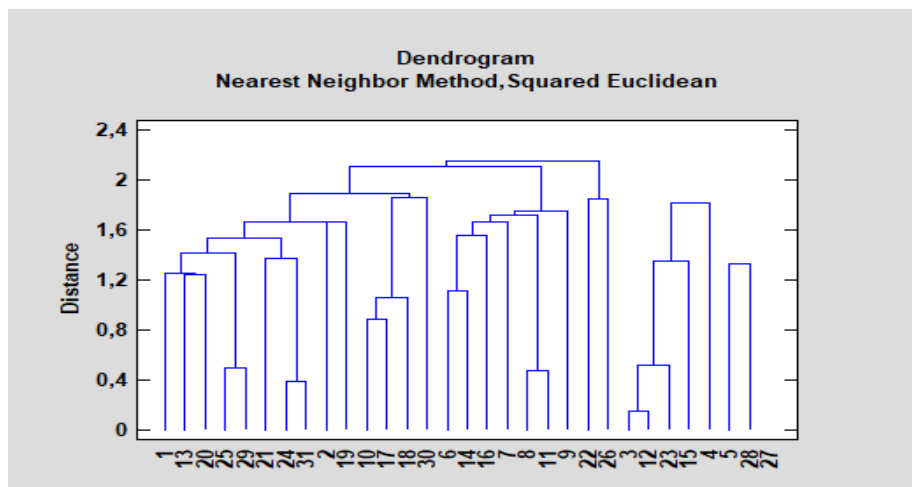

Рис. 1. Дендрограма розподілу нафтогазових підприємств за безпековими параметрами

Джерело: побудовано в середовищі Statgraphics

На рис. 2 показано діаграму розсіювання досліджуваних об'єктів за економічним та екологічним безпековим параметром.

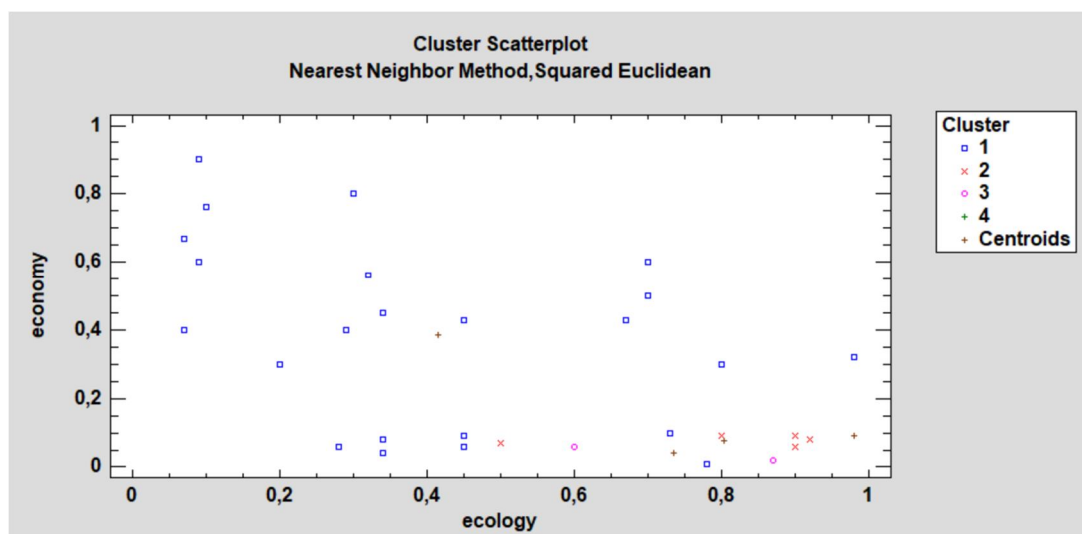

Рис.2. Метод евклідової відстані та найближчого сусіда

Джерело: розраховано автором

Для визначення відстані між об'єктами використано квадрат Евклідової відстані. На рис. 3. відображено центроїди утворених кластерів.

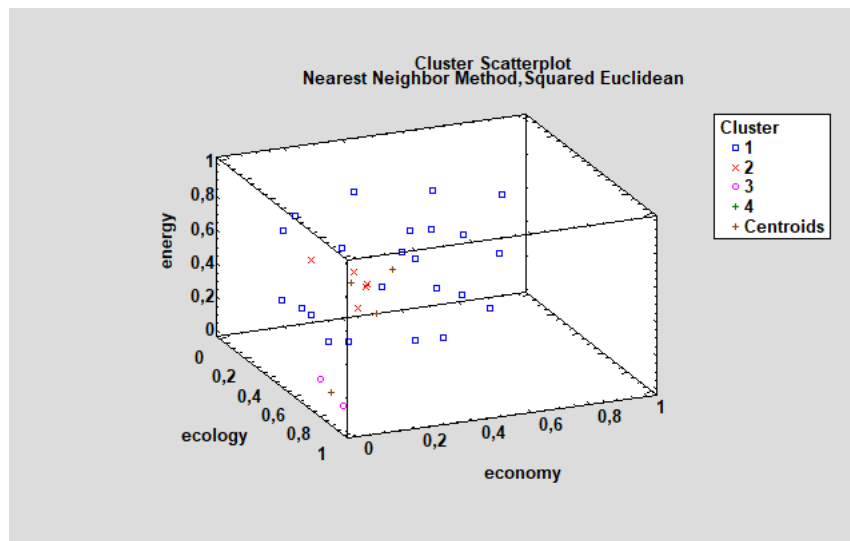

Рис. 3. Графічне зображення центроїдів утворених кластерів

Джерело: розраховано автором

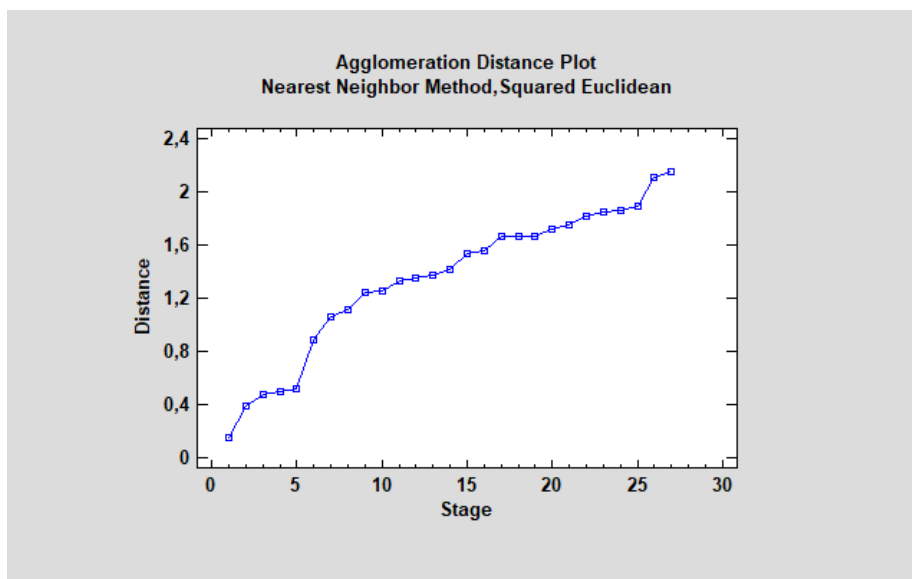

Рис. 4. Графік агломераційної дистанції

Джерело: розраховано автором

Отже, за результатами проведених розрахунків можна зробити висновки, що перший кластер характеризується середніми рівнями всіх безпекових параметрів. Таким чином можна назвати даний кластер таким, який характеризується рівномірним але недостатнім рівнем безпекових параметрів. Типовим нафтогазовим підприємством першого кластеру є суб'єкт господарювання з середнім рівнем екологічної, економічної, енергетичної та інформаційної безпеки. Домінуючими в даному кластері є енергетичний та інформаційний безпекові параметри. Для даних підприємств важливо підвищувати рівень економічної та екологічної безпеки. І в той же час середні рівні всіх безпекових параметрів вказують на недовикористання потенціалу кожного безпекового параметру. Тому в даному випадку менеджменту підприємств, які відносяться до першого кластеру необхідно проводити збалансоване управління всією безпековою діяльністю. Слід розробити та реалізувати заходи щодо підвищення кожного із безпекових параметрів з акцентуванням уваги на екологічний та економічний параметр так як вони становлять 0,41 та 0,39 відповідно з 1 бажаного рівня.

Щодо другого кластеру, то сюди відносяться нафтогазові підприємства, які високим рівнем екологічного, енергетичного та інформаційного безпекового параметру, але водночас з дуже низьким рівнем економічної безпеки.

Для підприємств нафтогазової галузі, які відносяться до другого кластеру, необхідно розробити заходи щодо підвищення енергетичної безпеки. Зокрема, звертаючись до розгорнутих результатів економіко-математичного моделювання інтегральних показників можна зробити висновки, що вказані підприємства потребують підвищення рівня рентабельності діяльності. Також ці підприємства характеризуються негативною тенденцією зростання показників зношеності виробничих засобів, що суттєво впливає на рівень енергетичної безпеки через недостатнє оновлення технічної бази підприємств. Окрім того, для підприємств другого кластеру були притаманні показники з низьким рівнем показників оборотності.

Менеджмент підприємств четвертого кластеру має прийняти рішення щодо вжиття заходів для підвищення рівня інформаційного та економічного безпекового параметру.

Отже, проведені дослідження безпекових параметрів та кластерний аналіз нафтогазових підприємств показали, що сьогодні сформовані чотири основні кластери в галузі, яким властиві стійкі характеристики. Проте, для визначення тенденційних змін у галузі та визначення частки безпечних підприємств у галузі слід зробити кластерний аналіз за визначеними безпековими параметрами та їх показниками за минулі періоди і дослідити напрями зміни безпекових параметрів нафтогазових підприємств, адже зміна безпекових параметрів підприємств галузі прямо впливає на безпеку держави через безпеку нафтогазової галузі. Не можна сказати, що серед виокремлених кластерів є еталон, проте проведені дослідження практики діяльності нафтогазових підприємств дозволять сформувати ефективну систему менеджменту кожного безпекового параметру базуючись на найкращій практиці нафтогазового підприємства з найкращим безпековим параметром.

Слід відмітити, що оцінювання фактичного стану рівня безпеки діяльності нафтогазових підприємств через виокремлені безпекові параметри є важливим та актуальним, проте, доцільно прослідкувати тенденційні зміни. На рисунку 5 відображено трансформацію кластерів підприємств протягом 2019 - 2020 рр.

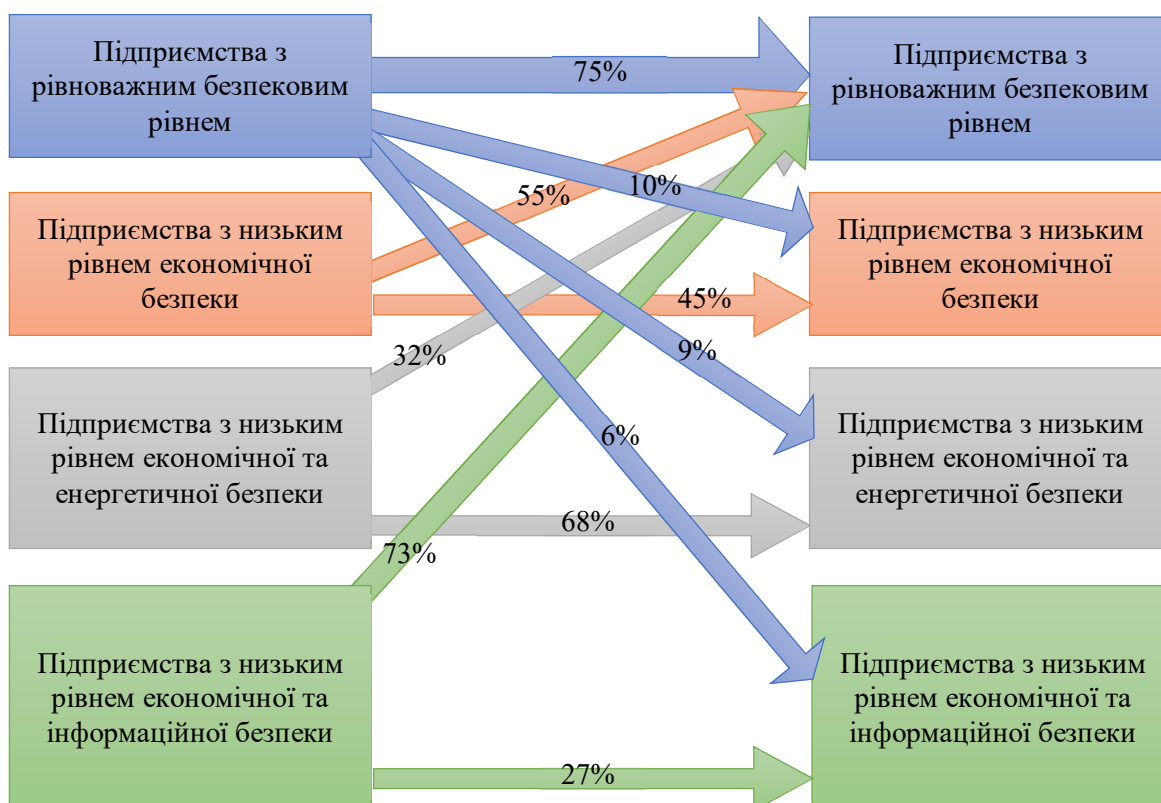

Рис. 5. Трансформація кластерів нафтогазових підприємств протягом 2019 – 2020 рр.

Джерело: побудовано автором на основі отриманих результатів кластерного аналізу

Висновки. Таким чином, провівши кластерний аналіз нафтогазових підприємств за виокремленими безпековими параметрами протягом 2019-2020 рр. можна зробити висновки про напрями міграції досліджуваних підприємств між кластерами стійкими ознаками. Протягом досліджуваного періоду відбулися позитивні зміни в нафтогазовій галузі. Спостерігається активна міграція підприємств з кластерів з низьким рівнем економічної безпеки до кластеру з рівномірними безпековими параметрами. Проте, слід відмітити, що досягнення рівноважного безпекового рівня підприємств, які мігрували до першого кластеру відбувалося за рахунок зниження одного або двох найвагоміших безпекових параметрів мігруючого підприємства. Позитивним є те, що підприємства першого кластеру мають збалансований рівень безпеки діяльності. Таким чином можна зробити висновки, що збільшення кількості підприємств у першому кластері в кінці досліджуваного періоду вказує на те, що більшість підприємств нафтогазового комплексу обрали правильні вектори розвитку і це позитивно вплине на рівень галузевої та державної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лютик, Т. В. (2016). Функція бажаності Харрінгтона як інструмент інтегральної оцінки інноваційної та науково-технологічної складових економічного потенціалу. *Історія науки і біографістика*. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/INB_Title_2016_4_11 (дата звернення: 04.10.2021)
2. Кулакова, С. Ю. (2017). Ефективний розвиток нафтогазового комплексу як важлива умова соціально-економічного розвитку держави. *Ефективна економіка*. 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2017_11_54 (дата звернення: 04.10.2021)
3. Щуров, І. (2019). Формування стратегії управління енергетичною безпекою в умовах екологічного дисбалансу. *«Адаптивне управління: теорія і практика»*. Серія «Економіка». 7(14), 1-17. doi: 10.33296/2707-0654-7(14)-013
4. Фаріон, А. І. (2013). Кластерний підхід для аналізу та прогнозування доходів і видатків державного сектора економіки України. *Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси*. 10(1). URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10\(1\)_66](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10(1)_66) (дата звернення: 04.10.2021)
5. Сиротюк М., Снежик Т. (2010). Кластерний аналіз гірських сіл Львівської обл. для оцінки рекреаційного потенціалу сільського туризму. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2010. 38. 318-324. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Geograf_2010_38_39 (дата звернення: 04.10.2021)
6. Гавриш, К. С. (2013). Кластерний аналіз підприємств готельного господарства України. *Бізнес Інформ*. 7. С. 216-224. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_7_40 (дата звернення: 04.10.2021)
7. Вертіль, С. П. (2012). Кластерний аналіз конкурентоспроможності підприємств молочної промисловості Чернігівської області. *Агросвіт*. 18. 27-30. (дата звернення: 04.10.2021)
8. Васьків О. М., Стадник Ю. А., Шевчук І. Б., Мишишин О. Я. (2016). Кластерний аналіз підприємств легкої промисловості Львівщини. *Наука й економіка*. 1. 125-132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nie_2016_1_23 (дата звернення: 04.10.2021)
9. Загороднюк О. В., Малюга Л. М. (2016). Кластерний аналіз діяльності підприємств у конкурентному середовищі. 17(1). 73-75. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_17\(1\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_17(1)_20) (дата звернення: 04.10.2021)
10. Рашкован В. (2016). Кластерний аналіз бізнес-моделей українських банків: застосування нейронних мереж Кохонена. *Вісник Національного банку України*. 238. 13-40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2016_238_4 (дата звернення: 04.10.2021)
11. Піскунова О. (2014). Кластерний аналіз у моделюванні продовольчої безпеки на регіональному рівні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 9. 82-88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2014_9_16 (дата звернення: 04.10.2021)
12. Марков Б. М. (2018). Кластерний аналіз роздрібних торговельних підприємств. Причорноморські економічні студії. 26(2). 29-33. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_26\(2\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_26(2)_7) (дата звернення: 01.10.2021)

REFERENCES:

1. Lyutyk, T. V. (2016). Funktsiya bazhanosti Kharrinhtona yak instrument intehral'noyi otsinky innovatsiynoyi ta naukovo-tekhnolohichnoyi skladovykh ekonomichnoho potentsialu. *Istoriya nauky i biohrafistyka*. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/INB Title_2016_4_11 (data zvernennya: 04.10.2021)
2. Kulakova, C. YU. (2017). Efektyvnyy rozvytok naftohazovoho kompleksu yak vazhlyva umova sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku derzhavy. *Efektyvna ekonomika*. 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2017_11_54 (data zvernennya: 04.10.2021)

3. Shchurov, I. (2019). Forming an energy security management strategy in conditions of environmental imbalance. *Adaptive management: theory and practice. Economy series*. 7(14), 1-17. doi: 10.33296/2707-0654-7(14)-013
4. Farion, A. I. (2013). Klasternyy pidkhid dlya analizu ta prohnouzuвання dokhodiv i vydatkiv derzhavnoho sektora ekonomiky Ukrainy. *Ekonomichni nauky. Ser. : Oblik i finansy*. 10(1). URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10\(1\)_66](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10(1)_66) (data zvernennya: 04.10.2021)
5. Syrotyuk M., Snezhyk T. (2010). Klasternyy analiz hirs'kykh sil L'vivs'koyi obl. dlya otsinky rekreatsiynoho potentsialu sil's'koho turyzmu. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya heohrafichna*. 2010. 38. 318-324. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Geograf_2010_38_39 (data zvernennya: 04.10.2021)
6. Havrysh, K. S. (2013). Klasternyy analiz pidpryyemstv hotel'noho hospodarstva Ukrainy. *Biznes Inform.* 7. S. 216-224. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_7_40 (data zvernennya: 04.10.2021)
7. Vertil', S. P. (2012). Klasternyy analiz konkurntospromozhnosti pidpryyemstv molochnoyi promyslovosti Chernihivs'koyi oblasti. *Ahrosvit*. 18. 27-30. (data zvernennya: 04.10.2021)
8. Vas'kiv O. M., Stadnyk YU. A., Shevchuk I. B., Myshchyshyn O. YA. (2016). Klasternyy analiz pidpryyemstv lehkoyi promyslovosti L'vivshchyny. *Nauka y ekonomika*. 1. 125-132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nie_2016_1_23 (data zvernennya: 04.10.2021)
9. Zahorodnyuk O. V., Malyuha L. M. (2016). Klasternyy analiz diyal'nosti pidpryyemstv u konkurentnomu seredovyshchi. 17(1). 73-75. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhd_en_2016_17\(1\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhd_en_2016_17(1)_20) (data zvernennya: 04.10.2021)
10. Rashkovan V. (2016). Klasternyy analiz biznes-modeley ukrayins'kykh bankiv: zastosuvannya neyronnykh merezh Kokhonena. *Visnyk Natsional'noho banku Ukrainy*. 238. 13-40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2016_238_4 (data zvernennya: 04.10.2021)
11. Piskunova O. (2014). Klasternyy analiz u modelyuvanni prodovol'choyi bezpeky na rehional'nomu rivni. *Visnyk Kyivivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*. 9. 82-88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2014_9_16 (data zvernennya: 04.10.2021)
12. Markov B. M. (2018). Klasternyy analiz rozdribnykh torhovel'nykh pidpryyemstv. *Prychornomors'ki ekonomichni studiyi*. 26(2). 29-33. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_26\(2\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_26(2)_7) (data zvernennya: 01.10.2021)

УДК 368:338.1

JEL G 22, H 12

Щуров Ігор Вячеславович, докторант. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Оцінювання ефективності діяльності підприємств нафтогазовидобувної галузі в контексті їх безпекових параметрів. У статті було досліджено безпекові параметри підприємств нафтогазовидобувної галузі, які відіграють ключову роль в енергетичній безпеці країни. Навіть у період воєнного стану економічні суб'єкти повинні працювати, функціонувати і розвиватися, тому проведено глибокі розвідки теоретичного базису та методичних підходів до визначення безпекових параметрів діяльності нафтогазових підприємств.

Напрацьовано теоретичний базис щодо безпекових параметрів нафтогазових підприємств й використаний для формування моделі взаємодії безпеки суб'єкта господарювання та безпеки держави. У процесі дослідження стверджуємо, що зовнішні безпекові параметри вносять обмеження щодо діяльності підприємств з однієї сторони, а з іншої – підприємство на виході свого функціонування повинно забезпечити такий вплив результатів своєї діяльності на безпеку спочатку галузі, а потім держави щоб не змінювати або покращувати вхідні зовнішні параметри від держави на наступному етапі свого розвитку. Доведено, що максимальне балансування вхідних безпекових параметрів та вихідного рівня безпеки підприємства є важливою проблемою всіх суб'єктів господарювання.

Запропонована методика оцінювання кожного із виокремлених безпекових параметрів нафтогазових підприємств. Сформовано базу аналітичних показників для оцінювання безпекових параметрів ключових підприємств нафтогазової галузі. В результаті кластеризації нафтогазових підприємств за безпековими параметрами отримано чотири стійкі кластерні структури. Проведена систематизація отриманих результатів кластерного аналізу в майбутньому стане базою розробки для кожного із кластерів власної оптимальної стратегії розвитку.

Ключові слова: безпекові параметри, ефективність діяльності підприємств, нафтогазовидобувна галузь, кластерний аналіз, енергетична безпека.

УДК 368:338.1

JEL G 22, H 12

Ihor Shchurov, PhD, doctoral student. National University «Yuriy Kondratyuk Poltava Polytechnic».**Evaluation of the efficiency of oil and gas production enterprises in the context of their safety parameters.**

The article examined the safety parameters of oil and gas production enterprises, which play a key role in the energy security of the country. Even during the period of martial law, economic entities must work, function and develop, therefore, in-depth explorations of the theoretical basis and methodical approaches to determining the safety parameters of oil and gas enterprises were carried out.

The theoretical basis for the security parameters of oil and gas enterprises was developed and used to form a model of the interaction of the security of the economic entity and the security of the state. In the research process, we claim that external security parameters impose restrictions on the activities of enterprises on the one hand, and on the other hand, the enterprise at the end of its operation must ensure such an impact of the results of its activities on the security of the industry first, and then the state, so as not to change or improve the input external parameters from the state at the next stage of its development. It has been proven that the maximum balancing of the input security parameters and the output security level of the enterprise is an important problem of all economic entities.

The method of evaluation of each of the isolated safety parameters of oil and gas enterprises is proposed. A database of analytical indicators has been created for evaluating the safety parameters of key enterprises in the oil and gas industry. As a result of the clustering of oil and gas enterprises according to safety parameters, four stable cluster structures were obtained. In the future, the systematization of the obtained results of the cluster analysis will become the basis for the development of its own optimal development strategy for each of the clusters.

Key words: safety parameters, efficiency of enterprises, oil and gas production industry, cluster analysis, energy security.